Rättsfallssamlingen

TRIBUNALENS DOM (åttonde avdelningen)

den 13 juli 2011 *

”Konkurrens – Konkurrensbegränsande samverkan – Marknaden för installation och underhåll av hissar och rulltrappor – Beslut i vilket en överträdelse av artikel 81 EG konstateras – Manipulering av upphandlingar – Uppdelning av marknader – Fastställande av priser”

I målen T-141/07, T-142/07, T-145/07 och T-146/07,

General Technic-Otis Sàrl, Howald (Luxemburg), inledningsvis företrätt av advokaten M. Nosbusch, därefter av advokaten A. Winckler och av J. Temple Lang, solicitor,

sökande i mål T-141/07,

General Technic Sàrl, Howald, företrätt av M. Nosbusch,

sökande i mål T-142/07,

Otis SA, Dilbeek (Belgien),

Otis GmbH & Co. OHG, Berlin (Tyskland),

Otis BV, Amersfoort (Nederländerna),

Otis Elevator Company, Farmington, Connecticut (Förenta staterna),

företrädda av A. Winckler och J. Temple Lang,

sökande i mål T-145/07,

United Technologies Corporation, Wilmington, Delaware (Förenta staterna), företrätt av A. Winckler och J. Temple Lang,

sökande i mål T-146/07,

mot

Europeiska kommissionen, företrädd i målen T-141/07 och T-142/07 av A. Bouquet och R. Sauer, båda i egenskap av ombud, biträdda av advokaten A. Condomines, och i målen T-145/07 och T-146/07 av A. Bouquet, R. Sauer och J. Bourke, samtliga i egenskap av ombud, biträdda av advokaten A. Condomines,

svarande,

* Rättegångsspråk: franska och engelska.

angående talan om, i första hand, ogiltigförklaring av kommissionens beslut K(2007) 512 slutlig av den 21 februari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 [EG] (ärende COMP/E-1/38.823 – Hissar och rulltrappor) och, i andra hand, nedsättning av de böter som sökandena har ålagts,

meddelar

TRIBUNALEN (åttonde avdelningen)

sammansatt av ordföranden M.E. Martins Ribeiro (referent) samt domarna N. Wahl och A. Dittrich,

justitiesekreterare: handläggaren K. Andová,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingarna den 1, den 6 och den 7 oktober 2009,

följande

Dom

1 Förevarande mål avser talan om, i första hand, ogiltigförklaring av kommissionens beslut K(2007) 512 slutlig av den 21 februari 2007 om ett förfarande enligt artikel 81 [EG] (ärende COMP/E-1/38.823 – Hissar och rulltrappor) (nedan kallat det angripna beslutet), vilket har offentliggjorts i en sammanfattning i *Europeiska unionens officiella tidning* den 26 mars 2008 (EUT C 75, s. 19) och, i andra hand, nedsättning av de böter som sökandena har ålagts.

2 I det angripna beslutet slog Europeiska gemenskapernas kommission fast att följande bolag hade överträtt artikel 81 EG:

– Kone Belgium SA (nedan kallat Kone Belgien), Kone GmbH (nedan kallat Kone Tyskland), Kone Luxembourg Sàrl (nedan kallat Kone Luxemburg), Kone BV Liften en Roltrappen (nedan kallat Kone Nederländerna) och Kone Oyj (nedan kallat KC) (nedan gemensamt eller separat kallade Kone),

– Otis SA (nedan kallat Otis Belgien), Otis GmbH & Co. OHG (nedan kallat Otis Tyskland), General Technic-Otis Sàrl (nedan kallat GTO), General Technic Sàrl (nedan kallat GT), Otis BV (nedan kallat Otis Nederländerna), Otis Elevator Company (nedan kallat OEC) och United Technologies Corporation (nedan kallat UTC) (nedan gemensamt eller separat kallade Otis),

– Schindler SA (nedan kallat Schindler Belgien), Schindler Deutschland Holding GmbH (nedan kallat Schindler Tyskland), Schindler Sàrl (nedan kallat Schindler Luxemburg), Schindler Liften BV (nedan kallat Schindler Nederländerna) och Schindler Holding Ltd (nedan kallat Schindler Holding) (nedan gemensamt eller separat kallade Schindler),

– ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV (nedan kallat TKLA), ThyssenKrupp Aufzüge GmbH (nedan kallat TKA), ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH (nedan kallat TKF), ThyssenKrupp Elevator AG (nedan kallat TKE), ThyssenKrupp AG (nedan kallat TKAG), ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl (nedan kallat TKAL) och ThyssenKrupp Liften BV (nedan kallat TKL) (nedan gemensamt eller separat kallade ThyssenKrupp), och

– Mitsubishi Elevator Europe BV (nedan kallat MEE).

3 UTC är ett världsledande företag inom byggnadssystem och flyg- och rymdindustrin. OEC är ett helägt dotterbolag till UTC som är baserat i Förenta staterna och som bedriver sin verksamhet inom området för rulltrappor och hissar genom nationella dotterbolag. Dessa dotterbolag är, bland annat, i Belgien,

Otis Belgien, i Tyskland, Otis Tyskland, i Luxemburg, GTO, och, i Nederländerna, Otis Nederländerna. När det angripna beslutet antogs ägdes GTO till 75 procent av Otis Belgien, och resterande 25 procent ägdes av GT (skälen 21–26 i det angripna beslutet).

Det administrativa förfarandet

Kommissionens utredning

4 Under sommaren 2003 översändes information till kommissionen om att det eventuellt förekom en kartell mellan Europas fyra största tillverkare av hissar och rulltrappor som bedriver affärsverksamhet i unionen, nämligen Kone, Otis, Schindler och ThyssenKrupp (skälen 3 och 91 i det angripna beslutet).

Belgien

5 Från och med den 28 januari 2004 och under mars månad år 2004 genomförde kommissionen, med tillämpning av artikel 14.2 och 14.3 i rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962, första förordningen om tillämpning av artiklarna [81 EG] och [82 EG] (EGT 1962, 13, s. 204; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 8), undersökningar i bland annat de lokaler som användes av Kones, Otis, Schindlers och ThyssenKrupps dotterbolag i Belgien (skälen 92, 93, 95 och 97 i det angripna beslutet).

6 Kone, Otis, ThyssenKrupp och Schindler ingav efter varandra ansökningar enligt kommissionens meddelande om immunitet mot böter och nedsättning av böter i kartellärenden (EGT C 45, 2002, s. 3) (nedan kallat 2002 års meddelande om samarbete). Ansökningarna kompletterades av de berörda företagen (skälen 94, 96, 98 och 103 i det angripna beslutet).

7 Den 29 juni 2004 beviljades Kone villkorad immunitet med tillämpning av punkt 8 b i meddelandet (skäl 99 i det angripna beslutet).

8 Mellan september och december 2004 skickade kommissionen även, med tillämpning av artikel 18 i rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna 81 [EG] och 82 [EG] (EGT L 1, 2003, s. 1), skrivelser med begäran om upplysningar till de företag som hade deltagit i överträdelsen i Belgien, till flera kunder i denna medlemsstat och till den belgiska sammanslutningen Agoria (skälen 101 och 102 i det angripna beslutet).

Tyskland

9 Från och med den 28 januari 2004 och under mars månad år 2004 genomförde kommissionen, med tillämpning av artikel 14.3 i förordning nr 17, undersökningar i bland annat de lokaler som användes av Otis och ThyssenKrupps dotterbolag i Tyskland (skälen 104 och 106 i det angripna beslutet).

10 Den 12 och den 18 februari 2004 kompletterade Kone sin ansökan av den 2 februari 2004, enligt 2002 års meddelande om samarbete, avseende Belgien med upplysningar rörande Tyskland. Likaså kompletterade Otis, mellan mars 2004 och februari 2005, sin ansökan avseende Belgien med upplysningar rörande Tyskland. Schindler ingav den 25 november 2004 en ansökan enligt nämnda meddelande som innehöll uppgifter rörande Tyskland, vilken kompletterades mellan december 2004 och februari 2005. I december 2005 översände slutligen ThyssenKrupp en ansökan till kommissionen avseende Tyskland, likaså i enlighet med nämnda meddelande (skälen 105, 107, 112 och 114 i det angripna beslutet).

11 Mellan september och november 2004 skickade kommissionen även, med tillämpning av artikel 18 i förordning nr 1/2003, skrivelser med begäran om upplysningar till de företag som hade deltagit i överträdelsen i Tyskland, till flera kunder i denna medlemsstat och till sammanslutningarna VDMA, VFA och VMA (skälen 110, 111 och 113 i det angripna beslutet).

Luxemburg

12 Den 5 februari 2004 kompletterade Kone sin ansökan av den 2 februari 2004 avseende Belgien med upplysningar rörande Luxemburg. Otis och ThyssenKrupp framställde muntligen en ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete avseende Luxemburg. Schindler ingav en ansökan avseende Luxemburg enligt samma meddelande (skälen 115, 118, 119 och 124 i det angripna beslutet).

13 Från och med den 9 mars 2004 genomförde kommissionen, med tillämpning av artikel 14.3 i förordning nr 17, undersökningar i bland annat de lokaler som användes av Schindlers och ThyssenKrupps dotterbolag i Luxemburg (skäl 116 i det angripna beslutet).

14 Den 29 juni 2004 beviljades Kone villkorad immunitet med tillämpning av punkt 8 b i 2002 års meddelande om samarbete avseende den del av bolagets ansökan som avsåg Luxemburg (skäl 120 i det angripna beslutet).

15 I september och oktober 2004 skickade kommissionen, med tillämpning av artikel 18 i förordning nr 1/2003, skrivelser med begäran om upplysningar till de företag som hade deltagit i överträdelsen i Luxemburg, till flera kunder i denna medlemsstat och till Fédération luxembourgeoise des ascensoristes (luxemburgska riksförbundet för hissföretag) (skälen 122 och 123 i det angripna beslutet).

Nederländerna

16 I mars 2004 ingav Otis en ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete avseende Nederländerna, vilken senare kompletterades. I april 2004 ingav ThyssenKrupp en ansökan enligt nämnda meddelande, vilken senare också kompletterades flera gånger. Den 19 juli 2004 kompletterade slutligen Kone sin ansökan av den 2 februari 2004 avseende Belgien med upplysningar rörande Nederländerna (skälen 127, 129 och 130 i det angripna beslutet).

17 Den 27 juli 2004 beviljades Otis villkorad immunitet med tillämpning av punkt 8 a i nämnda meddelande (skäl 131 i det angripna beslutet).

18 Från och med den 28 april 2004 genomförde kommissionen, med tillämpning av artikel 14.3 i förordning nr 17, undersökningar i bland annat de lokaler som användes av Kones, Schindlers, ThyssenKrupps och MEE:s dotterbolag i Nederländerna och i sammanslutningen Boschduins lokaler (skäl 128 i det angripna beslutet).

19 I september 2004 skickade kommissionen, med tillämpning av artikel 18 i förordning nr 1/2003, skrivelser med begäran om upplysningar till de företag som hade deltagit i överträdelsen i Nederländerna, till flera kunder i denna medlemsstat och till sammanslutningarna VLR och Boschduin (skälen 133 och 134 i det angripna beslutet).

Meddelandet om invändningar

20 Den 7 oktober 2005 antog kommissionen ett meddelande om invändningar, vilket bland annat var riktat till de bolag som har angetts ovan i punkt 2. Samtliga bolag som meddelandet om invändningar riktade sig till lämnade skriftliga synpunkter som svar på kommissionens invändningar (skälen 135 och 137 i det angripna beslutet).

21 Något muntligt hörande ägde inte rum, eftersom inget av de bolag som meddelandet om invändningar riktade sig till hade begärt det (skäl 138 i det angripna beslutet).

Det angripna beslutet

22 Kommissionen antog det angripna beslutet den 21 februari 2007. I beslutet konstaterade kommissionen att de bolag som beslutet riktade sig till hade deltagit i fyra enstaka, komplexa och fortlöpande överträdelser av artikel 81.1 EG i fyra medlemsstater genom att dela upp marknader och genom att komma överens om eller samråda om fördelningen av upphandlingar och kontrakt avseende försäljning, installation, underhåll och modernisering av hissar och rulltrappor (skäl 2 i det angripna beslutet).

23 Beträffande de företag som det angripna beslutet riktade sig till ansåg kommissionen att förutom dotterbolagen till de berörda företagen i Belgien, Tyskland, Luxemburg och Nederländerna, skulle moderbolagen till dessa dotterbolag hållas solidariskt ansvariga för de överträdelser av artikel 81 EG som deras respektive dotterbolag hade gjort sig skyldiga till, på grund av att moderbolagen hade kunnat utöva ett avgörande inflytande på dotterbolagens affärspolicy under den tid överträdelsen pågick och att det kunde antas att de hade använt sig av denna befogenhet (skälen 608, 615, 622, 627 och 634–641 i det angripna beslutet). MEE:s moderbolag hölls inte solidariskt ansvariga för sitt dotterbolags beteende, på grund av att det inte kunde fastställas att moderbolagen hade utövat ett avgörande inflytande på dotterbolagets beteende (skäl 643 i det angripna beslutet).

24 Vid beräkningen av bötesbeloppet tillämpade kommissionen, i det angripna beslutet, den metod som föreskrivs i riktlinjerna för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 [KS] (EGT C 9, 1998, s. 3) (nedan kallade 1998 års riktlinjer). Den bedömde även huruvida, och i vilken utsträckning, de berörda företagen uppfyllde kraven i 2002 års meddelande om samarbete.

25 Kommissionen betecknade överträdelserna som ”mycket allvarliga”, med hänsyn till deras art och till det faktum att varje överträdelse omfattade hela territoriet i en medlemsstat (Belgien, Tyskland, Luxemburg eller Nederländerna), även om deras faktiska påverkan inte gick att mäta (skäl 671 i det angripna beslutet).

26 För att beakta de berörda företagens faktiska ekonomiska kapacitet att allvarligt skada konkurrensen, delade kommissionen, för varje land, in företagen i flera olika kategorier med hänsyn till omsättningen på marknaden för hissar och/eller rulltrappor, i förekommande fall inbegripet tjänster för underhåll och modernisering (skälen 672 och 673 i det angripna beslutet).

27 Vad beträffar kartellen i Belgien placerades Kone och Schindler i den första kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna, fastställt utifrån överträdelsens allvar, på 40 000 000 euro. Otis placerades i den andra kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 27 000 000 euro. ThyssenKrupp placerades i den tredje kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 16 500 000 euro (skälen 674 och 675 i det angripna beslutet). En multiplikator på 1,7 tillämpades på utgångsbeloppet för de böter som Otis skulle åläggas, och en multiplikator på 2 tillämpades på utgångsbeloppet för ThyssenKrupps böter, för att beakta deras storlek och samlade resurser, vilket gjorde att utgångsbeloppen för deras böter höjdes till 45 900 000 euro respektive 33 000 000 euro (skälen 690 och 691 i det angripna beslutet). Eftersom

överträdelsen hade pågått i sju år och åtta månader (från och med den 9 maj 1996 till och med den 29 januari 2004), höjde kommissionen utgångsbeloppet för de berörda företagens böter med 75 procent. Böternas grundbelopp fastställdes således till 70 000 000 euro för Kone, till 80 325 000 euro för Otis, till 70 000 000 euro för Schindler och till 57 750 000 euro för ThyssenKrupp (skälen 692 och 696 i det angripna beslutet). Kommissionen fann att ThyssenKrupp skulle anses ha begått upprepade överträdelser och höjde företagets bötesbelopp med 50 procent på grund av denna försvårande omständighet (skälen 697, 698 och 708–710 i det angripna beslutet). Det ansågs inte föreligga någon förmildrande omständighet till förmån för de berörda företagen (skälen 733, 734, 749, 750 och 753–755 i det angripna beslutet). Med tillämpning av 2002 års meddelande om samarbete beviljades Kone full immunitet mot böter. Otis beviljades dels en nedsättning med 40 procent av bötesbeloppet inom det intervall som föreskrivs i punkt 23 b första stycket första strecksatsen i nämnda meddelande, dels en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna. ThyssenKrupp beviljades dels en nedsättning med 20 procent av bötesbeloppet inom det intervall som föreskrivs i punkt 23 b första stycket andra strecksatsen i nämnda meddelande, dels en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna. Schindler beviljades en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna (skälen 760–777 i det angripna beslutet).

28 Vad beträffar kartellen i Tyskland placerades Kone, Otis och ThyssenKrupp i den första kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 70 000 000 euro. Schindler placerades i den andra kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 17 000 000 euro (skälen 676–679 i det angripna beslutet). En multiplikator på 1,7 tillämpades på utgångsbeloppet för de böter som Otis skulle åläggas, och en multiplikator på 2 tillämpades på utgångsbeloppet för ThyssenKrupps böter, för att beakta deras storlek och samlade resurser, vilket gjorde att utgångsbeloppen för deras böter höjdes till 119 000 000 euro respektive 140 000 000 euro (skälen 690 och 691 i det angripna beslutet). Eftersom Kones, Otis och ThyssenKrupps överträdelse hade pågått i åtta år och fyra månader (från och med den 1 augusti 1995 till och med den 5 december 2003), höjde kommissionen utgångsbeloppet för dessa företags böter med 80 procent. Eftersom Schindlers överträdelse hade pågått i fem år och fyra månader (från och med den 1 augusti 1995 till och med den 6 december 2000), höjde kommissionen utgångsbeloppet för detta företags böter med 50 procent. Böternas grundbelopp höjdes således till 126 000 000 euro för Kone, till 214 200 000 euro för Otis, till 25 500 000 euro för Schindler och till 252 000 000 euro för ThyssenKrupp (skälen 693 och 696 i det angripna beslutet). Kommissionen fann att ThyssenKrupp skulle anses ha begått upprepade överträdelser och höjde företagets bötesbelopp med 50 procent på grund av denna försvårande omständighet (skälen 697–707 i det angripna beslutet). Det ansågs inte föreligga någon förmildrande omständighet till förmån för de berörda företagen (skälen 727–729, 735, 736, 742–744, 749, 750 och 753–755 i det angripna beslutet). Kone beviljades dels den maximala nedsättning med 50 procent av bötesbeloppet som föreskrivs i punkt 23 b första stycket första strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete, dels en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna. Otis beviljades dels en nedsättning med 25 procent av bötesbeloppet inom det intervall som föreskrivs i punkt 23 b första stycket andra strecksatsen i nämnda meddelande, dels en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna. Schindler beviljades dels en nedsättning med 15 procent av bötesbeloppet inom det intervall som föreskrivs i punkt 23 b första stycket tredje strecksatsen i nämnda meddelande, dels en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna. ThyssenKrupp beviljades en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna (skälen 778–813 i det angripna beslutet).

29 Vad beträffar kartellen i Luxemburg placerades Otis och Schindler i den första kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 10 000 000 euro. Kone och ThyssenKrupp placerades i den andra kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 2 500 000 euro (skälen 680–683 i det angripna beslutet). En multiplikator på 1,7 tillämpades på utgångsbeloppet för de böter som Otis skulle åläggas, och en multiplikator på 2 tillämpades på utgångsbeloppet för ThyssenKrupps böter, för att beakta

deras storlek och samlade resurser, vilket gjorde att utgångsbeloppen för deras böter höjdes till 17 000 000 euro respektive 5 000 000 euro (skälen 690 och 691 i det angripna beslutet). Eftersom överträdelsen hade pågått i åtta år och tre månader (från och med den 7 december 1995 till och med den 9 mars 2004), höjde kommissionen utgångsbeloppet för de berörda företagens böter med 80 procent. Böternas grundbelopp höjdes således till 4 500 000 euro för Kone, till 30 600 000 euro för Otis, till 18 000 000 euro för Schindler och till 9 000 000 euro för ThyssenKrupp (skälen 694 och 696 i det angripna beslutet). Kommissionen fann att ThyssenKrupp skulle anses ha begått upprepade överträdelser och höjde företagets bötesbelopp med 50 procent på grund av denna försvårande omständighet (skälen 697, 698 och 711–714 i det angripna beslutet). Det ansågs inte föreligga någon förmildrande omständighet till förmån för de berörda företagen (skälen 730, 749, 750 och 753–755 i det angripna beslutet). Med tillämpning av 2002 års meddelande om samarbete beviljades Kone full immunitet mot böter. Otis beviljades dels en nedsättning med 40 procent av bötesbeloppet inom det intervall som föreskrivs i punkt 23 b första stycket första strecksatsen i nämnda meddelande, dels en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna. Schindler och ThyssenKrupp beviljades endast en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolagen inte bestred de faktiska omständigheterna (skälen 814–835 i det angripna beslutet).

30 Vad beträffar kartellen i Nederländerna placerades Kone i den första kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 55 000 000 euro. Otis placerades i den andra kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 41 000 000 euro. Schindler placerades i den tredje kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 24 500 000 euro. ThyssenKrupp och MEE placerades i den fjärde kategorin, med ett utgångsbelopp för böterna på 8 500 000 euro (skälen 684 och 685 i det angripna beslutet). En multiplikator på 1,7 tillämpades på utgångsbeloppet för de böter som Otis skulle åläggas, och en multiplikator på 2 tillämpades på utgångsbeloppet för ThyssenKrupps böter, för att beakta deras storlek och samlade resurser, vilket gjorde att utgångsbeloppen för deras böter höjdes till 69 700 000 euro respektive 17 000 000 euro (skälen 690 och 691 i det angripna beslutet). Eftersom Otis och ThyssenKrupps överträdelse hade pågått i fem år och tio månader (från och med den 15 april 1998 till och med den 5 mars 2004), höjde kommissionen utgångsbeloppet för dessa företags böter med 55 procent. Eftersom Kones och Schindlers överträdelse hade pågått i fyra år och nio månader (från och med den 1 juni 1999 till och med den 5 mars 2004), höjde kommissionen utgångsbeloppet för dessa företags böter med 45 procent. Eftersom MEE:s överträdelse hade pågått i fyra år och en månad (från och med den 11 januari 2000 till och med den 5 mars 2004), höjde kommissionen utgångsbeloppet för detta företags böter med 40 procent. Böternas grundbelopp höjdes således till 79 750 000 euro för Kone, till 108 035 000 euro för Otis, till 35 525 000 euro för Schindler, till 26 350 000 euro för ThyssenKrupp och till 11 900 000 euro för MEE (skälen 695 och 696 i det angripna beslutet). Kommissionen fann att ThyssenKrupp skulle anses ha begått upprepade överträdelser och höjde företagets bötesbelopp med 50 procent på grund av denna försvårande omständighet (skälen 697, 698 och 715–720 i det angripna beslutet). Det ansågs inte föreligga någon förmildrande omständighet till förmån för de berörda företagen (skälen 724–726, 731, 732, 737, 739–741, 745–748 och 751–755 i det angripna beslutet). Med tillämpning av 2002 års meddelande om samarbete beviljades Otis full immunitet mot böter. ThyssenKrupp beviljades dels en nedsättning med 40 procent av bötesbeloppet inom det intervall som föreskrivs i punkt 23 b första stycket första strecksatsen i nämnda meddelande, dels en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolaget inte bestred de faktiska omständigheterna. Schindler och MEE beviljades en nedsättning med 1 procent av bötesbeloppet på grund av att bolagen inte bestred de faktiska omständigheterna (skälen 836–855 i det angripna beslutet).

31 Det angripna beslutets artikeldel har följande lydelse:

”Artikel 1

1. När det gäller Belgien har följande företag överträtt artikel 81 [EG] genom att regelbundet och gemensamt, under de angivna perioderna och inom ramen för avtal och samordnade förfaranden på nationell nivå avseende hissar och rulltrappor, komma överens om att dela upp marknaderna, fördela offentliga och privata upphandlingar och andra kontrakt mellan sig i enlighet med på förhand fastställda andelar för försäljning och installation samt att avstå från att konkurrera med varandra i fråga om kontrakt avseende underhåll och modernisering:

– Kone: [KC] och [Kone Belgien]: från och med den 9 maj 1996 till och med den 29 januari 2004.

– Otis: [UTC], [OEC] och [Otis Belgien]: från och med den 9 maj 1996 till och med den 29 januari 2004.

– Schindler: Schindler Holding … och [Schindler Belgien]: från och med den 9 maj 1996 till och med den 29 januari 2004.

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] och [TKLA]: från och med den 9 maj 1996 till och med den 29 januari 2004.

2. När det gäller Tyskland har följande företag överträtt artikel 81 [EG] genom att regelbundet och gemensamt, under de angivna perioderna och inom ramen för avtal och samordnade förfaranden på nationell nivå avseende hissar och rulltrappor, komma överens om att dela upp marknaderna samt fördela offentliga och privata upphandlingar och andra kontrakt mellan sig i enlighet med på förhand fastställda andelar för försäljning och installation:

– Kone: [KC] och [Kone Tyskland]: från och med den 1 augusti 1995 till och med den 5 december 2003.

– Otis: [UTC], [OEC] och [Otis Tyskland]: från och med den 1 augusti 1995 till och med den 5 december 2003.

– Schindler: Schindler Holding … och [Schindler Tyskland]: från och med den 1 augusti 1995 till och med den 6 december 2000.

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] och [TKF]: från och med den 1 augusti 1995 till och med den 5 december 2003.

3. När det gäller Luxemburg har följande företag överträtt artikel 81 [EG] genom att regelbundet och gemensamt, under de angivna perioderna och inom ramen för avtal och samordnade förfaranden på nationell nivå avseende hissar och rulltrappor, komma överens om att dela upp marknaderna, fördela offentliga och privata upphandlingar och andra kontrakt mellan sig i enlighet med på förhand fastställda andelar för försäljning och installation, och avstå från att konkurrera med varandra i fråga om kontrakt avseende underhåll och modernisering:

– Kone: [KC] och [Kone Luxemburg]: från och med den 7 december 1995 till och med den 29 januari 2004.

– Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgien], [GTO] och [GT]: från och med den 9 december 1995 till och med den 9 mars 2004.

– Schindler: Schindler Holding … och [Schindler Luxemburg]: från och med den 7 december 1995 till och med den 9 mars 2004.

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] och [TKAL]: från och med den 7 december 1995 till och med den 9 mars 2004.

4. När det gäller Nederländerna har följande företag överträtt artikel 81 [EG] genom att regelbundet och gemensamt, under de angivna perioderna och inom ramen för avtal och samordnade förfaranden på nationell nivå avseende hissar och rulltrappor, komma överens om att dela upp marknaderna, fördela offentliga och privata upphandlingar och andra kontrakt mellan sig i enlighet med på förhand fastställda andelar för försäljning och installation, och avstå från att konkurrera med varandra i fråga om kontrakt avseende underhåll och modernisering:

– Kone: [KC] och [Kone Nederländerna]: från och med den 1 juni 1999 till och med den 5 mars 2004.

– Otis: [UTC], [OEC] och [Otis Nederländerna]: från och med den 15 april 1998 till och med den 5 mars 2004.

– Schindler: Schindler Holding … och [Schindler Nederländerna]: från och med den 1 juni 1999 till och med den 5 mars 2004.

– ThyssenKrupp: [TKAG] och [TKL]: från och med den 15 april 1998 till och med den 5 mars 2004.

– [MEE]: från och med den 11 januari 2000 till och med den 5 mars 2004.

Artikel 2

1. För de överträdelser i Belgien som avses i artikel 1.1 åläggs företagen följande böter:

– Kone: [KC] och [Kone Belgien], solidariskt ansvariga: 0 EUR.

– Otis: [UTC], [OEC] och [Otis Belgien], solidariskt ansvariga: 47 713 050 EUR.

– Schindler: Schindler Holding … och [Schindler Belgien], solidariskt ansvariga: 69 300 000 EUR.

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] och [TKLA], solidariskt ansvariga: 68 607 000 EUR.

2. För de överträdelser i Tyskland som avses i artikel 1.2 åläggs företagen följande böter:

– Kone: [KC] och [Kone Tyskland], solidariskt ansvariga: 62 370 000 EUR.

– Otis: [UTC], [OEC] och [Otis Tyskland], solidariskt ansvariga: 159 043 500 EUR.

– Schindler: Schindler Holding … och [Schindler Tyskland], solidariskt ansvariga: 21 458 250 EUR.

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] och [TKF], solidariskt ansvariga: 374 220 000 EUR.

3. För de överträdelser i Luxemburg som avses i artikel 1.3 åläggs företagen följande böter:

– Kone: [KC] och [Kone Luxemburg], solidariskt ansvariga: 0 EUR.

– Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgien], [GTO] och [GT], solidariskt ansvariga: 18 176 400 EUR.

– Schindler: Schindler Holding … och [Schindler Luxemburg], solidariskt ansvariga: 17 820 000 EUR.

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] och [TKAL], solidariskt ansvariga: 13 365 000 EUR.

4. För de överträdelser i Nederländerna som avses i artikel 1.4 åläggs företagen följande böter:

– Kone: [KC] och [Kone Nederländerna], solidariskt ansvariga: 79 750 000 EUR.

– Otis: [UTC], [OEC] och [Otis Nederländerna], solidariskt ansvariga: 0 EUR.

– Schindler: Schindler Holding … och [Schindler Nederländerna], solidariskt ansvariga: 35 169 750 EUR.

– ThyssenKrupp: [TKAG] och [TKL], solidariskt ansvariga: 23 477 850 EUR.

– [MEE]: 1 841 400 EUR.

…”

Förfarandet och parternas yrkanden

32 Sökandena – GTO, GT, Otis Belgien, Otis Tyskland, Otis Nederländerna, OEC och UTC – väckte talan i förevarande mål genom ansökningar som inkom till förstainstansrättens kansli den 4 maj 2007 (i målen T-141/07 och T-142/07) och den 7 maj 2007 (i målen T-145/07 och T-146/07).

33 På grundval av referentens rapport beslutade förstainstansrätten (åttonde avdelningen) att inleda det muntliga förfarandet i förevarande mål. Som en processledande åtgärd enligt artikel 64 i rättegångsreglerna ställde förstainstansrätten skriftliga frågor till parterna och anmodade dem att inge handlingar. Parterna efterkom vad förstainstansrätten hade anmodat dem att göra inom den föreskrivna fristen.

34 Till följd av en begäran som kommissionen framställde den 18 augusti 2009 i mål T-145/07, anmodade förstainstansrätten, som en processledande åtgärd enligt artikel 64 i rättegångsreglerna, även kommissionen att besvara vissa frågor och att inge handlingar. Kommissionen efterkom vad förstainstansrätten hade anmodat den att göra inom den föreskrivna fristen.

35 Parterna i målen T-141/07, T-145/07 och T-146/07 utvecklade sin talan och svarade på förstainstansrättens muntliga frågor vid förhandlingarna den 1, den 6 och den 7 oktober 2009.

36 Sökanden i mål T-142/07 företräddes inte vid förhandlingen den 1 oktober 2009. Vid denna förhandling besvarade dock kommissionen förstainstansrättens frågor.

37 I mål T-141/07 ingav sökanden, på förstainstansrättens begäran, den 12 oktober 2009 en skrivelse i vilken det närmare angavs vilka uppgifter bland handlingarna i målet som sökanden vid förhandlingen hade begärt skulle utelämnas i förstainstansrättens publikationer. I skrivelse av den 12 november 2009 yttrade sig kommissionen över denna skrivelse. Därefter avslutades det muntliga förfarandet i nämnda mål.

38 I mål T-142/07 informerade sökanden, i skrivelse av den 12 oktober 2009, förstainstansrätten om att den inte hade några invändningar mot att nämnda mål skulle förenas med målen T-141/07, T-145/07 och T-146/07 vad gäller domen. Därefter avslutades det muntliga förfarandet i mål T-142/07.

39 I målen T-145/07 och T-146/07 ingav sökandena, på förstainstansrättens begäran, den 15 oktober 2009 en skrivelse i vilken det närmare angavs vilka uppgifter bland handlingarna i målet som sökandena vid förhandlingen hade begärt skulle utelämnas i förstainstansrättens publikationer. Därefter avslutades det muntliga förfarandet i nämnda mål.

40 Efter att vid förhandlingen ha hört sökandena i målen T-141/07, T-145/07 och T-146/07 i denna fråga och efter att sökanden i mål T-142/07 även hade yttrat sig skriftligen, beslutade förstainstansrätten att förena förevarande mål vad gäller domen med tillämpning av artikel 50 i rättegångsreglerna.

41 I mål T-141/07 har sökanden yrkat att tribunalen ska

– i första hand, ogiltigförklara det angripna beslutet i den del det avser sökanden,

– i andra hand, upphäva eller sätta ned de böter som sökanden har ålagts genom det angripna beslutet, och

– förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna.

42 I mål T-142/07 har sökanden yrkat att tribunalen ska

– i första hand, ogiltigförklara det angripna beslutet i den del det avser sökanden,

– i andra hand, upphäva eller sätta ned de böter som sökanden har ålagts genom det angripna beslutet, och

– förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna.

43 I mål T-145/07 har sökandena yrkat att tribunalen ska

– upphäva eller avsevärt sätta ned de böter som sökandena har ålagts enligt det angripna beslutet,

– förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna, och

– vidta varje annan åtgärd som tribunalen finner lämplig.

44 I mål T-146/07 har sökanden yrkat att tribunalen ska

– upphäva eller avsevärt sätta ned de böter som sökanden har ålagts enligt det angripna beslutet,

– förplikta kommissionen att ersätta rättegångskostnaderna, och

– vidta varje annan åtgärd som tribunalen finner lämplig.

45 I samtliga mål har kommissionen yrkat att tribunalen ska

– ogilla talan, och

– förplikta sökandena att ersätta rättegångskostnaderna.

Rättslig bedömning

46 Tribunalen påpekar inledningsvis att talan som sökandena i målen T-141/07 och T-142/07 har väckt avser två skilda yrkanden, nämligen i första hand att det angripna beslutet ska ogiltigförklaras och i andra hand att böterna ska upphävas eller sättas ned. Talan som sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 har väckt avser däremot enbart yrkandet att böterna ska upphävas eller sättas ned.

47 Vid förhandlingen anmodade förstainstansrätten sökanden i mål T-141/07 att yttra sig över den exakta räckvidden av dess argument. Sökanden uppgav då i huvudsak att endast den grund som avser åsidosättande av principen om likabehandling, i samband med att GTO:s moderbolag hölls ansvariga för GTO:s beteende, skulle kunna medföra en ogiltigförklaring av det angripna beslutet i dess helhet.

48 Sökandena i målen T-141/07, T-142/07, T-145/07 och T-146/07 har sammanlagt åberopat åtta grunder. Den första grunden avser att kommissionen åsidosatte de principer som reglerar ansvaret för överträdelser av artikel 81 EG, principen om oskuldspresumtion, principen att straff ska vara individuella, principen om likabehandling, rätten till försvar och artikel 253 EG genom att hålla moderbolagen ansvariga för de överträdelser som deras respektive dotterbolag begick. Som andra grund har sökandena gjort gällande att kommissionen åsidosatte 1998 års riktlinjer, proportionalitetsprincipen, principen om likabehandling, rätten till försvar och artikel 253 EG vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna utifrån överträdelsernas allvar. Den tredje grunden, vilken enbart har åberopats av sökandena i mål T-145/07, avser att kommissionen åsidosatte 1998 års riktlinjer och proportionalitetsprincipen vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna med hänsyn till hur länge överträdelsen i Tyskland pågick. Som fjärde grund, vilken har åberopats av sökandena i målen T-145/07 och T-146/07, har det gjorts gällande att kommissionen åsidosatte 1998 års riktlinjer och proportionalitetsprincipen vid tillämpningen av en koncernmultiplikator för att beakta det avskräckande syftet vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna. Den femte grunden, vilken har åberopats av sökandena i målen T-141/07 och T-145/07, avser att kommissionen åsidosatte 2002 års meddelande om samarbete, artikel 253 EG, principen om skydd för berättigade förväntningar, proportionalitetsprincipen, skälighetsprincipen, principen om likabehandling och rätten till försvar vid bedömningen av deras samarbete. Som sjätte grund, vilken har åberopats av sökandena i målen T-141/07 och T-145/07, har det gjorts gällande att kommissionen åsidosatte principen om skydd för berättigade förväntningar och proportionalitetsprincipen vid fastställandet av den nedsättning av böterna som beviljades med anledning av samarbetet utanför 2002 års meddelande om samarbete. Den sjunde grunden, vilken har åberopats av sökandena i målen T-141/07 och T-145/07, avser att kommissionen åsidosatte artikel 23.2 i förordning nr 1/2003. Som åttonde grund, vilken har åberopats av sökanden i mål T-141/07, har det slutligen gjorts gällande att kommissionen åsidosatte proportionalitetsprincipen vid beräkningen av det slutliga bötesbeloppet.

Huruvida de principer som reglerar ansvaret för överträdelser av artikel 81 EG, principen om oskuldspresumtion, principen att straff ska vara individuella, principen om likabehandling, rätten till försvar och artikel 253 EG åsidosattes genom att moderbolagen hölls ansvariga för de överträdelser som deras dotterbolag begick

Inledande synpunkter

49 Inom ramen för denna grund har sökandena i målen T-141/07, T-142/07, T-145/07 och T-146/07 ifrågasatt att UTC, OEC, Otis Belgien och GT är ansvariga för sina respektive dotterbolags konkurrensbegränsande beteenden i Belgien, Tyskland, Luxemburg och Nederländerna.

50 Även om sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 har anfört denna grund endast i samband med sitt yrkande om att böterna ska upphävas eller sättas ned, anser tribunalen att nämnda sökande genom denna grund, i likhet med sökandena i målen T-141/07 och T-142/07, inte bara har yrkat att

de böter som ålagts ska upphävas eller sättas ned, utan även att artikel 1 i det angripna beslutet ska ogiltigförklaras, i den mån kommissionen däri felaktigt konstaterade en överträdelse som de berörda moderbolagen hölls ansvariga för.

51 Denna grund avser således dels frågan huruvida konstaterandet att en överträdelse begicks av de moderbolag som avses i artikel 1 i det angripna beslutet är lagenligt, dels frågan huruvida de böter som nämnda bolag ålades i artikel 2 i det angripna beslutet är lagenliga.

52 Vad beträffar ett moderbolags solidariska ansvar för sitt dotterbolags beteende, erinrar tribunalen om att den omständigheten att ett dotterbolag är en fristående juridisk person inte räcker för att det ska kunna uteslutas att moderbolaget kan hållas ansvarigt för dotterbolagets beteende (domstolens dom av den 14 juli 1972 i mål 48/69, Imperial Chemical Industries mot kommissionen, REG 1972, s. 619, punkt 132; svensk specialutgåva, volym 2, s. 25).

53 Unionens konkurrensrätt avser nämligen verksamheten i företag, och begreppet företag omfattar varje enhet som bedriver ekonomisk verksamhet, oavsett enhetens juridiska form och oavsett hur den finansieras (se domstolens dom av den 10 september 2009 i mål C-97/08 P, Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, REG 2009, s. I-8237, punkt 54 och där angiven rättspraxis).

54 Unionsdomstolen har även preciserat att begreppet företag i detta sammanhang ska förstås som en ekonomisk enhet, även om enheten i juridisk mening består av flera fysiska eller juridiska personer (se domstolens dom av den 12 juli 1984 i mål 170/83, Hydrotherm Gerätebau, REG 1984, s. 2999, punkt 11, och domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 55 och där angiven rättspraxis, samt förstainstansrättens dom av den 29 juni 2000 i mål T-234/95, DSG mot kommissionen, REG 2000, s. II-2603, punkt 124). Unionsdomstolen har således framhållit att det faktum att två bolag formellt är skilda åt på grund av att de är fristående juridiska personer inte är avgörande vid tillämpningen av konkurrensreglerna. Det betydelsefulla är huruvida de ska anses uppträda som en enhet på marknaden. Det kan således vara nödvändigt att avgöra huruvida två bolag som är olika juridiska personer utgör eller hör till ett och samma företag eller en och samma ekonomiska enhet som har ett enhetligt beteende på marknaden (domen i det ovan i punkt 52 nämnda målet Imperial Chemical Industries mot kommissionen, punkt 140, och förstainstansrättens dom av den 15 september 2005 i mål T-325/01, DaimlerChrysler mot kommissionen, REG 2005, s. II-3319, punkt 85).

55 När en sådan ekonomisk enhet har överträtt konkurrensreglerna ska den, enligt principen om personligt ansvar, ansvara för överträdelsen (se domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 56 och där angiven rättspraxis).

56 Ett dotterbolags beteende kan således tillskrivas moderbolaget särskilt då dotterbolaget, trots att det är en fristående juridisk person, inte självständigt bestämmer sitt beteende på marknaden, utan i huvudsak tillämpar instruktioner som det får av moderbolaget, särskilt med hänsyn till de ekonomiska, organisatoriska och juridiska band som binder samman dessa två juridiska enheter (se domstolens dom av den 16 november 2000 i mål C-294/98 P, Metsä-Serla m.fl. mot kommissionen, REG 2000, s. I-10065, punkt 27, av den 28 juni 2005 i de förenade målen C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P och C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, REG 2005, s. I-5425, punkt 117, och domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 58 och där angiven rättspraxis).

57 I en sådan situation ingår nämligen moder- och dotterbolag i samma ekonomiska enhet och utgör följaktligen ett och samma företag enligt den rättspraxis som nämnts ovan i punkt 54. Den omständigheten att ett moderbolag och dess dotterbolag utgör ett och samma företag i den mening som avses i artikel 81 EG ger kommissionen möjlighet att tillställa moderbolaget ett beslut att ålägga böter utan att det behöver fastställas att moderbolaget personligen har deltagit i överträdelsen (domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 59).

58 Kommissionen får inte nöja sig med att konstatera att ett företag kan utöva ett avgörande inflytande på ett annat företag utan att kontrollera huruvida ett sådant inflytande faktiskt har utövats. Tvärtom är kommissionen i princip skyldig att påvisa ett sådant avgörande inflytande med stöd av en rad faktiska omständigheter, särskilt huruvida det ena företaget direkt styr verksamheten i det andra (se, för liknande resonemang, domstolens dom av den 2 oktober 2003 i mål C-196/99 P, Aristrain mot kommissionen, REG 2003, s. I-11005, punkterna 96–99, och domen i de ovan i punkt 56 nämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkterna 118–122, samt förstainstansrättens dom av den 27 september 2006 i mål T-314/01, Avebe mot kommissionen, REG 2006, s. II-3085, punkt 136).

59 I det specifika fallet då ett moderbolag innehar hela aktiekapitalet i ett dotterbolag som överträtt unionens konkurrensregler kan detta moderbolag utöva ett avgörande inflytande på dotterbolagets beteende. Vidare föreligger det en presumtion som kan motbevisas om att moderbolaget verkligen utövar ett avgörande inflytande på dotterbolagets beteende (se domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 60 och där angiven rättspraxis).

60 Under dessa omständigheter är det tillräckligt att kommissionen visar att moderbolaget innehar hela aktiekapitalet i ett dotterbolag för att det ska presumeras att moderbolaget utövar ett avgörande inflytande på dotterbolagets affärspolicy. Kommissionen kan då hålla moderbolaget solidariskt ansvarigt för betalning av de böter som åläggs dotterbolaget, förutsatt att moderbolaget, på vilket det ankommer att motbevisa presumtionen, inte kan förete tillräcklig bevisning för att visa att dotterbolaget uppträder självständigt på marknaden (se domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 61 och där angiven rättspraxis).

61 I punkterna 28 och 29 i dom av den 16 november 2000 i mål C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags mot kommissionen (REG 2000, s. I-9925), nämnde domstolen, förutom innehav av hela aktiekapitalet i dotterbolaget, visserligen även andra omständigheter, såsom ett godtagande av det inflytande som moderbolaget utövade på dotterbolagets affärspolicy och att de båda bolagen delade ombud under det administrativa förfarandet. Domstolen påpekade emellertid dessa omständigheter endast i syfte att redogöra för samtliga omständigheter som förstainstansrätten hade lagt till grund för sitt resonemang, och inte för att, vid tillämpningen av den ovan i punkt 59 nämnda presumtionen, kräva att ytterligare indicier på att moderbolaget verkligen har utövat inflytande läggs fram (domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 62).

62 Mot bakgrund av de principer som angetts ovan ska tribunalen pröva respektive moderbolags ansvar för de överträdelser som begicks av Otis Tyskland, Otis Belgien, Otis Nederländerna och GTO. Prövningen ska först avse UTC:s och OEC:s ansvar för de överträdelser som Otis Belgien, Otis Tyskland och Otis Nederländerna (nedan gemensamt kallade Otis-dotterbolagen) begick i Belgien, Tyskland och Nederländerna (skälen 615–621 i det angripna beslutet) och därefter UTC:s, OEC:s, Otis Belgiens och GT:s ansvar för de överträdelser som GTO begick i Luxemburg (skälen 622–626 i det angripna beslutet).

UTC:s och OEC:s ansvar för de överträdelser som Otis-dotterbolagen begick

63 I skäl 615 i det angripna beslutet förklarade kommissionen att ”trots att [Otis-dotterbolagen] är de juridiska enheter som direkt har deltagit i kartellerna, kunde deras ägare OEC samt UTC, som är ensam ägare och ytterst moderbolag till OEC, utöva ett avgörande inflytande på vart och ett av dotterbolagens affärspolicy under den tid överträdelsen pågick och det kan antas att de har använt sig av denna befogenhet”.

64 I skälen 616–618 i det angripna beslutet fann kommissionen att argumentet att Otis-dotterbolagen fattade alla sina affärsmässiga beslut självständigt och utan några instruktioner från OEC eller argumentet att den löpande verksamheten, däribland besluten om ett eventuellt deltagande i anbud

[*konfidentiellt*] [1], inte måste godkännas på OEC:s nivå, eller argumentet att [*konfidentiellt*], var ”otillräcklig[a] för att motbevisa presumtionen att [Otis-dotterbolagen] inte självständigt bestämde sitt beteende på marknaden”. Beträffande sistnämnda argument tillade kommissionen, i skäl 618 i det angripna beslutet, dels att [*konfidentiellt*], dels att [*konfidentiellt*].

65 Kommissionen uppgav även i skäl 619 i det angripna beslutet att ”OEC, UTC och deras berörda dotterbolag, i sina svar på meddelandet om invändningar, [inte hade gett den] några upplysningar som klargjorde bolagens koncerninterna förhållanden, hierarkiska struktur och rapporteringsskyldigheter i syfte att bryta presumtionen att OEC och UTC utövade ett avgörande inflytande på sina dotterbolag genom att hindra dem från att självständigt bestämma sitt beteende på marknaden”.

66 I skäl 620 i det angripna beslutet påpekade slutligen kommissionen att OEC, i motsats till vad nämnda bolag hävdade, ”inte hålls solidariskt ansvarigt för olika överträdelser av artikel 81 [EG] av ’praktiska eller politiska’ skäl, utan enbart på grund av att OEC och UTC ingår i en ekonomisk enhet som har begått mycket allvarliga överträdelser av [unionens] konkurrensrätt …”.

67 I en första delgrund har sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 i huvudsak gjort gällande att det, med hänsyn till att ansvaret för överträdelser av konkurrensrätten är personligt, enligt konkurrensrätten endast finns två situationer då moderbolaget kan hållas ansvarigt för dotterbolagets uppförande, nämligen, för det första, då dotterbolaget inte har bestämt sin affärspolicy självständigt utan i alla avseenden har följt instruktioner från moderbolaget, vilket ska bevisas av kommissionen, och, för det andra, då moderbolaget kände till dotterbolagets rättsstridiga beteende, men inte satte stopp för detta trots att det hade befogenhet att göra det. Det finns dock inte några bevis för detta i det angripna beslutet.

68 Sökandena har således hävdat att ett moderbolags ansvar inte kan grunda sig på dess förmåga att utöva inflytande, såsom är fallet vid tillämpningen av rådets förordning (EG) nr 139/2004 av den 20 januari 2004 om kontroll av företagskoncentrationer (EUT L 24, s. 1). Kommissionens ståndpunkt innebär att inget moderbolag kan motbevisa den presumtion som kommissionen har uppställt, eftersom det är omöjligt att ett bolag som äger alla aktier i ett annat bolag rättsligt sett inte har möjlighet att utöva ett inflytande, utom under extrema omständigheter. Sökanden i mål T-146/07 har dessutom hävdat att kommissionens synsätt strider mot den oskuldspresumtion som garanteras i artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, vilken undertecknades i Rom den 4 november 1950 (nedan kallad Europakonventionen), och mot artikel 23.2 i förordning nr 1/2003, enligt vilken kommissionen endast får ålägga böter om överträdelsen har begåtts uppsåtligen eller av oaktsamhet.

69 Tribunalen påpekar för det första att sökandenas resonemang bygger på en felaktig tolkning av den rättspraxis som angetts ovan i punkterna 52–61. Enligt denna rättspraxis kan inte kommissionen, för att hålla ett bolag ansvarigt för ett annat bolags konkurrensbegränsande beteende, grunda sig enbart på ett sådant bolags förmåga att utöva inflytande, såsom är fallet vid tillämpningen av förordning nr 139/2004, utan att kontrollera huruvida ett sådant inflytande faktiskt har utövats. Tvärtom är kommissionen i princip skyldig att påvisa ett sådant avgörande inflytande med stöd av en rad faktiska omständigheter, särskilt huruvida det ena bolaget direkt styr verksamheten i det andra. Enligt denna rättspraxis gäller dock att om ett moderbolag äger alla aktier i ett dotterbolag som har gjort sig skyldigt till rättsstridigt beteende, föreligger det en presumtion som kan motbevisas om att moderbolaget utövar ett avgörande inflytande på dotterbolagets beteende, och det är därför tillräckligt att kommissionen visar att moderbolaget innehar hela aktiekapitalet i dotterbolaget. Domstolen har således slagit fast att det ankommer på moderbolaget att motbevisa presumtionen, genom att förete

1 Konfidentiella uppgifter har utelämnats.

tillräcklig bevisning för att visa att dotterbolaget uppträder självständigt på marknaden (domen i det ovan i punkt 61 nämnda målet Stora Kopparbergs Bergslags mot kommissionen, punkt 29, och domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 61).

70 I förevarande fall finner tribunalen det utrett att UTC, under den period då överträdelsen pågick, direkt innehade hela aktiekapitalet i OEC och indirekt, genom OEC, innehade hela aktiekapitalet i Otis Belgien, Otis Tyskland och Otis Nederländerna. Kommissionen gjorde således en riktig bedömning när den antog att UTC utövade ett avgörande inflytande på dotterbolagens affärspolicy under den period då överträdelsen pågick. Följaktligen kan sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 inte med framgång hävda att kommissionen, i fallet med dotterbolag som är helägda av moderbolaget, skulle bevisa att dotterbolaget inte har bestämt sin affärspolicy självständigt eller att moderbolaget kände till dotterbolagets rättsstridiga beteende, men inte satte stopp för detta trots att det hade befogenhet att göra det.

71 Vad för det andra beträffar påståendet att principen om oskuldspresumtion åsidosattes, ska det erinras om att denna princip, såsom den följer av bland annat artikel 6.2 i Europakonventionen, utgör en del av de grundläggande rättigheter som enligt domstolens praxis erkänns i unionens rättsordning, vilket för övrigt bekräftas i artikel 6.2 EU och artikel 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, proklamerad i Nice den 7 december 2000 (EGT C 364, s. 1). Med hänsyn till de aktuella överträdelsernas art samt arten och svårighetsgraden av de därtill knutna sanktionerna ska principen om oskuldspresumtion bland annat tillämpas i förfaranden rörande överträdelser av de konkurrensregler som gäller för företag och som kan leda till åläggande av böter eller föreläggande av vite (se förstainstansrättens dom av den 5 april 2006 i mål T-279/02, Degussa mot kommissionen, REG 2006, s. II-897, punkt 115 och där angiven rättspraxis).

72 Principen om oskuldspresumtion innebär att var och en som har blivit anklagad för en lagöverträdelse ska betraktas som oskyldig till dess att hans eller hennes skuld lagligen fastställts (förstainstansrättens dom av den 6 oktober 2005 i de förenade målen T-22/02 och T-23/02, Sumitomo Chemical och Sumika Fine Chemicals mot kommissionen, REG 2005, s. II-4065, punkt 106).

73 När det gäller frågan huruvida en sådan regel om ansvar för en överträdelse som den som har slagits fast i den rättspraxis som angetts ovan i punkt 59 är förenlig med artikel 6.2 i Europakonventionen, ska det påpekas att Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan kallad Europadomstolen) har slagit fast att denna bestämmelse inte utgör hinder för faktiska eller rättsliga presumtioner i strafflagstiftning, men kräver att dessa presumtioner omgärdas av skäliga begränsningar som tar hänsyn till sakens allvar och upprätthåller rätten till försvar (se Europadomstolens dom av den 7 oktober 1988 i målet Salabiaku mot Frankrike, serie A nr 141-A, § 28; se även, för ett liknande resonemang, Europadomstolens dom av den 23 september 2008 i målet Grayson och Barnham mot Förenade kungariket, *Recueil des arrêts et décisions*, 2008, § 40). Det kan således inte föreligga ett åsidosättande av oskuldspresumtionen om det i ett konkurrensförfarande dras vissa slutsatser av typiska händelseförlopp enligt tidigare erfarenheter, förutsatt att det står de berörda företagen fritt att motbevisa dessa slutsatser (se, analogt, generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande i mål C-8/08, T-Mobile Netherlands m.fl., där domstolen meddelade dom den 4 juni 2009, REG 2009, s. I-4529, s. I-4533, punkt 93).

74 I förevarande fall slog kommissionen i det angripna beslutet först fast att Otis-dotterbolagen hade begått överträdelser av artikel 81 EG i Belgien, Tyskland och Nederländerna, utan att tillämpa någon faktisk eller rättslig presumtion.

75 Med hänsyn till att artikel 81 EG avser företags beteenden, undersökte kommissionen därefter huruvida den ekonomiska enhet som hade begått dessa överträdelser även omfattade moderbolagen till Otis-dotterbolagen. Kommissionen slog fast att OEC och UTC hade utövat ett avgörande inflytande på dotterbolagens beteende, genom att stödja sig på den ansvarspresumtion som följer särskilt av den rättspraxis som angetts ovan i punkt 59. I enlighet med rätten till försvar fick slutligen dessa

moderbolag, till vilka meddelandet om invändningar var riktat, möjlighet att motbevisa denna presumtion genom att lägga fram bevisning som kunde visa på Otis-dotterbolagens självständighet. Kommissionen fann dock, i skäl 621 i det angripna beslutet, att presumtionen inte hade motbevisats.

76 Eftersom den presumtion som avses ovan i punkt 59 kunde motbevisas, endast avsåg ett moderbolags ansvar för en redan fastställd överträdelse såvitt avser dess dotterbolag och dessutom uppställdes i ett förfarande där rätten till försvar iakttogs, kan tribunalen inte godta den anmärkning som avser åsidosättande av principen om oskuldspresumtion.

77 För det tredje kan inte heller sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 med framgång hävda att principen att straff ska vara individuella åsidosattes i förevarande fall. Enligt denna princip, vilken gäller i varje administrativt förfarande som kan leda till sanktioner enligt unionens konkurrensbestämmelser, kan ett företag endast åläggas sanktioner för gärningar som är hänförliga till just detta företag (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 13 december 2001 i de förenade målen T-45/98 och T-47/98, Krupp Thyssen Stainless och Acciai speciali Terni mot kommissionen, REG 2001, s. II-3757, punkt 63). Principen måste emellertid tillämpas i överensstämmelse med begreppet företag. Det är nämligen varken fråga om ett förhållande där moderbolaget är anstiftare till dotterbolagets överträdelse eller, i ännu mindre grad, ett förhållande där moderbolaget varit delaktigt i överträdelsen, utan det är det faktum att moderbolaget och dotterbolaget utgör ett enda företag i den mening som avses i artikel 81 EG som ger kommissionen befogenhet att rikta ett beslut om åläggande av böter till moderbolaget i en koncern (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 30 september 2003 i mål T-203/01, Michelin mot kommissionen, REG 2003, s. II-4071, punkt 290). I det avseendet ska det konstateras att UTC och OEC personligen ålades sanktioner för överträdelser som de själva ansågs ha begått på grund av att de har nära ekonomiska och juridiska band till Otis-dotterbolagen (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 56 nämnda målet Metsä-Serla m.fl. mot kommissionen, punkt 34). Härav följer att det inte skedde något åsidosättande av principen att straff ska vara individuella.

78 Följaktligen finner tribunalen att kommissionen gjorde en riktig bedömning när den stödde sig på presumtionen att OEC och UTC utövade ett avgörande inflytande på Otis-dotterbolagens affärspolicy under den tid överträdelsen pågick (skäl 615 i det angripna beslutet).

79 Inom ramen för en andra delgrund har sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 hävdat att även om innehav av hela aktiekapitalet i ett bolag räcker för att ligga till grund för presumtionen om moderbolagets ansvar, har de lagt fram tillräckliga uppgifter för att motbevisa denna presumtion, i motsats till påståendet i skäl 619 i det angripna beslutet. Det ska följaktligen prövas huruvida kommissionen gjorde en riktig bedömning när den, i skäl 621 i det angripna beslutet, slog fast att UTC och OEC inte hade motbevisat presumtionen om ansvar för de överträdelser som Otis-dotterbolagen begick.

80 Tribunalen kan inte godta UTC:s argument om att motiveringen i det angripna beslutet är otillräcklig vad beträffar kommissionens slutsats att företaget inte hade motbevisat ansvarspresumtionen. Av den motivering som krävs enligt artikel 253 EG ska enligt fast rättspraxis klart och tydligt framgå hur den unionsmyndighet som har antagit den omtvistade rättsakten har resonerat, så att de som berörs därav kan få kännedom om skälen för den vidtagna åtgärden och så att den behöriga domstolen ges möjlighet att utföra sin prövning (domstolens dom av den 2 april 1998 i mål C-367/95 P, kommissionen mot Sytraval och Brink's France, REG 1998, s. I-1719, punkt 63, och av den 30 september 2003 i mål C-301/96, Tyskland mot kommissionen, REG 2003, s. I-9919, punkt 87, samt domen i det ovan i punkt 58 nämnda målet Avebe mot kommissionen, punkt 41). I förevarande fall angav kommissionen klart, i skälen 616–620 i det angripna beslutet (se ovan punkterna 64–66), skälen till att den ansåg att UTC inte hade motbevisat presumtionen.

81 Vidare ska det erinras om att moderbolaget, för att motbevisa ansvarspresumtionen, ska förete tillräcklig bevisning för att visa att dotterbolaget uppträder självständigt på marknaden. Tribunalen ska följaktligen undersöka huruvida sökandena har företett sådan bevisning, såsom de har hävdat.

82 För det första kan inte det argument som har åberopats av sökanden i mål T-146/07, enligt vilket UTC och OEC utgör juridiska enheter som är skilda från sina dotterbolag, motbevisa ovannämnda presumtion, eftersom det faktum att bolag formellt är skilda åt på grund av att de är fristående juridiska personer inte hindrar att de kan utgöra ett och samma företag vid tillämpningen av artikel 81 EG på grund av att de uppträder som en enhet på marknaden (se ovan punkt 52).

83 För det andra kan inte det faktum att UTC:s och Otis-dotterbolagens ledningsorgan och förvaltande organ är skilda åt, och [*konfidentiellt*] mellan OEC:s styrelse och nämnda dotterbolags styrelser under den tid överträdelsen pågick, vilket har åberopats av sökandena i målen T-145/07 och T-146/07, anses avgörande. Som kommissionen påpekade i bland annat skäl 618 i det angripna beslutet, kan inte [*konfidentiellt*] i sig visa att Otis-dotterbolagen självständigt bestämmer sin affärspolicy. Under alla omständigheter konstaterar tribunalen att dessa påståenden inte stöds av någon skriftlig bevisning, såsom listan med namn på de personer som var ledamöter i företagens bolagsorgan vid tidpunkten för överträdelsen (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 8 oktober 2008 i mål T-69/04, Schunk och Schunk Kohlenstoff-Technik mot kommissionen, REG 2008, s. II-2567, punkt 69).

84 För det tredje kan inte heller ansvarspresumtionen motbevisas av UTC:s ställning som holdingbolag i ett diversifierat konglomerat, vars tillsyn över OEC:s verksamhet är begränsad till vad som skulle ha krävts enligt de skyldigheter som UTC har gentemot sina egna aktieägare enligt gällande rätt. Inom en koncern är ett holdingbolag ett bolag vars uppdrag är att samla aktieinnehaven i olika bolag och vars syfte är att säkerställa en enhetlig förvaltning (domen i det ovan i punkt 83 nämnda målet Schunk och Schunk Kohlenstoff-Technik mot kommissionen, punkt 63). I förevarande mål har dessutom UTC självt, i sitt svar på meddelandet om invändningar och i sin ansökan, lagt fram flera uppgifter som vittnar om dess delaktighet i fastställandet av dess dotterbolags affärspolicy, vilket antyder att Otis-dotterbolagen inte självständigt bestämmer sitt beteende på marknaden. [*konfidentiellt*]

85 För det fjärde, och i motsats till vad sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 har hävdat, kan inte tillämpningen av formella och skriftliga policyer för iakttagandet av konkurrensreglerna motbevisa presumtionen om OEC:s och UTC:s ansvar för sina dotterbolags beteende. Tillämpningen av sådana policyer kan nämligen inte anses visa att dotterbolagen självständigt bestämde sin affärspolicy på marknaden. Det förhållandet att UTC och OEC säkerställer genomförandet av sådana policyer [*konfidentiellt*] eller det förhållandet, vilket framhölls av OEC i dess ansökan, att OEC har [*konfidentiellt*] tenderar snarare att stödja ståndpunkten att Otis-dotterbolagen inte drivs självständigt.

86 I det sammanhanget kan tribunalen inte heller godta de argument som har åberopats av sökandena i mål T-145/07 och som avser dels att det förhållandet att ett moderbolag utfärdar affärsmässiga regler och riktlinjer som avser vissa principer inte utgör bevis på kontroll över dotterbolagets dagliga beteende i detalj, dels att det skulle strida mot sunt förnuft och mot grundläggande rättsprinciper att använda instruktioner, vilka har utarbetats för att förhindra ett otillåtet beteende, för att fastställa ansvaret för detta beteende när dessa instruktioner inte har följts. Dessa argument vilar nämligen på det felaktiga antagandet att kommissionen utgick från förekomsten av sådana regler och riktlinjer för att styrka OEC:s ansvar, vilket inte är fallet här, eftersom kommissionen, i skäl 615 i det angripna beslutet, utgick från den ansvarspresumtion som har fastställts i fast rättspraxis (se ovan punkterna 59 och 60).

87 För det femte kan inte det förhållandet, vilket har framhållits av sökanden i mål T-146/07, att vissa anställda handlade tvärtemot UTC:s instruktioner, särskilt genom att dölja sitt agerande inför sina överordnade och inför UTC, motbevisa presumtionen att de berörda dotterbolagen inte var självständiga. Den åtskillnad som UTC har gjort mellan, å ena sidan, Otis-dotterbolagen och, å andra

sidan, de anställda vid dessa dotterbolag, vilka påstås ha begått överträdelserna och samtidigt dolt sitt agerande för sina överordnade och för UTC, är konstlad. De anställda har ett förhållande till arbetsgivaren Otis-dotterbolagen som kännetecknas av att de arbetar för och under ledning av vart och ett av dessa företag och att de, så länge anställningsförhållandet varar, ingår i nämnda företag, med vilka de således bildar en ekonomisk enhet (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 16 december 1975 i de förenade målen 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 och 114/73, Suiker Unie m.fl. mot kommissionen, REG 1975, s. 1663, punkt 539, och av den 16 september 1999 i mål C-22/98, Becu m.fl., REG 1999, s. I-5665, punkt 26).

88 Vad för det sjätte beträffar det argument som har åberopats av sökandena i mål T-145/07 och som avser att Otis-dotterbolagen har en ”tillräcklig grad av självständighet” för att bestämma alla aspekter av sitt beteende på marknaden i förhållande till kunder och konkurrenter och den ”självständighet som krävs” för att utföra affärsverksamhet som innefattar de transaktioner [*konfidentiellt*], konstaterar tribunalen att nämnda sökande inte har hävdat att dotterbolagen agerade helt självständigt på marknaden, utan tvärtom att de hade endast en relativ självständighet, som var inskränkt till begränsad affärsverksamhet.

89 Vidare kan tribunalen inte godta det argument som har åberopats av sökanden i mål T-146/07, enligt vilket den ansvarspresumtion som avses ovan i punkt 59 är en presumtion som inte kan motbevisas eller utgör en regel om strikt ansvar. Domstolen har nämligen i den nyligen avkunnade domen i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen (punkterna 60 och 61) bekräftat att presumtionen kan motbevisas. Det förhållandet att sökandena i detta fall inte har lagt fram någon bevisning som kan motbevisa presumtionen att dotterbolagen inte var självständiga innebär inte att denna presumtion aldrig går att motbevisa (se, för ett liknande resonemang, generaladvokaten Kokotts förslag till avgörande i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, REG 2009, s. I-8241, punkt 75 och fotnot 67).

90 Av det ovan anförda följer att kommissionen gjorde en riktig bedömning när den höll moderbolagen OEC och UTC ansvariga för de överträdelser som Otis-dotterbolagen begick i Belgien, Tyskland och Nederländerna.

GT:s, Otis Belgiens, OEC:s och UTC:s ansvar för den överträdelse som GTO begick

– Det angripna beslutet

91 I skäl 626 i det angripna beslutet konstaterade kommissionen att GT, som innehade [*konfidentiellt*] procent av aktiekapitalet i GTO vid tidpunkten för överträdelsen, och Otis Belgien, som innehade resterande [*konfidentiellt*] procent, ”tillsammans med GTO [skulle] hållas solidariskt ansvariga för den överträdelse av artikel 81 [EG] som skedde i Luxemburg”. Kommissionen förklarade därvid att på grund av de ”nära personliga, ekonomiska och juridiska banden mellan GTO och dess två moderbolag, sk[ulle] dessa anses utgöra en ekonomisk enhet … och det framg[ick] att GTO inte ha[de] bestämt sitt beteende på marknaden självständigt, utan att det i huvudsak ha[de] tillämpat instruktioner som det ha[de] fått av moderbolagen” (skäl 622 i det angripna beslutet). Vidare slog kommissionen fast att ”Otis Belgien och GT inte ha[de] motbevisat att de var i stånd att utöva ett avgörande inflytande på GTO:s affärspolicy, och att de faktiskt ha[de] utövat sina kontrollbefogenheter och använt alla andra medel för att utöva sitt avgörande inflytande” (skäl 626 i det angripna beslutet).

92 Vad beträffar GT:s och Otis Belgiens utövande av ett avgörande inflytande på GTO:s affärspolicy, påpekade kommissionen följande i skäl 622 i det angripna beslutet:

”… [*konfidentiellt*] Följaktligen anser kommissionen att GTO, under den tid överträdelserna i Luxemburg pågick, bedrev sin verksamhet under gemensam kontroll av Otis [Belgien] och GT och att GTO:s affärspolicy bestämdes av dess båda aktieägare genom gemensam överenskommelse. Vidare är moderbolagen knutna till driften av GTO i Luxemburg på följande sätt: [*konfidentiellt*].”

93 I skäl 623 i det angripna beslutet erinrade kommissionen om att ”det förhållandet att den löpande verksamheten i ett dotterbolag sköts enbart av dotterbolagets ledning utgör inte en avgörande omständighet när moderbolaget hålls ansvarigt”, och i skäl 624 tillade den att det ”till följd av fördelningen av rösträtterna mellan aktieägarna i GTO:s styrelse” [*konfidentiellt*] ska anses att ”varje viktigt beslut som fattas av GTO under den tid överträdelsen pågår med nödvändighet återspeglar Otis [Belgiens] och GT:s avsikt”.

94 Vad beträffar GT:s argument att det inte var i stånd att utöva ett avgörande inflytande på utarbetandet av GTO:s affärsstrategi, förklarade kommissionen vidare följande i skäl 625 i det angripna beslutet:

”[konfidentiellt].”

95 Slutligen konstaterade kommissionen i skäl 622 i det angripna beslutet att ”OEC och UTC ska även hållas ansvariga för [GTO:s konkurrensbegränsande beteende], eftersom [UTC] ytterst är moderbolag till det helägda dotterbolaget Otis [Belgien]. Genom Otis [Belgien] kunde OEC och UTC utöva ett avgörande inflytande på GTO:s affärspolicy under hela den tid som överträdelsen pågick och det kan antas att de har använt sig av denna befogenhet”.

– GT:s ansvar för den överträdelse som GTO begick

96 Sökanden i mål T-142/07 har gjort gällande att kommissionens motivering angående GT:s delaktighet i överträdelsen i Luxemburg var otillräcklig.

97 Som angetts ovan i punkt 80 ska av den motivering som krävs enligt artikel 253 EG klart och tydligt framgå hur den unionsmyndighet som har antagit den omtvistade rättsakten har resonerat, så att de som berörs därav kan få kännedom om skälen för den vidtagna åtgärden och så att den behöriga domstolen ges möjlighet att utföra sin prövning. Som angetts ovan i punkterna 91–93, framgår det av skäl 622 i det angripna beslutet att kommissionen ansåg att GTO, under den tid då överträdelsen i Luxemburg pågick, bedrev sin verksamhet under gemensam kontroll av Otis Belgien och GT. Vad beträffar GT:s delaktighet påpekade kommissionen i skäl 625 i det angripna beslutet [*konfidentiellt*].

98 Härav följer att den anmärkning som avser att motiveringen är otillräcklig inte kan godtas.

99 Sökanden i mål T-142/07 har vidare bestritt att det var befogat att hålla GT ansvarigt för den överträdelse som GTO begick.

100 Sökanden i mål T-142/07 har hävdat att kommissionen inte fastställde att GT utövade ett avgörande inflytande på GTO:s uppträdande på marknaden. Sökanden har för det syftet hänvisat till det förhållandet att GT är ett renodlat finansiellt bolag utan någon egen affärsverksamhet, vars resultat enbart följer av avkastningen på dess aktieinnehav. GT har aldrig haft någon omsättning, har aldrig haft några anställda och har aldrig haft några driftskostnader. Vidare är GT:s aktieinnehav i GTO ett minoritetsinnehav som inte går utöver vad som krävs för att skydda GT:s ekonomiska intressen.

101 Tribunalen erinrar om att begreppet företag, inom konkurrensrätten, omfattar varje enhet som bedriver ekonomisk verksamhet, oavsett enhetens rättsliga form och oavsett hur den finansieras. Det är inte tillräckligt att endast inneha andelar, inte ens ett kontrollerande innehav, för att den enhet som innehar andelarna ska anses bedriva ekonomisk verksamhet, när detta innehav endast föranleder ett utövande av en aktieägares eller delägares rättigheter och, i förekommande fall, erhållande av utdelningar, vilka endast utgör avkastning på en tillgång. En enhet som har ett kontrollerande innehav i ett bolag och som i praktiken utövar denna kontroll genom att direkt eller indirekt vara delaktig i förvaltningen av bolaget ska däremot anses delta i det kontrollerade företagets ekonomiska verksamhet (domstolens dom av den 10 januari 2006 i mål C-222/04, Cassa di Risparmio di Firenze m.fl., REG 2006, s. I-289, punkterna 107, 111 och 112).

102 Trots att GT endast innehade [*konfidentiellt*] procent av aktiekapitalet i GTO, ska det i förevarande fall konstateras, vilket framgår av den överenskommelse vad gäller ledning och förvaltning [*konfidentiellt*] som ingicks mellan GTO och GT (nedan kallad 1987 års överenskommelse) och den överenskommelse vad gäller ledning och förvaltning [*konfidentiellt*] som ingicks mellan GTO och D (nedan kallad 1995 års överenskommelse), att förvaltningen [*konfidentiellt*]. Enligt villkoren i 1987 års överenskommelse och i 1995 års överenskommelse överlämnades dock förvaltningen [*konfidentiellt*] inledningsvis till GT och därefter till D [*konfidentiellt*].

103 Av 1987 års överenskommelse och 1995 års överenskommelse framgår att ombudet [*konfidentiellt*]. Det ska härvid erinras om att det, i samband med analysen av om det föreligger en ekonomisk enhet mellan flera bolag i en koncern, kan beaktas vilket inflytande moderbolaget har på prispolicyn, på produktions- och distributionsverksamheten, på försäljningsmål, bruttomarginaler, försäljningskostnader, kassaflöde, lager och marknadsföring (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 12 december 2007 i mål T-112/05, Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, REG 2007, s. II-5049, punkt 64 och där angiven rättspraxis), men även samtliga relevanta omständigheter som rör de ekonomiska, organisatoriska och juridiska banden mellan dessa bolag. Dessa kan variera från ett fall till ett annat och kan därför inte bli föremål för någon uttömmande uppräkning (se, för ett liknande resonemang, domen av den 10 september 2009 i det ovan i punkt 53 nämnda målet Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen, punkt 74). Härav följer att kommissionen gjorde en riktig bedömning när den fann att GT och, från och med år 1995, D, [*konfidentiellt*], utövade ett avgörande inflytande på GTO:s affärspolicy.

104 Vidare är det ostridigt att D själv deltog i de konkurrensbegränsande möten som avses i artikel 1.3 i det angripna beslutet (se tabellerna 8 och 10 i skälen 311 och 347 i det angripna beslutet), [*konfidentiellt*] från och med den 1 januari 1996, och att GT följaktligen hade full kännedom om GTO:s ageranden och var delaktigt i dessa. Tribunalen har i det avseendet redan slagit fast att moderbolaget kan hållas ansvarigt för ett dotterbolags konkurrensbegränsande beteende, då det finns uttryckliga bevis för att moderbolaget varit aktivt delaktigt i dotterbolagets konkurrensbegränsande agerande. Det är uppenbart att så är fallet här, [*konfidentiellt*] (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 14 maj 1998 i mål T-309/94, KNP BT mot kommissionen, REG 1998, s. II-1007, punkt 47). Med hänsyn till den rättspraxis som angetts ovan i punkt 87 kan D inte åtskiljas från GT, [*konfidentiellt*], utan ska tvärtom anses utgöra en ekonomisk enhet tillsammans med GT.

105 Av det ovan anförda följer att kommissionen fastställde att GT utövade ett avgörande inflytande på GTO:s beteende på marknaden. Följaktligen saknas det fog för den anmärkning som avser att GT rättsstridigt hölls ansvarigt för GTO:s beteende.

– Otis Belgiens, OEC:s och UTC:s ansvar för den överträdelse som GTO begick

106 Sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har hävdat att kommissionen inte fastställde att Otis Belgien, OEC och UTC var ansvariga för GTO:s ageranden.

107 Inledningsvis har sökandena påpekat att Otis Belgiens, OEC:s och UTC:s aktieinnehav i GTO inte räcker för att hålla dessa bolag ansvariga för GTO:s överträdelse. Begreppet gemensam kontroll, vilket kommissionen använde, saknar således relevans. Enligt kommissionens beslutspraxis, vilken fastställdes av förstainstansrätten i domen i det ovan i punkt 58 nämnda målet Avebe mot kommissionen, kan moderbolag som äger aktier i ett gemensamt företag endast hållas ansvariga för det gemensamma företagets konkurrensbegränsande förfaranden om de har deltagit i dessa förfaranden eller har känt till dessa.

108 När det gäller kommissionens beslutspraxis, som sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har åberopat, påpekar tribunalen att frågan huruvida moderbolagen gemensamt direkt styr verksamheten i dotterbolaget ska bedömas mot bakgrund av omständigheterna i varje enskilt fall. De bedömningar som kommissionen har gjort avseende de faktiska omständigheterna i tidigare ärenden kan följaktligen inte överföras på omständigheterna i detta fall (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 9 juli 2007 i mål T-282/06, Sun Chemical Group m.fl. mot kommissionen, REG 2007, s. II-2149, punkt 88). Det ska även erinras om att beslut i andra ärenden endast kan vara vägledande, eftersom omständigheterna i ärendena inte är identiska (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 21 september 2006 i mål C-167/04 P, JCB Service mot kommissionen, REG 2006, s. I-8935, punkterna 201 och 205, och av den 7 juni 2007 i mål C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals mot kommissionen, REG 2007, s. I-4405, punkt 60).

109 I motsats till vad sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har hävdat, krävde inte förstainstansrätten, i domen i det ovan i punkt 58 nämnda målet Avebe mot kommissionen, att kommissionen, för att hålla ett moderbolag ansvarigt för ett gemensamt dotterbolags rättsstridiga beteende, ska visa att moderbolaget självt har deltagit i kartellen eller har känt till dotterbolagets deltagande i kartellen. I den domen slog förstainstansrätten fast att situationen då moderbolagen till ett gemensamt dotterbolag tillsammans äger samtliga andelar i dotterbolaget och gemensamt direkt styr verksamheten i detta motsvarar den situation som förelåg i det ovan i punkt 61 nämnda målet Stora Kopparbergs Bergslags mot kommissionen, där ett enda moderbolag ägde hela dotterbolaget och det förelåg en presumtion för att moderbolaget faktiskt utövade ett inflytande på dotterbolagets beteende. I domen i nämnda mål påpekade förstainstansrätten att de två delägarna, vilka vardera ägde 50 procent av det gemensamma företaget, endast gemensamt hade befogenhet att handla och att underteckna handlingar för det gemensamma företagets räkning, binda företaget gentemot tredje man och tredje man gentemot företaget och att ta emot och betala ut medel för dess räkning. För övrigt hade två direktörer, vilka utsågs av respektive moderbolag, ansvar för den löpande förvaltningen. Slutligen var moderbolagen obegränsat och solidariskt ansvariga för det gemensamma företagets förpliktelser. Förstainstansrätten fann att dessa faktiska omständigheter som helhet utgjorde tillräckliga indicier för att ligga till grund för antagandet att moderbolagen gemensamt bestämde dotterbolagets handlande på marknaden så till den grad att dotterbolaget inte kunde anses ha någon faktisk självständighet i det avseendet (domen i det ovan i punkt 58 nämnda målet Avebe mot kommissionen, punkterna 138 och 139).

110 I motsats till vad sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har hävdat, stödde sig kommissionen i förevarande fall inte enbart på Otis Belgiens och, indirekt, OEC:s och UTC:s kapitalandel i dotterbolaget för att hålla dem ansvariga. I skäl 622 i det angripna beslutet fann nämligen kommissionen [*konfidentiellt*]. Vidare ansåg kommissionen att Otis Belgien på flera sätt även hade anknytning till driften av GTO i Luxemburg. [*konfidentiellt*] (skäl 622 i det angripna beslutet).

111 Vidare har sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 hävdat att Otis Belgien, OEC och UTC inte kunde utöva ett inflytande på GTO:s affärspolicy. I synnerhet var Otis Belgiens roll begränsad till att skjuta till kapital och erhålla utdelningar. Med stöd särskilt av 1987 års överenskommelse, varigenom förvaltningen [*konfidentiellt*] av GTO överläts till GT, och 1995 års överenskommelse, varigenom förvaltningen överläts till D, har sökandena hävdat att Otis Belgien varken hade befogenhet att ingripa i förvaltningen av GTO eller befogenhet att utse de personer som är behöriga att företräda GTO, vilket

gör att Otis Belgien inte kan hållas ansvarigt för GTO:s rättsstridiga beteende. Tribunalen ska följaktligen undersöka huruvida den bevisning som kommissionen lade fram i det angripna beslutet styrker att Otis Belgien utövade ett avgörande inflytande på GTO:s affärspolicy.

112 Enligt artikel 8 i GTO:s bolagsordning skulle beslut av GTO:s styrelse fattas med en majoritet på 80 procent av rösterna. Med beaktande av att GTO till [*konfidentiellt*] procent ägdes av Otis Belgien, och resterande [*konfidentiellt*] procent ägdes av GT, och att varje delägare, enligt artikel 7 i GTO:s bolagsordning, är företrädd i bolagets styrelse i proportion till sin kapitalandel, hade Otis Belgien med nödvändighet, genom sin eller sina företrädare i styrelsen, under hela den period som överträdelsen pågick samtyckt till samtliga styrelsebeslut som skulle fattas med en majoritet på 80 procent av rösterna. Det ska i det avseendet även påpekas att bestämmelsen om beslutförhet vid antagandet av beslut av GTO:s styrelse fastställdes gemensamt av GT och Otis Belgien i GTO:s stiftelseurkund.

113 Enligt artikel 8 i GTO:s bolagsordning var styrelsen behörig i alla frågor som inte var strikt förbehållna delägarna enligt lag eller bolagsordningen. Styrelsen kunde delegera behörigheten att sköta den löpande förvaltningen till en förvaltare. Enligt denna bestämmelse var dock den löpande förvaltningen av GTO begränsad, eftersom alla frågor som inte hörde till denna var förbehållna styrelsen och krävde godkännande av 80 procent av styrelseledamöterna. Enligt det tredje principbeslutet av GTO:s styrelse [*konfidentiellt*], vilket fastställdes genom beslut av GTO:s styrelse [*konfidentiellt*], hade dessutom GTO:s styrelse särskilda behörigheter som den inte kunde delegera, [*konfidentiellt*]. Tribunalen konstaterar följaktligen att dessa behörigheter, vilka tillkom styrelsen, avsåg fastställandet av GTO:s affärspolicy, i synnerhet [*konfidentiellt*], och att utövandet av dessa behörigheter med nödvändighet krävde godkännande av Otis Belgiens företrädare i GTO:s styrelse.

114 Som svar på en skriftlig fråga från tribunalen, uppgav vidare sökanden i mål T-141/07 att det vid en genomgång av tillgängliga arkiv framgick att GTO:s styrelse inte hade utövat de ovannämnda behörigheter som den hade förbehållits genom principbeslutet av den 10 februari 1987. [*konfidentiellt*]

115 Trots de uppgifter som återgetts ovan i punkterna 112–114, har sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 hävdat att Otis Belgien, OEC och UTC inte kunde utöva något avgörande inflytande på GTO:s affärspolicy, eftersom bolagets förvaltning [*konfidentiellt*], vilken gavs en mycket vid definition i 1987 års överenskommelse och i 1995 års överenskommelse [*konfidentiellt*], först överläts till GT och därefter till D. Sökandena har hävdat att, i motsats till vad kommissionen uppgav i skäl 622 i det angripna beslutet, [*konfidentiellt*]. GTO:s operativa drift sköttes således helt självständigt av D under hela den tid som överträdelsen pågick.

116 Även om, såsom sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har framhållit och såsom har påpekats ovan i punkt 102, behörigheten att sköta förvaltningen [*konfidentiellt*], vilken överläts till D, var [*konfidentiellt*], föreskrevs det dock uttryckligen i artikel 8 i GTO:s bolagsordning att ”[d]en löpande förvaltningen sk[ulle] dock vara begränsad och [att] alla frågor som inte hör[de] till denna sk[ulle] förbehållas styrelsen och kräva godkännande av 80 procent av styrelseledamöterna”.

117 I det avseendet ska det påpekas att sökanden i mål T-141/07, som svar på en skriftlig fråga från tribunalen, ingav protokoll från några styrelsemöten som hölls under den period som överträdelsen pågick. [*konfidentiellt*]

118 Med beaktande av det ovan anförda gjorde kommissionen en riktig bedömning när den, i skäl 622 i det angripna beslutet, slog fast att alla viktiga beslut inom GTO skulle fattas med en majoritet på 80 procent av rösterna och att GTO, under den period som överträdelsen pågick i Luxemburg, följaktligen bedrev sin verksamhet under gemensam kontroll av Otis Belgien och GT samt att GTO:s affärspolicy bestämdes av dess båda aktieägare genom gemensam överenskommelse. Följaktligen hade kommissionen fog för att anse att Otis Belgien och GT skulle hållas ansvariga för GTO:s överträdelse i Luxemburg.

119 Eftersom OEC och UTC, såsom har påpekats ovan i punkterna 63–90, kan anses ha utövat ett avgörande inflytande på Otis Belgiens affärspolicy, gjorde kommissionen likaså en riktig bedömning när den, i skäl 622 i det angripna beslutet, fann att OEC och UTC skulle hållas ansvariga för GTO:s överträdelse.

120 Eftersom det av resonemanget ovan framgår att kommissionen gjorde en riktig bedömning när den höll Otis Belgien, OEC och UTC ansvariga för GTO:s överträdelse, saknas det anledning att pröva det argument som har åberopats av sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 och som avser att Otis Belgiens deltagande i kartellen i Belgien saknar relevans.

– Huruvida rätten till försvar åsidosattes

121 Sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har hävdat att deras rätt till försvar åsidosattes, på grund av att det i meddelandet om invändningar inte omnämndes [*konfidentiellt*], vilket kommissionen stödde sig på i skäl 622 i det angripna beslutet för att fastställa att Otis Belgien hade anknytning till driften av GTO [*konfidentiellt*].

122 Det är enligt fast rättspraxis en grundläggande unionsrättslig princip att rätten till försvar ska iakttas i varje förfarande som kan leda till sanktioner, särskilt böter eller viten. Denna princip ska iakttas även i förfaranden av administrativ karaktär. I det avseendet utgör meddelandet om invändningar ett processrättsligt skydd som är ett utflöde av den grundläggande unionsrättsliga principen om iakttagande av rätten till försvar i varje förfarande. Enligt denna princip ska i synnerhet ett meddelande om invändningar, vilket kommissionen riktar till ett företag som den avser att ålägga sanktioner på grund av att konkurrensreglerna har överträtts, innehålla de väsentliga omständigheter som åberopas mot detta företag, såsom de faktiska omständigheter som kritiseras, hur dessa omständigheter ska kvalificeras och de bevis som kommissionen grundar sig på, detta för att företaget ska ha möjlighet att på ett ändamålsenligt sätt framföra sina argument inom ramen för det administrativa förfarande som inletts mot det (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 3 september 2009 i de förenade målen C-322/07 P, C-327/07 P och C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler m.fl. mot kommissionen, REG 2009, s. I-7191, punkterna 34–36 och där angiven rättspraxis; se även dom av den 3 september 2009 i mål C-534/07 P, Prym och Prym Consumer mot kommissionen, REG 2009, s. I-7415, punkt 26).

123 Iakttagandet av rätten till försvar förutsätter nämligen att det berörda företaget har getts tillfälle under det administrativa förfarandet att på ett ändamålsenligt sätt framföra sina synpunkter på huruvida de påstådda omständigheterna och förhållandena verkligen föreligger och är relevanta och på de handlingar som kommissionen har lagt till grund för sitt påstående om att företaget har begått en överträdelse (se dom av den 7 januari 2004 i de förenade målen C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P och C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, REG 2004, s. I-123, punkt 66 och där angiven rättspraxis).

124 Underlåtenhet att lämna ut en handling utgör ett åsidosättande av rätten till försvar endast om det berörda företaget visar dels att kommissionen lagt denna handling till grund för sin ståndpunkt att det förekommit en överträdelse, dels att denna ståndpunkt endast har kunnat bevisas genom en hänvisning till denna handling. Om det finns annan skriftlig bevisning som parterna har fått kännedom om under det administrativa förfarandet vilken specifikt stöder kommissionens slutsatser, skulle kommissionen fortfarande ha haft fog för sina slutsatser i det omtvistade beslutet, även om den handling som inte lämnats ut inte fick användas som bevisning mot företaget. Det ankommer således på det berörda företaget att visa att den slutsats som kommissionen dragit i sitt beslut skulle ha blivit en annan om en handling som inte lämnats ut, och som kommissionen åberopat gentemot detta företag, inte hade fått användas som bevisning mot företaget (domen i de ovan i punkt 123 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkterna 71–73).

125 Eftersom det framgår av punkterna 106–118 ovan att kommissionen, oberoende av förekomsten [*konfidentiellt*], gjorde en riktig bedömning när den, i skäl 622 i det angripna beslutet, slog fast att GTO, under den period som överträdelsen pågick i Luxemburg, bedrev sin verksamhet under gemensam kontroll av Otis Belgien och GT samt att GTO:s affärspolicy bestämdes av dess båda aktieägare genom gemensam överenskommelse, räcker det i förevarande fall att konstatera att den oegentlighet som kommissionen påstås ha gjort sig skyldig till på grund av att det i meddelandet om invändningar inte omnämndes [*konfidentiellt*] inte kan utgöra ett åsidosättande av sökandenas rätt till försvar. Det administrativa förfarandet skulle nämligen inte ha kunnat leda till ett annat resultat, om denna uppgift hade angetts i meddelandet om invändningar.

126 Vidare uppgav visserligen kommissionen, i punkt 597 i meddelandet om invändningar, endast att den avsåg att hålla Otis Belgien och GT ansvariga för den överträdelse som deras dotterbolag GTO hade begått, och den angav att viktiga beslut av GTO krävde GT:s och Otis Belgiens samtycke. Kommissionen framhöll även att Otis Belgiens direkta deltagande i kartellen i Belgien och de personliga band som förelåg mellan D, [*konfidentiellt*] vid GT, och GTO, åt vilket han var [*konfidentiellt*]. Förekomsten [*konfidentiellt*] omnämndes följaktligen inte i meddelandet om invändningar.

127 Under alla omständigheter framgår dock det faktum att [*konfidentiellt*] av flera handlingar som sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 ingav till kommissionen, som svar på meddelandet om invändningar, i synnerhet [*konfidentiellt*].

128 I punkt 597 i meddelandet om invändningar omnämnde kommissionen särskilt att den avsåg att hålla Otis Belgien ansvarigt för den överträdelse som GTO begick i Luxemburg. Vidare måste sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 ha känt till innehållet i dessa handlingar och deras eventuella relevans för detta ansvar när de ingav dessa till kommissionen, eftersom de uttryckligen stödde sig på dessa handlingar till stöd för sina argument. Följaktligen kan inte sökandena, med beaktande av den rättspraxis som angetts ovan i punkterna 122–124, med framgång hävda att deras rätt till försvar åsidosattes (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 27 september 2006 i mål T-59/02, Archer Daniels Midland mot kommissionen, REG 2006, s. II-3627, punkt 270).

129 Anmärkningen kan därför inte godtas.

– Huruvida principen om likabehandling åsidosattes

130 Sökandena i målen T-141/07, T-145/07 och T-146/07 har med stöd av MEE:s bolagsordning, vilken inte ingår i kommissionens akt och som inte bifogades deras ansökan, i huvudsak hävdat att kommissionen åsidosatte principen om likabehandling genom att hålla Otis Belgien och GT ansvariga för den överträdelse som deras dotterbolag GTO begick. Kommissionen gjorde däremot en riktig bedömning när den ansåg att den kontroll som moderbolagen Mitsubishi Electric Corporation (nedan kallat MEC) och TBI Holding utövade på MEE inte var tillräcklig för att hålla dem ansvariga för den överträdelse som deras dotterbolag begick.

131 I det avseendet påpekar tribunalen att kommissionen, såsom framgår av punkterna 106–118 ovan, gjorde en riktig bedömning när den, i skäl 622 i det angripna beslutet, slog fast att GTO, under den period som överträdelsen pågick i Luxemburg, bedrev sin verksamhet under gemensam kontroll av Otis Belgien och GT samt att GTO:s affärspolicy bestämdes av dess båda aktieägare genom gemensam överenskommelse. Argumentet att GTO:s moderbolag, i likhet med MEE:s moderbolag, inte borde ha hållits ansvariga för GTO:s överträdelse kan således inte godtas.

132 Med beaktande av det ovan anförda, och eftersom sökandena i målen T-141/07, T-145/07 och T-146/07 har hävdat att kommissionen gjorde en riktig bedömning när den konstaterade att den kontroll som moderbolagen utövade på MEE inte var tillräcklig för att hålla dem ansvariga för den

överträdelse som deras dotterbolag begick, ska det anses att de situationer som MEE och GTO befinner sig i inte är jämförbara, vilket gör att anmärkningen om att principen om likabehandling åsidosattes under alla omständigheter inte kan godtas.

133 Av det ovan anförda följer att ingen av de anmärkningar som avser respektive moderbolags ansvar för GTO:s och Otis-dotterbolagens överträdelser kan godtas.

Huruvida 1998 års riktlinjer, proportionalitetsprincipen, principen om likabehandling, rätten till försvar och artikel 253 EG åsidosattes vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna utifrån överträdelsernas allvar

Inledande synpunkter

134 Inledningsvis erinrar tribunalen om att kommissionen, enligt fast rättspraxis, har ett stort utrymme för skönsmässig bedömning vad gäller metoden för beräkning av böter. Denna metod, som beskrivs i 1998 års riktlinjer, präglas av flexibilitet, vilket gör det möjligt för kommissionen att använda sitt utrymme för skönsmässig bedömning i enlighet med artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovan i punkt 122 nämnda förenade målen Papierfabrik August Koehler m.fl. mot kommissionen, punkt 112 och där angiven rättspraxis).

135 Bedömningen av hur allvarliga överträdelser mot unionens konkurrensrätt är ska göras med hänsyn till ett stort antal omständigheter, såsom bland annat de särskilda omständigheterna i målet, det sammanhang i vilket målet ingår och böternas avskräckande verkan. Det har emellertid inte fastställts någon tvingande eller uttömmande förteckning över de kriterier som måste tas i beaktande (domstolens dom av den 19 mars 2009 i mål C-510/06 P, Archer Daniels Midland mot kommissionen, REG 2009, s. I-1843, punkt 72, och domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 54).

136 Som angetts ovan i punkt 24 har kommissionen i förevarande fall fastställt bötesbeloppet genom tillämpning av den metod som föreskrivs i 1998 års riktlinjer.

137 Även om 1998 års riktlinjer inte kan anses som rättsregler, som administrationen under alla omständigheter är skyldig att iaktta, utgör de likväl vägledande förhållningsregler för den praxis som ska följas och från vilka administrationen, i ett enskilt fall, inte får avvika utan att ange skäl som är förenliga med principen om likabehandling (se domen i de ovan i punkt 56 nämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 209 och där angiven rättspraxis, och förstainstansrättens dom av den 8 oktober 2008 i mål T-73/04, Carbone-Lorraine mot kommissionen, REG 2008, s. II-2661, punkt 70).

138 Genom att anta sådana förhållningsregler och genom att i samband med reglernas offentliggörande tillkännage att den hädanefter ska tillämpa dem på de fall som omfattas av reglerna, har kommissionen själv begränsat sitt utrymme för skönsmässig bedömning. Kommissionen kan således inte frångå dessa regler utan att i förekommande fall riskera att sanktionsåtgärder vidtas mot institutionen på grund av att den har åsidosatt allmänna rättsprinciper, såsom principen om likabehandling eller principen om skydd för berättigade förväntningar (se domen i de ovan i punkt 56 nämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkt 211 och där angiven rättspraxis, och domen i det ovan i punkt 137 nämnda målet Carbone-Lorraine mot kommissionen, punkt 71).

139 Den metod som kommissionen har åtagit sig att följa vid fastställandet av bötesbeloppet slås dessutom fast i 1998 års riktlinjer på ett allmänt och abstrakt sätt. Dessa riktlinjer innebär följaktligen att företagens rättssäkerhet säkerställs (domen i de ovan i punkt 56 nämnda förenade målen Dansk Rørindustri m.fl. mot kommissionen, punkterna 211 och 213).

140 Slutligen ska det påpekas att det i 1998 års riktlinjer anges att överträdelsens allvar som sådan ska bedömas och att ett allmänt utgångsbelopp ska bestämmas utifrån denna bedömning (punkt 1 A andra stycket). Vidare ska överträdelsens allvar bedömas utifrån överträdelsernas art och det berörda företagets särdrag, i synnerhet dess storlek och ställning på den relevanta marknaden. Detta kan medföra att utgångsbeloppet justeras, att företagen klassificeras i olika kategorier och att ett särskilt utgångsbelopp fastställs (punkt 1 A tredje–sjunde styckena).

Det angripna beslutet

141 I det avsnitt i det angripna beslutet som avser överträdelsernas allvar (avsnitt 13.6.1), undersökte kommissionen parallellt de fyra överträdelser som fastställdes i artikel 1 i beslutet, på grund av att de ”uppvisade en del gemensamma inslag” (skäl 657 i det angripna beslutet). Detta avsnitt är uppdelat i tre underavsnitt. Det första underavsnittet har rubriken ”Överträdelsernas art” (underavsnitt 13.6.1.1), det andra har rubriken ”Omfattningen av den relevanta geografiska marknaden” (underavsnitt 13.6.1.2) och det tredje har rubriken ”Slutsats beträffande överträdelsens allvar” (underavsnitt 13.6.1.3).

142 I underavsnittet med rubriken ”Överträdelsernas art” klargjorde kommissionen följande i skälen 658 och 659 i det angripna beslutet:

> ”658 De överträdelser som förevarande beslut avser bestod huvudsakligen i en hemlig samverkan mellan konkurrenter för att dela upp marknaderna eller frysa marknadsandelarna genom att fördela projekten för försäljning och installation av nya hissar och/eller rulltrappor mellan sig, och för att inte konkurrera med varandra i fråga om underhåll och modernisering av hissar och rulltrappor (utom i Tyskland, där verksamhet avseende underhåll och modernisering inte diskuterades mellan kartelldeltagarna). Sådana horisontella begränsningar är i sig av den arten att de hör till de allvarligaste överträdelserna av artikel 81 [EG]. Överträdelserna i detta fall har på ett konstlat sätt berövat kunderna de fördelar som de skulle ha kunnat förvänta sig att få i ett konkurrensutsatt anbudsförfarande. Det är även intressant att notera att vissa av de riggade projekten avsåg skattefinansierade offentliga upphandlingar som genomfördes just i syfte att få konkurrenskraftiga, och i synnerhet kostnadseffektiva, anbud.
>
> 659 Vid bedömningen av en överträdelses allvar är de omständigheter som avser överträdelsens syfte i allmänhet av större betydelse än de omständigheter som avser överträdelsens verkningar, särskilt när avtalen, såsom i förevarande fall, avser mycket allvarliga överträdelser, såsom fastställande av priser och marknadsuppdelning. Verkningarna av ett avtal utgör i allmänhet inte ett avgörande kriterium vid bedömningen av hur allvarlig överträdelsen är.”

143 Kommissionen uppgav att den ”inte har försökt visa de exakta verkningarna av överträdelsen, eftersom det [var] omöjligt att med tillräcklig säkerhet fastställa de konkurrensparametrar (pris, affärsvillkor, kvalitet, innovation med mera) som skulle ha varit tillämpliga om det inte hade skett några överträdelser” (skäl 660 i det angripna beslutet). Kommissionen ansåg likväl att ”[d]et är ... uppenbart att överträdelserna har haft en faktisk påverkan” och den förklarade i det avseendet att ”[d]et förhållandet att de olika konkurrensbegränsande åtgärderna genomfördes av kartelldeltagarna tyder i sig på en påverkan på marknaden, även om den faktiska inverkan är svår att mäta, eftersom det i synnerhet är okänt om och, i så fall, hur många andra projekt som blivit föremål för riggade anbud, eller hur många projekt som kunnat fördelas mellan kartelldeltagarna, utan att det krävdes några kontakter mellan dessa” (skäl 660 i det angripna beslutet). I samma skäl tillade kommissionen att

”[k]onkurrenternas stora sammanlagda marknadsandelar tyder på sannolika konkurrensbegränsande verkningar och [det förhållandet att] dessa marknadsandelar förblev relativt stabila under hela den tid som överträdelserna pågick bekräftar dessa verkningar”.

144 I skälen 661–669 i det angripna beslutet bemötte kommissionen de argument som sökandena hade åberopat under det administrativa förfarandet för att visa att överträdelserna hade en begränsad påverkan på marknaden.

145 I underavsnittet med rubriken ”Omfattningen av den relevanta geografiska marknaden” anförde kommissionen, i skäl 670 i det angripna beslutet, att ”[d]e karteller som [det angripna] beslutet avser omfattar hela territoriet i Belgien, Tyskland, Luxemburg respektive Nederländerna” och att ”[d]et klart framgår av rättspraxis att en nationell geografisk marknad som omfattar en hel medlemsstat redan i sig utgör en väsentlig del av den gemensamma marknaden”.

146 I underavsnittet med rubriken ”Slutsats beträffande överträdelsens allvar” angav kommissionen, i skäl 671 i det angripna beslutet, att varje företag som beslutet riktade sig till hade begått en eller flera mycket allvarliga överträdelser av artikel 81 EG ”med hänsyn till överträdelsernas art och det faktum att varje överträdelse omfattade hela territoriet i en medlemsstat (Belgien, Tyskland, Luxemburg eller Nederländerna)”. Kommissionen drog slutsatsen att ”dessa omständigheter är sådana att överträdelserna ska anses vara mycket allvarliga, även om deras faktiska påverkan inte går att mäta”.

147 I det avsnitt i det angripna beslutet som har rubriken ”Differentierad behandling” (avsnitt 13.6.2) fastställde kommissionen ett utgångsbelopp för böterna för varje företag som hade deltagit i de olika kartellerna (se ovan punkterna 27–30), vilket enligt skäl 672 i det angripna beslutet beaktar ”de överträdande företagens faktiska ekonomiska kapacitet att allvarligt skada konkurrensen”. Kommissionen förklarade, i skäl 673 i det angripna beslutet, att ”för detta syfte har företagen delats in i flera olika kategorier med hänsyn till den omsättning som är hänförlig till hissar och/eller rulltrappor, i förekommande fall inbegripet tjänster för underhåll och modernisering”.

Kvalificeringen av överträdelsen i Luxemburg som ”mycket allvarlig”

148 Sökanden i mål T-141/07 har gjort gällande att kommissionen, genom att kvalificera överträdelsen i Luxemburg som ”mycket allvarlig”, gjorde en felaktig tillämpning av 1998 års riktlinjer, med hänsyn till överträdelsens begränsade geografiska omfattning, vilken vanligtvis beaktas i kommissionens beslutspraxis, och till den begränsade påverkan som de aktuella förfarandena har haft på den relevanta marknaden. Sökanden har därav dragit slutsatsen att utgångsbeloppet på 10 miljoner euro som fastställdes för överträdelsen i Luxembourg bör sättas ned. Sökanden har även hävdat att kommissionen inte beaktade det totala värdet på den marknad som påverkades av kartellen i Luxemburg. Även om sökanden i mål T-141/07 har anfört sistnämnda argument i samband med den grund som avser att det gjordes en felaktig kvalificering av överträdelsen i Luxemburg, framgår det av sökandens inlagor att denna anmärkning i huvudsak avser fastställandet av det allmänna utgångsbeloppet för böterna, och den kommer därför att prövas nedan i punkterna 166–178.

149 Sökanden i mål T-141/07 har hävdat att man vid bedömningen av en överträdelses allvar ska beakta dess konkreta påverkan på marknaden, om den är mätbar. Överträdelsen i Luxemburg hade dock en obetydlig påverkan, vilket borde ha föranlett kommissionen att begränsa det bötesbelopp som GTO ålades. Till stöd för detta påstående har GTO särskilt hänvisat till att avtalet inte iakttogs och inte hade någon verkan, till att vissa företag inte deltog i kartellerna, vilket gjorde det möjligt att upprätthålla en viss grad av konkurrens, och till det faktum att upphandlingar som förlorades till utomstående företag inte kompenserades av att befintliga projekt omfördelades mellan kartelldeltagarna. Sökanden i mål T-141/07 har även anfört att enbart vissa projekt omfattades av kartellen.

150 Vad beträffar bedömningen av överträdelsens allvar erinrar tribunalen om att följande anges i punkt 1 A första och andra styckena i 1998 års riktlinjer:

”Vid bedömningen av överträdelsens allvar skall man beakta överträdelsens art, dess konkreta påverkan på marknaden, om den är mätbar, och omfattningen av den relevanta geografiska marknaden.

Överträdelserna kommer således att delas in i tre kategorier, nämligen mindre allvarliga överträdelser, allvarliga överträdelser och mycket allvarliga överträdelse[r].”

151 I enlighet med punkt 1 A första stycket i 1998 års riktlinjer ska således kommissionen, vid bedömningen av överträdelsens allvar, göra en prövning av den konkreta påverkan på marknaden endast när det framgår att denna påverkan är mätbar (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 74, förstainstansrättens dom av den 9 juli 2003 i mål T-224/00, Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen, REG 2003, s. II-2597, punkt 143, och domen i det ovan i punkt 71 nämnda målet Degussa mot kommissionen, punkt 216).

152 Enligt fast rättspraxis ska kommissionen, vid bedömningen av en överträdelses konkreta påverkan på marknaden, jämföra med den konkurrenssituation som normalt skulle ha förelegat om överträdelsen inte hade inträffat (se domen i det ovan i punkt 137 nämnda målet Carbone-Lorraine mot kommissionen, punkt 83 och där angiven rättspraxis).

153 I förevarande fall uppgav kommissionen, i skäl 660 i det angripna beslutet, att ”[den] inte har försökt visa de exakta verkningarna av överträdelsen, eftersom det [var] omöjligt att med tillräcklig säkerhet fastställa de konkurrensparametrar (pris, affärsvillkor, kvalitet, innovation med mera) som skulle ha varit tillämpliga om det inte hade skett några överträdelser”. Även om kommissionen, i skäl 660 i det angripna beslutet, ansåg det vara uppenbart att kartellerna har haft en faktisk påverkan, eftersom de genomfördes, vilket i sig tyder på en påverkan på marknaden, och även om kommissionen i skälen 661–669 underkände de berörda företagens argument för att visa kartellernas begränsade verkningar, ska det konstateras att överträdelsernas eventuella påverkan på marknaden inte beaktades vid bedömningen av överträdelsernas allvar i det angripna beslutet.

154 Kommissionens slutsats beträffande bedömningen av överträdelsernas allvar, i skäl 671 i det angripna beslutet, är således grundad enbart på beaktandet av överträdelsernas art och geografiska omfattning. I nämnda skäl drog nämligen kommissionen slutsatsen att det, ”med hänsyn till överträdelsernas art och det faktum att varje överträdelse omfattade hela territoriet i en medlemsstat (Belgien, Tyskland, Luxemburg eller Nederländerna) ... [ska anses att] varje företag som beslutet riktar sig till har begått en eller flera mycket allvarliga överträdelser av artikel 81 EG”.

155 Tribunalen konstaterar att sökanden i mål T-141/07 inte har visat att den konkreta påverkan av kartellen i Luxemburg var mätbar, utan har nöjt sig med att hävda att kartellens verkningar med nödvändighet var obetydliga. Även om de omständigheter som sökanden har åberopat, vilka avser att avtalet inte iakttogs och inte hade någon verkan, att vissa företag inte deltog i kartellerna och att befintliga projekt inte omfördelades om projekt förlorades till utomstående (se ovan punkt 149), antas vara styrkta, gör de det inte möjligt att dra slutsatsen att kartellernas verkningar var mätbara på den luxemburgska marknaden, eftersom sökanden inte har bestritt kommissionens påstående att det i detta fall var omöjligt att med tillräcklig säkerhet fastställa de konkurrensparametrar som skulle ha varit tillämpliga om det inte hade skett några överträdelser.

156 Under dessa omständigheter har inte sökanden i mål T-141/07 visat att kommissionen i detta fall var skyldig, enligt 1998 års riktlinjer och den rättspraxis som angetts ovan i punkt 151, att beakta överträdelsernas konkreta påverkan vid bedömningen av deras allvar.

157 Även om det antas att överträdelsernas konkreta påverkan var mätbar och att det finns fog för sökandens argument som återgetts ovan i punkt 149, i den mån de visar att kartellerna har haft föga påverkan på den luxemburgska marknaden, ska det vidare konstateras att kvalificeringen av denna överträdelse som ”mycket allvarlig” icke desto mindre är lämplig.

158 Det ska nämligen påpekas att de överträdelser som konstaterades i det angripna beslutet i sig är av den arten att de hör till de allvarligaste överträdelserna av artikel 81 EG, eftersom de avsåg ”en hemlig samverkan mellan konkurrenter för att dela upp marknaderna eller frysa marknadsandelarna genom att fördela projekten för försäljning och installation av nya hissar och/eller rulltrappor mellan sig, och för att inte konkurrera med varandra i fråga om underhåll och modernisering av hissar och rulltrappor (utom i Tyskland, där verksamhet avseende underhåll och modernisering inte diskuterades mellan kartelldeltagarna)” (skäl 658 i det angripna beslutet). I 1998 års riktlinjer anges att de ”mycket allvarliga” överträdelserna huvudsakligen består av horisontella begränsningar, såsom priskarteller och karteller för uppdelning av marknader eller andra förfaranden som hindrar den inre marknadens funktion. Dessa överträdelser anges även bland de exempel på konkurrensbegränsande samverkan som uttryckligen har förklarats vara oförenliga med den gemensamma marknaden i artikel 81.1 c EG. Förutom att en sådan konkurrensbegränsande samverkan allvarligt påverkar konkurrensen medför den en isolering av marknaderna, genom att den tvingar parterna att respektera separata marknader, vilka ofta avgränsas genom nationsgränser, vilket motverkar det huvudsakliga syftet med EG-fördraget, nämligen att integrera gemenskapsmarknaden. Överträdelser av detta slag, särskilt när det är fråga om en horisontell konkurrensbegränsande samverkan, har i rättspraxis även betecknats som ”särskilt allvarliga” eller ”uppenbara överträdelser” (förstainstansrättens dom av den 6 april 1995 i mål T-148/89, Tréfilunion mot kommissionen, REG 1995, s. II-1063, punkt 109, av den 15 september 1998 i de förenade målen T-374/94, T-375/94, T-384/94 och T-388/94, European Night Services m.fl. mot kommissionen, REG 1998, s. II-3141, punkt 136, och av den 18 juli 2005 i mål T-241/01, Scandinavian Airlines System mot kommissionen, REG 2005, s. II-2917, punkt 85).

159 Vidare framgår det av fast rättspraxis att verkan av ett konkurrensbegränsande förfarande inte är ett avgörande kriterium vid bedömningen av hur allvarlig en överträdelse är. Omständigheter som rör avsikten kan vara viktigare än nämnda verkan, framför allt när det rör sig om överträdelser som till sin natur är allvarliga, till exempel en uppdelning av marknader (domstolens dom av den 2 oktober 2003 i mål C-194/99 P, Thyssen Stahl mot kommissionen, REG 2003, s. I-10821, punkt 118, domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 96, domen i de ovan i punkt 77 nämnda förenade målen Krupp Thyssen Stainless och Acciai speciali Terni mot kommissionen, punkt 199, och domen i det ovan i punkt 71 nämnda målet Degussa mot kommissionen, punkt 251).

160 Överträdelsens art tillmäts således stor vikt, i synnerhet när en överträdelse ska kvalificeras som ”mycket allvarlig”. Det följer av beskrivningen av mycket allvarliga överträdelser i 1998 års riktlinjer att avtal eller samordnade förfaranden som bland annat, såsom i förevarande mål, syftar till att dela upp marknader redan utifrån deras art kan anses vara ”mycket allvarliga”, utan att dessa beteenden behöver ha någon särskild påverkan eller geografisk omfattning (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 75, och dom av den 24 september 2009 i de förenade målen C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P och C-137/07 P, Erste Bank der österreichischen Sparkassen m.fl. mot kommissionen, REG 2009, s. I-8681, punkt 103). Denna slutsats stöds av att påverkan på marknaden och konsekvenserna för stora områden av den gemensamma marknaden uttryckligen omnämns i beskrivningen av allvarliga överträdelser, medan det i beskrivningen av mycket allvarliga överträdelser inte omnämns något krav på konkret påverkan på marknaden eller konsekvenser för ett visst geografiskt område (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 83 nämnda målet Schunk och Schunk Kohlenstoff-Technik mot kommissionen, punkt 171 och där angiven rättspraxis). Mot bakgrund av deras syfte är följaktligen de överträdelser som avses i det angripna beslutet till sin art mycket allvarliga, även om det skulle fastställas att kartellerna inte har medfört samtliga förväntade konsekvenser.

161 För övrigt, även om det antas att kommissionen avsåg att beakta överträdelsens påverkan på marknaden, vilket är en fakultativ omständighet, och att den följaktligen, i det angripna beslutet, borde ha lagt fram konkreta, tillförlitliga och tillräckliga uppgifter som gör det möjligt att bedöma vilken faktisk inverkan som överträdelsen har kunnat ha på konkurrensen på marknaden (domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 82), ska det anses att kommissionen fullgjorde denna skyldighet. Vad beträffar överträdelsen i Luxemburg konstaterade nämligen kommissionen att de företag som berördes av avtalen stod för nästan 100 procent av den sammanlagda försäljningen av hissar och rulltrappor år 2003, samtidigt som den påpekade att de lokala dotterbolagen till Kone, Otis, Schindler och ThyssenKrupp var de enda leverantörer hemmahörande i Luxemburg som erbjöd rulltrappor (skäl 52 i det angripna beslutet). Kommissionen framhöll även mötesfrekvensen (skäl 302 i det angripna beslutet), de försiktighetsåtgärder som hade vidtagits för att dölja mötena och kontakterna (skälen 304–307 i det angripna beslutet) samt förekomsten av en kompensationsmekanism (skälen 317 och 336 i det angripna beslutet).

162 Som angetts ovan i punkt 153 drog således kommissionen, i skäl 660 i det angripna beslutet, slutsatsen att det förhållandet att de olika konkurrensbegränsande åtgärderna hade genomförts i sig tydde på en påverkan på marknaden, även om den faktiska inverkan var svår att mäta, eftersom det i synnerhet inte var möjligt att fastställa om och, i så fall, hur många andra projekt som hade blivit föremål för riggade anbud, eller hur många projekt som hade kunnat fördelas mellan kartelldeltagarna, utan att det krävdes några kontakter mellan dessa. Kommissionen tillade att konkurrenternas stora sammanlagda marknadsandelar tydde på sannolika konkurrensbegränsande verkningar och att det förhållandet att dessa marknadsandelar förblev relativt stabila under hela den tid som överträdelserna pågick bekräftade dessa verkningar.

163 Vad därefter beträffar argumentet avseende kommissionens beslutspraxis, enligt vilket överträdelsen borde ha kvalificerats som ”allvarlig”, med hänsyn till den begränsade omfattningen av den geografiska marknad som berördes av överträdelsen, framgår det av fast rättspraxis att kommissionens beslutspraxis inte utgör den rättsliga ramen för åläggande av böter på konkurrensområdet (domen i det ovan i punkt 108 nämnda målet JCB Service mot kommissionen, punkterna 201 och 205, domen i det ovan i punkt 108 nämnda målet Britannia Alloys & Chemicals mot kommissionen, punkt 60, och domen i det ovan i punkt 137 nämnda målet Carbone-Lorraine mot kommissionen, punkt 92; se även domen i det ovan i punkt 158 nämnda målet Scandinavian Airlines System mot kommissionen, punkt 132). Mot bakgrund av bedömningen ovan i punkterna 158–160 kan ett sådant argument under alla omständigheter inte godtas.

164 Vidare framgår det av rättspraxis att den geografiska marknadens omfattning endast är ett av tre relevanta kriterier som enligt 1998 års riktlinjer ska beaktas vid helhetsbedömningen av överträdelsens allvar. Bland dessa kriterier, vilka är ömsesidigt beroende av varandra, är överträdelsens art av stor vikt. Den geografiska marknadens omfattning är däremot inte ett självständigt kriterium i den meningen att det endast är överträdelser som omfattar flera medlemsstater som skulle kunna klassificeras som ”mycket allvarliga”. Varken av EG-fördraget, förordning nr 1/2003, 1998 års riktlinjer eller av rättspraxis går det att utläsa att endast geografiskt mycket omfattande begränsningar kan klassificeras som mycket allvarliga (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 14 december 2006 i de förenade målen T-259/02–T-264/02 och T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mot kommissionen, REG 2006, s. II-5169, punkt 311 och där angiven rättspraxis). Vidare utgör hela en medlemsstats territorium, även om det i jämförelse med andra medlemsstater är relativt litet, i alla händelser en väsentlig del av den gemensamma marknaden (domstolens dom av den 9 november 1983 i mål 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin mot kommissionen, REG 1983, s. 3461, punkt 28, svensk specialutgåva, volym 7, s. 351; se domen i de ovannämnda förenade målen Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mot kommissionen, punkt 312 och där angiven rättspraxis). Eftersom den aktuella kartellen omfattade hela territoriet i Luxemburg, ska det anses att den motsvarade en väsentlig del av den gemensamma marknaden.

165 Av det ovan anförda följer att de argument som sökanden i mål T-141/07 har åberopat och som har återgetts ovan i punkterna 148 och 149 inte kan godtas.

Påståendet att utgångsbeloppen för böterna var rättsstridiga

– De allmänna utgångsbeloppen för böterna

166 Sökanden i mål T-141/07 har gjort gällande att kommissionen, vad beträffar överträdelsen i Luxemburg, inte beaktade den begränsade storleken på den marknad som påverkats, trots att den uttryckligen angav att denna omständighet var relevant för beräkningen av böter. Sökanden har i det avseendet framhållit att utgångsbeloppet på 10 miljoner euro (vilket motsvarar 31,3 procent av värdet på den relevanta marknaden) är uppenbart oproportionerligt med hänsyn till det allmänna utgångsbelopp som fastställdes för överträdelsen i Belgien (15,7 procent av värdet på den marknad som påverkats), i Nederländerna (15,2 procent av värdet på den marknad som påverkats) och i Tyskland (12 procent av värdet på den referensmarknad som kommissionen valde), och bör sättas ned.

167 Det ska påpekas att sökanden i mål T-141/07 inte har bestritt att den metod som anges i punkt 1 A i 1998 års riktlinjer, rörande fastställandet av de allmänna utgångsbeloppen för böterna, är lagenlig. Denna metod följer en schablonmässigt fastställd logik. Enligt denna logik beräknas böternas allmänna utgångsbelopp, som fastställs på grundval av hur allvarlig överträdelsen är, med hänsyn till överträdelsens art och geografiska omfattning och överträdelsens konkreta påverkan på marknaden, om den är mätbar (förstainstansrättens dom av den 15 mars 2006 i mål T-15/02, BASF mot kommissionen, REG 2006, s. II-497, punkt 134, och av den 6 maj 2009 i mål T-116/04, Wieland-Werke mot kommissionen, REG 2009, s. II-1087, punkt 62).

168 Vidare utgör storleken på den relevanta marknaden i princip inte en obligatorisk omständighet, utan endast en relevant omständighet bland andra när det gäller att bedöma hur allvarlig en överträdelse är. Enligt rättspraxis är för övrigt kommissionen inte skyldig att avgränsa den relevanta marknaden eller bedöma storleken på denna marknad, när den aktuella överträdelsen har ett konkurrensbegränsande syfte (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkterna 55 och 64, och förstainstansrättens dom av den 30 september 2009 i mål T-161/05, Hoechst mot kommissionen, REG 2009, s. II-3555, punkt 109).

169 Vid fastställandet av det allmänna utgångsbeloppet för böterna får således kommissionen ta hänsyn till värdet på den marknad som överträdelsen avser, dock utan att vara skyldig att göra det (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 167 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 134, och domen i det ovan i punkt 167 nämnda målet Wieland-Werke mot kommissionen, punkt 63). Det föreskrivs nämligen inte i 1998 års riktlinjer att bötesbeloppet ska beräknas på grundval av företagens totala omsättning eller deras omsättning på den relevanta marknaden. Riktlinjerna utgör emellertid inte heller något hinder mot att kommissionen tar dessa faktorer i beaktande då den fastställer bötesbeloppet, för att säkerställa att unionsrättens allmänna principer iakttas och då omständigheterna så kräver (domen i det ovan i punkt 151 nämnda målet Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen, punkt 187).

170 Det argument som har åberopats av sökanden i mål T-141/07 och som avser att det allmänna utgångsbeloppet för de böter som GTO ålades bör återspegla den luxemburgska marknadens begränsade storlek grundar sig följaktligen på ett felaktigt antagande och kan inte godtas.

171 Vidare ska det påpekas att även om kommissionen i skäl 666 i det angripna beslutet – för att bemöta argumentet att kartellen i Luxemburg skulle anses ha haft en begränsad verkan på grund av att den omfattade en enda medlemsstat – angav att ”[s]torleken på den luxemburgska marknaden jämfört med andra medlemsstater beaktas i vederbörlig ordning vid beräkningen av böterna (se

[skälen] 680–683)”, avser de skäl i det angripna beslutet som kommissionen hänvisade till vid indelningen i kategorier av kartelldeltagarna i Luxemburg, i syfte att tillämpa en differentierad behandling av dessa. Det ska även framhållas att kommissionen fastställde det allmänna utgångsbeloppet för böterna till 10 miljoner euro. Trots att kommissionen fastställde överträdelsens allvar med hänsyn till dess art och geografiska omfattning, ansåg den det följaktligen lämpligt att fastställa ett allmänt utgångsbelopp för böterna motsvarande hälften av den miniminivå på 20 miljoner euro som normalt föreskrivs i 1998 års riktlinjer för denna typ av mycket allvarlig överträdelse (se punkt 1 A andra stycket tredje strecksatsen).

172 Med hänsyn till dels kartellens särskilt allvarliga art, dels det faktum att den omfattade en väsentlig del av den gemensamma marknaden, anser tribunalen att det utgångsbelopp på 10 miljoner euro som Otis ålades för överträdelsen i Luxemburg inte ska sättas ned.

173 Sökanden i mål T-141/07 har även hävdat att det utgångsbelopp som fastställdes för kartellen i Luxemburg inte står i proportion till de utgångsbelopp som fastställdes för överträdelserna i Belgien, Tyskland och Nederländerna.

174 Som påpekats ovan i punkterna 167–170 är inte kommissionen, med hänsyn till den schablonmässigt fastställda logik som ligger till grund för den metod som anges i punkt 1 A i 1998 års riktlinjer, skyldig att beakta storleken på den marknad som påverkats när den fastställer det allmänna utgångsbeloppet för böterna och än mindre skyldig att fastställa detta belopp enligt en fast procentandel av den sammanlagda omsättningen på marknaden (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 167 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 134).

175 Även om det antas att kommissionen – när den i ett och samma beslut konstaterar att det föreligger flera mycket allvarliga överträdelser – måste iaktta ett visst proportionellt förhållande mellan de allmänna utgångsbeloppen och storleken på de olika marknader som har påverkats, finns det inget i detta fall som tyder på att det allmänna utgångsbelopp som fastställdes för kartellen i Luxemburg inte står i proportion till de allmänna utgångsbelopp som fastställdes för kartellerna i Belgien, Tyskland och Nederländerna.

176 En granskning av de relevanta uppgifterna visar nämligen att kommissionen, med hänsyn till storleken på de marknader som påverkats, fastställde de allmänna utgångsbeloppen för böterna på ett konsekvent sätt. Kommissionen fastställde således högre allmänna utgångsbelopp ju större marknadsstorleken var, utan att för den skull tillämpa en exakt matematisk formel, vilket den i vart fall inte var skyldig att göra (se ovan punkterna 167–170). För den klart största marknaden, det vill säga den tyska marknaden, vilken uppgår till 576 miljoner euro, fastställdes det allmänna utgångsbeloppet till 70 miljoner euro. För de två i storleksordning följande marknaderna, det vill säga den nederländska och den belgiska marknaden, vilka uppgår till 363 miljoner euro respektive 254 miljoner euro, fastställdes det allmänna utgångsbeloppet till 55 miljoner euro respektive 40 miljoner euro. Vad beträffar den luxemburgska marknaden, vilken uppenbart är mindre till storleken eftersom den uppgår till 32 miljoner euro, bedömde kommissionen att det var lämpligt att begränsa det allmänna utgångsbeloppet till 10 miljoner euro, trots att det i 1998 års riktlinjer föreskrivs att det för mycket allvarliga överträdelser ska fastställas ett belopp ”över 20 miljoner [euro]” med hänsyn till överträdelsens allvar.

177 I det sammanhanget ska det vidare påpekas att även om den luxemburgska marknaden är av ringa storlek jämfört med storleken på de marknader som berördes av de andra överträdelserna, ankom det på kommissionen att fastställa utgångspunkten för böterna till en tillräckligt hög nivå för att återspegla den aktuella överträdelsens ”mycket allvarliga” karaktär.

178 Härav följer att tribunalen inte kan godta de argument som har åberopats av sökanden i mål T-141/07, i den mån sökanden har gjort gällande att det allmänna utgångsbelopp för böterna som fastställdes för överträdelsen i Luxemburg var orimligt högt.

179 Vidare har sökandena i mål T-145/07 gjort gällande, beträffande överträdelsen i Tyskland, att kommissionen fastställde utgångsbeloppet för böterna genom att utgå från storleken på marknaden för hissar och rulltrappor, vilken enligt skäl 82 i det angripna beslutet uppgick till 576 miljoner euro. Genom att förfara på detta sätt, åsidosatte kommissionen 1998 års riktlinjer och proportionalitetsprincipen vid fastställandet av detta utgångsbelopp, eftersom kartellerna endast påverkade försäljningen av rulltrappor och en liten andel av hissförsäljningen i Tyskland. Kommissionen identifierade således inte de marknader som berördes av kartellerna eller deras storlek. Den fastställde inte heller överträdelsens faktiska påverkan. Det framgår dock av de handlingar som Otis ingav att kartellen inte avsåg hela hissmarknaden, utan endast rulltrappeprojekten och de hissprojekt som avsåg stora belopp, nämligen projekt avseende höghastighetshissar. Endast en mycket liten andel av projekten avseende höghastighetshissar omfattade standardhissar. Enligt Otis uppgick således den försäljning som påverkades av kartellen i Tyskland till ett belopp på sammanlagt 128 miljoner euro, och inte 576 miljoner euro (skälen 82 och 280 i det angripna beslutet).

180 Tribunalen påpekar inledningsvis att sökandena i mål T-145/07 inte heller har bestritt att den metod som anges i punkt 1 A i 1998 års riktlinjer, rörande fastställandet av utgångsbeloppet för böterna, är lagenlig. Som påpekats ovan i punkt 174 följer denna metod en schablonmässigt fastställd logik. Enligt den rättspraxis som angetts ovan i punkt 168 utgör vidare storleken på den relevanta marknaden endast en relevant omständighet när det gäller att bedöma hur allvarlig en överträdelse är, vilken kommissionen inte är skyldig att beakta vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna.

181 För det första, och i motsats till vad sökandena i mål T-145/07 har gjort gällande, fastställde inte kommissionen det allmänna utgångsbeloppet för böterna för överträdelsen i Tyskland genom att utgå från storleken på den marknad som påverkats. Som framgår av skälen 657–671 i det angripna beslutet, var nämligen kommissionens slutsats beträffande bedömningen av överträdelsernas allvar grundad på överträdelsernas art och deras geografiska omfattning.

182 Vad, för det andra, beträffar fastställandet av den påverkan som överträdelsen i Tyskland hade, ska kommissionen, såsom redan har angetts ovan i punkt 151, vid bedömningen av överträdelsens allvar göra en prövning av den konkreta påverkan på marknaden endast när det framgår att denna påverkan är mätbar. Så var dock inte fallet här.

183 I motsats till vad sökandena har hävdat, framgår det av skäl 664 i det angripna beslutet – där kommissionen för övrigt bemötte Otis och Kones påstående om överträdelsens begränsade påverkan – att det var ”omöjligt att visa de exakta verkningarna av överträdelsen” och att avtalen i Tyskland inte bara påverkade rulltrapporna och de hissprojekt som avsåg stora belopp, eftersom kommissionen ansåg att det var sannolikt ”att kartellens verksamhet avseende de hissprojekt som uppgår till ett värde på mer än en miljon euro, vilka inbegriper höghastighetshissar som uppgår till stora värden, har påverkat hur resten av hissmarknaden fungerar”. I nämnda skäl påpekade även kommissionen att det totala värdet på ett projekt var viktigare än hissarnas antal och typ, att det var omöjligt att visa de exakta verkningarna av överträdelsen och att de faktiska omständigheterna klart hade visat att parternas avsikt inte var att undanta vissa typer av produkter, utan att enas om de projekt där konkurrensen enklast kunde undanröjas.

184 Tribunalen konstaterar vidare att sökandena i målen T-145/07 inte har visat att överträdelsen i Tyskland hade en mätbar påverkan, utan endast att överträdelsen avsåg en marknad av påstått ringa storlek. Sökandena har således hävdat att de har bevisat att kartellen i Tyskland endast avsåg rulltrappeprojekten och de hissprojekt som avsåg stora belopp/höghastighetshissar, och att standardhissar endast i andra hand var inbegripna i dessa projekt. Den påstådda marknaden för standardhissar påverkades därför inte. Dessa argument kan under alla omständigheter inte godtas.

185 Sökandena i mål T-145/07 har först hävdat att kartellen endast avsåg projekten avseende höghastighetshissar, i fråga om vilka Otis, Kone och ThyssenKrupp var de enda bolag som kunde inge anbud, och att den endast i andra hand avsåg standardhissar, i den mån dessa ingick i ett hissprojekt som avsåg stora belopp/höghastighetshissar eller ett rulltrappeprojekt, vilket för övrigt påstås bekräftas av de handlingar som bifogats deras ansökan, däribland ett skriftligt uttalande av dr R.

186 Tribunalen kan inte godta påståendet att de hissprojekt som avsåg stora belopp är projekt avseende höghastighetshissar. I motsats till vad sökandena i mål T-145/07 har gjort gällande, var Kone, Otis och ThyssenKrupp inte de enda faktiska anbudsgivarna i fråga om de hissprojekt som avsåg stora belopp. Förutom Schindler, som enligt sökandena inte längre deltog aktivt i diskussionerna efter december 2000, framgår det av dr R:s skriftliga uttalande, vilket sökandena har ingett till stöd för sitt resonemang, att även om Kone, Otis, Schindler och ThyssenKrupp stod för all försäljning av höghastighetshissar i Tyskland år 2003, ”lyckades andra företag vinna en väsentlig andel av de hissprojekt i Tyskland vars värde översteg en miljon euro”. Enligt själva lydelsen i det expertutlåtande som har ingetts av sökandena i mål T-145/07, bekräftar detta att de hissprojekt som avsåg stora belopp inte är identiska med projekten avseende höghastighetshissar.

187 Som kommissionen har påpekat kan det vidare, med hänsyn till genomsnittspriset för en höghastighetshiss, vilket uppgår till cirka 167 000 euro, och sökandenas påstående att varje projekt som avsåg stora belopp omfattade minst en höghastighetshiss, inte uteslutas att flera standardhissar omfattades av sådana projekt. I det avseendet angav OEC, i ett uttalande av [*konfidentiellt*], att kartellerna avseende projekten för installering av ny utrustning inte bara omfattade rulltrappeprojekten utan även ”prestigeprojekten”. OEC uppgav även att i vissa begränsade fall inbegrep projekten inte höghastighetshissar, utan utgjorde specialprojekt som omfattade ett stort antal enheter. Kone uppgav även att den enda avgörande omständigheten var projektets totala värde, oavsett hissarnas antal och typ (se punkt 254 i meddelandet om invändningar och skäl 241 i det angripna beslutet). Sökandena har för övrigt inte bestritt detta påstående.

188 Som sökandena själva har påpekat, fanns det många andra konkurrenter än Otis, Kone och ThyssenKrupp som kunde inge anbud för de projekt vars värde översteg en miljon euro, vilka omfattade enbart standardhissar. I sin ansökan har de således hävdat, med stöd av uttalandena av dr R, att ”[*konfidentiellt*]”. Kone hävdade även, i sitt yttrande av den 12 februari 2004, att inom hissegmentet [*konfidentiellt*]. Tribunalen kan följaktligen inte godta sökandenas påstående att kartellen endast avsåg de hissprojekt i fråga om vilka Otis, Kone och ThyssenKrupp var de enda bolag som kunde inge anbud.

189 Vidare har sökandena i mål T-145/07 gjort gällande att påståendena i skäl 664 i det angripna beslutet, enligt vilka diskussionerna rörande de hissar som avsåg stora belopp sannolikt eller indirekt ”spred” sig till samtliga andra hissar, är vaga, paradoxala och står i strid med de faktiska och ekonomiska bevisen.

190 I det avseendet kan tribunalen inte godta sökandenas anmärkning om att motiveringen i det angripna beslutet är otillräcklig på grund av att kommissionen inte förklarade hur diskussionerna rörande höghastighetshissarna indirekt kunde påverka resterande hissförsäljning och varför den sannolikt påverkades av dessa diskussioner. I skäl 664 i det angripna beslutet angav nämligen kommissionen uttryckligen att kartellerna i Tyskland avsåg projekt som omfattade rulltrappor, hissar och höghastighetshissar, i olika kombinationer, och att det totala värdet på ett projekt var viktigare än hissarnas antal och typ. Kommissionen påpekade även att kartellens verksamhet avseende de hissprojekt som uppgick till ett värde av mer än en miljon euro, vilka inbegrep höghastighetshissar som uppgick till stora värden, hade påverkat hur resten av hissmarknaden fungerade, och att denna verksamhet inte kunde avskiljas från denna marknad eftersom samtliga produktsortiment (höghastighetshissar, låghastighetshissar och andra hissar) hade påverkats i olika grad. Kommissionen framhöll slutligen att parternas avsikt inte var att undanta vissa typer av produkter, utan att enas om de projekt där konkurrensen enklast kunde undanröjas (se även skäl 242 i det angripna beslutet).

191 Vidare framgår det av punkterna 186 och 187 ovan att det inte har styrkts att det finns en särskild marknad för standardhissar som inte har påverkats, eftersom de hissprojekt som avsåg stora belopp och rulltrappeprojekten omfattade standardhissar och ibland till och med enbart sådana hissar.

192 I motsats till vad sökandena i mål T-145/07 har gjort gällande, står inte heller konstaterandet att det förekom verkningar, åtminstone indirekt, på hela marknaden för hissar och rulltrappor i strid med de påstådda faktiska och ekonomiska bevis som sökandena har lagt fram. När det gäller sökandenas argument att Otis vinstmarginal på de standardhissar som såldes inom ramen för projekt vars värde understeg en miljon euro inte var högre under kartellperioden än före eller efter denna period, påpekar tribunalen att ThyssenKrupp hävdade att den ursprungliga tröskeln för att ett projekt skulle ingå i kartellen höjdes från 500 000 DEM till 1 000 000 DEM år 1998 och till 1 000 000 euro från och med år 2002 samt att projekt vars värde understeg en miljon euro likaså diskuterades (skäl 241 i det angripna beslutet), så att Otis vinstmarginal i samband med projekt vars värde understeg en miljon euro också kunde påverkas av kartellen. Eftersom sökandenas argument enbart grundar sig på uppgifter avseende Otis-koncernens försäljning, är det inte möjligt att med tillräcklig säkerhet fastställa de konkurrensparametrar som skulle ha varit tillämpliga om det inte hade skett någon överträdelse. Dessutom har sökandena själva, i samband med det administrativa förfarandet, flera gånger framhållit ”prestigeprojektens” stora reklamvärde, vilket gör att det kan uteslutas att kartellen saknade verkan på marknaden för standardhissar.

193 Slutligen ska det framhållas att även om det antas att kommissionen avsåg att beakta överträdelsens påverkan på marknaden, vilket är en fakultativ omständighet, och att den, i det angripna beslutet, borde ha lagt fram konkreta, tillförlitliga och tillräckliga uppgifter som gör det möjligt att bedöma vilken faktisk inverkan som överträdelsen har kunnat ha på konkurrensen på marknaden (domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 82), ska det anses att kommissionen under alla omständigheter fullgjorde denna skyldighet.

194 Vad beträffar överträdelsen i Tyskland påpekade kommissionen, förutom de uppgifter som omnämnts ovan i punkt 192, bland annat att Kone, Otis, Schindler och ThyssenKrupp värdemässigt hade mer än 60 procent av hissförsäljningen och nästan 100 procent av marknaden för rulltrappor (skälen 51 och 232 i det angripna beslutet). Efter år 2000 hade dessutom de tre kartelldeltagarna tillsammans cirka 75 procent av marknaden för rulltrappor och nästan 50 procent av marknaden för hissar (skälen 278 och 280 i det angripna beslutet). Vidare var syftet med kartellen att frysa de berörda företagens respektive marknadsandelar (skäl 236 och följande skäl i det angripna beslutet). Kommissionen framhöll även mötesfrekvensen (skälen 217 och 218 i det angripna beslutet) och de försiktighetsåtgärder som deltagarna hade vidtagit för att dölja sina kontakter (skälen 219–221 i det angripna beslutet).

195 I skäl 660 i det angripna beslutet drog således kommissionen slutsatsen att det förhållandet att de olika konkurrensbegränsande åtgärderna hade genomförts i sig tydde på en påverkan på marknaden, även om den faktiska inverkan var svår att mäta, eftersom det i synnerhet inte var möjligt att fastställa om och, i så fall, hur många andra projekt som hade blivit föremål för riggade anbud, eller hur många projekt som hade kunnat fördelas mellan kartelldeltagarna, utan att det krävdes några kontakter mellan dessa. Kommissionen tillade att konkurrenternas stora sammanlagda marknadsandelar tydde på sannolika konkurrensbegränsande verkningar och att det förhållandet att dessa marknadsandelar förblev relativt stabila under hela den tid som överträdelserna pågick bekräftade dessa verkningar.

196 För det tredje har sökandena i mål T-145/07 hävdat att det, i motsats till skäl 664 i det angripna beslutet, inte angavs i meddelandet om invändningar att diskussionerna avseende hissprojekt vars värde översteg en miljon euro hade påverkat marknaden för hissar vars värde understeg detta belopp. Följaktligen anser sökandena i mål T-145/07 att deras rätt till försvar åsidosattes.

197 Som tribunalen har påpekat ovan i punkt 122 ska, enligt den grundläggande unionsrättsliga principen om iakttagande av rätten till försvar i varje förfarande, i synnerhet ett meddelande om invändningar, vilket kommissionen riktar till ett företag som den avser att ålägga sanktioner på grund av att konkurrensreglerna har överträtts, innehålla de väsentliga omständigheter som åberopas mot detta företag, såsom de faktiska omständigheter som kritiseras, hur dessa omständigheter ska kvalificeras och de bevis som kommissionen grundar sig på, detta för att företaget ska ha möjlighet att på ett ändamålsenligt sätt framföra sina argument inom ramen för det administrativa förfarande som inletts mot det.

198 I förevarande fall framgår det särskilt av punkt 583 i meddelandet om invändningar att kommissionen ansåg att kartellen kunde ha verkningar på hela branschen för hissar och rulltrappor i Tyskland, och den hänvisade i det avseendet specifikt till kartelldeltagarnas sammanlagda marknadsandel inom hissbranschen som helhet och inom rulltrappebranschen. Vad beträffar bedömningen av varje överträdelses allvar i syfte att fastställa bötesbeloppet, angav även kommissionen, i punkt 617 b i meddelandet om invändningar, att den vid bedömningen av överträdelsernas allvar skulle beakta det förhållandet att ”åtgärderna spred sig över hela branschen för hissar och rulltrappor”.

199 Sökandena i mål T-145/07 tog för övrigt ställning till detta i sitt svar på meddelandet om invändningar. De uppgav bland annat för kommissionen [*konfidentiellt*].

200 Tribunalen anser att argumentet att kommissionen åsidosatte sökandenas rätt till försvar, genom att inte ange i meddelandet om invändningar att diskussionerna avseende hissprojekt vars värde översteg en miljon euro hade påverkat marknaden för hissar vars värde understeg detta belopp, inte stöds av de faktiska omständigheterna och därför inte kan godtas.

201 För det fjärde har sökandena i mål T-145/07 hävdat att utgångsbeloppet på 70 miljoner euro, vilket fastställdes för kartellen i Tyskland, uppenbart inte står i proportion till värdet på den försäljning som faktiskt omfattades av de rättsstridiga åtgärderna. Trots att kommissionen, i skäl 664 i det angripna beslutet, angav att den skulle beakta att kartellens verksamhet kanske inte direkt hade påverkat hela hissmarknaden, beaktade den inte att diskussionerna hade avsett endast en begränsad del av hela hissmarknaden. Vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna avseende Tyskland, avvek dessutom kommissionen från den metod för beräkning av böterna som tillämpades i det angripna beslutet. Eftersom kommissionen hade medgett att kartellernas omfattning i Tyskland var mer begränsad än i de tre Benelux-länderna, kunde den inte tillämpa samma kriterier vid beräkningen av det bötesbelopp som ålades med anledning av den överträdelse som begicks i Tyskland.

202 Ovan i punkt 174 har tribunalen erinrat om att kommissionen, med hänsyn till den schablonmässigt fastställda logik som ligger till grund för den metod som anges i punkt 1 A i 1998 års riktlinjer, inte är skyldig att beakta storleken på den marknad som påverkats när den fastställer det allmänna utgångsbeloppet för böterna.

203 Vidare ska det noteras att även om kommissionen inte har försökt visa de exakta verkningarna av överträdelsen (skäl 660 i det angripna beslutet), har den dock, beträffande överträdelsen i Tyskland, fastställt ett lägre utgångsbelopp för att, till förmån för de berörda företagen, beakta möjligheten att inte hela hissmarknaden direkt påverkades av kartellerna. Som kommissionen påpekade i skäl 664 i det angripna beslutet, har den faktiskt ”beaktat att kartellens verksamhet kanske inte direkt ha[de] påverkat hela hissmarknaden” vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna. Det framgår nämligen att utgångsbeloppet för böterna avseende kartellen i Tyskland fastställdes till en lägre nivå, uttryckt i procentandel av marknadens totala storlek, än dem som tillämpades avseende de andra karteller som avses i det angripna beslutet (se ovan punkt 176).

204 Även om det, vad beträffar hissarna, antas att kartellen i Tyskland endast påverkade de hissprojekt som avsåg stora belopp/höghastighetshissar (se ovan punkterna 184–191), förblir utgångsbeloppet för böterna motiverat även om det jämförs med de belopp som fastställdes för de övriga kartellerna. I det avseendet ska det framhållas att den geografiska marknad som berördes av kartellen i Tyskland var klart större än de geografiska marknader som berördes av de andra kartellerna.

205 Slutligen ska det påpekas att även om kartellen i Tyskland, såsom sökandena i mål T-145/07 har hävdat, endast hade påverkat en del av hissmarknaden, nämligen de hissprojekt som avsåg stora belopp/höghastighetshissar, uppgick den totala volymen på den marknad som påverkades av kartellen till 128 miljoner euro, enligt de beräkningar som Otis lade fram, vilket gör att utgångsbeloppet motsvarar 54 procent av volymen på den marknad som påverkades.

206 Det har redan slagits fast att utgångsbelopp som uppgår till en sådan hög procentandel kan vara motiverade när det är fråga om mycket allvarliga överträdelser (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovan i punkt 167 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkterna 130 och 133–137, och domen i det ovan i punkt 137 nämnda målet Carbone-Lorraine mot kommissionen, punkt 121). Som kommissionen påpekade i skäl 659 i det angripna beslutet framgår det för övrigt av fast rättspraxis att verkan av ett konkurrensbegränsande förfarande inte är ett avgörande kriterium vid bedömningen av hur allvarlig en överträdelse är. Omständigheter som rör avsikten kan vara viktigare än nämnda verkan, framför allt när det rör sig om överträdelser som till sin natur är allvarliga, till exempel en uppdelning av marknader (domen i det ovan i punkt 159 nämnda målet Thyssen Stahl mot kommissionen, punkt 118, domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 96, domen i de ovan i punkt 77 nämnda förenade målen Krupp Thyssen Stainless och Acciai speciali Terni mot kommissionen, punkt 199, och domen i det ovan i punkt 71 nämnda målet Degussa mot kommissionen, punkt 251).

207 Även om det antas att kommissionen – när den i ett och samma beslut konstaterar att det föreligger flera mycket allvarliga överträdelser – måste iaktta ett visst proportionellt förhållande mellan de allmänna utgångsbeloppen och storleken på de olika marknader som har påverkats, finns det inget i detta fall som tyder på att de allmänna utgångsbelopp som fastställdes för överträdelserna i Belgien, Tyskland, Luxemburg och Nederländerna är inkonsekventa eller oproportionerliga.

208 Som påpekats ovan i punkt 176, visar nämligen en granskning av de relevanta uppgifterna att kommissionen, med hänsyn till storleken på de marknader som påverkats, fastställde de allmänna utgångsbeloppen för överträdelserna i de berörda medlemsstaterna på ett rimligt och konsekvent sätt.

209 Ingen av de anmärkningar som avser de allmänna utgångsbeloppen för böterna kan följaktligen godtas.

– De särskilda utgångsbeloppen för böterna

210 Inom ramen för beräkningen av böter som åläggs med stöd av artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 är det en naturlig följd av kommissionens utövande av sin behörighet enligt den bestämmelsen att kommissionen behandlar de berörda företagen olika. Kommissionen ska nämligen, inom ramen för sitt utrymme för skönsmässig bedömning, individualisera sanktionen med hänsyn till de berörda företagens beteenden och särdrag i syfte att i varje enskilt fall säkerställa den fulla verkan av unionens konkurrensregler (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 7 juni 1983 i de förenade målen 100/80–103/80, Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, REG 1983, s. 1825, punkt 109, svensk specialutgåva, volym 7, s. 133, och domen i det ovan i punkt 108 nämnda målet Britannia Alloys & Chemicals mot kommissionen, punkt 44).

211 I enlighet med detta föreskrivs, vid en överträdelse av ett visst allvar, i 1998 års riktlinjer att om en överträdelse begås av flera företag, såsom vid karteller, kan det vara nödvändigt att variera det allmänna utgångsbeloppet för att fastställa ett särskilt utgångsbelopp genom att ta hänsyn till vikten,

och således den faktiska påverkan på konkurrensen, av varje företags beteende i samband med överträdelsen, särskilt när det är stor skillnad i storlek på de företag som begått en överträdelse av samma slag (punkt 1 A sjätte stycket). Det är i synnerhet nödvändigt att beakta de överträdande företagens faktiska ekonomiska kapacitet att vålla andra aktörer, särskilt konsumenterna, betydande skada (punkt 1 A fjärde stycket).

212 I 1998 års riktlinjer anges även att principen om lika sanktioner för samma beteende kan leda till, om omständigheterna kräver det, att olika belopp tillämpas på de berörda företagen utan att denna skillnad följer en enkel beräkningskalkyl (punkt 1 A sjunde stycket).

213 Det följer av rättspraxis att det inte föreskrivs i 1998 års riktlinjer att bötesbeloppet ska beräknas på grundval av företagens omsättning på den relevanta marknaden. Vid bedömningen av ett företags inflytande på marknaden eller, för att återge lydelsen i riktlinjerna, dess faktiska ekonomiska kapacitet att vålla andra aktörer betydande skada, har således kommissionen inte någon skyldighet att i förväg göra en avgränsning av marknaden samt en bedömning av dess storlek (domen i det ovan i punkt 122 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 63). 1998 års riktlinjer utgör emellertid inte heller något hinder mot att kommissionen beaktar nämnda omsättning när den fastställer bötesbeloppet, för att säkerställa att unionsrättens allmänna principer iakttas och då omständigheterna så kräver (förstainstansrättens dom av den 20 mars 2002 i mål T-23/99, LR AF 1998 mot kommissionen, REG 2002, s. II-1705, punkterna 283 och 284, av den 9 juli 2003 i mål T-220/00, Cheil Jedang mot kommissionen, REG 2003, s. II-2473, punkt 82, och av den 25 oktober 2005 i mål T-38/02, Groupe Danone mot kommissionen, REG 2005, s. II-4407, punkt 157).

214 I förevarande fall framgår det av skälen 672–685 i det angripna beslutet att kommissionen, beträffande varje överträdelse som konstaterades i artikel 1 i det angripna beslutet, tillämpade ”en differentierad behandling av företagen för att beakta de överträdande företagens faktiska ekonomiska kapacitet att allvarligt skada konkurrensen” (skäl 672 i det angripna beslutet). För varje överträdelse delade kommissionen in företagen i olika kategorier vid fastställandet av de särskilda utgångsbeloppen för böterna, med hänsyn till deras omsättning på varje nationell marknad för de aktuella produkterna (skälen 673–685 i det angripna beslutet). Med undantag för fastställandet av Schindlers särskilda utgångsbelopp på grund av dess deltagande i kartellen i Tyskland, utgick kommissionen, vid fastställandet av de andra företagens särskilda utgångsbelopp för varje överträdelse, från omsättningen år 2003, vilket enligt kommissionen var det senaste år under vilket företagen hade deltagit aktivt i de aktuella kartellerna (skälen 674, 676, 680 och 684 i det angripna beslutet).

215 Vad först beträffar överträdelsen i Luxemburg har sökanden i mål T-141/07 påpekat att kommissionen, enligt 1998 års riktlinjer, vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna ska beakta de överträdande företagens faktiska ekonomiska kapacitet att vålla andra aktörer betydande skada. GTO är dock ett litet bolag som drivs helt självständigt och som inte på något sätt skulle ha kunnat vålla allvarlig skada på marknaden. Sökanden i mål T-141/07 är ett litet lokalt företag, både vad gäller antalet anställda och omsättning, och är endast verksamt på den luxemburgska marknaden.

216 I det avseendet konstaterar tribunalen att kommissionen, såsom framgår av det ovanstående (se ovan punkterna 63–90 och 96–105), gjorde en riktig bedömning i det angripna beslutet när den fann att GTO utgjorde en ekonomisk enhet tillsammans med UTC, OEC, Otis-dotterbolagen och GT vid tillämpningen av konkurrensreglerna. De argument som har åberopats av sökanden i mål T-141/07 avseende bolagets påstått ringa storlek kan således inte godtas.

217 Vidare har sökanden i mål T-141/07 inte bestritt att ”GTO hade störst omsättning år 2003 bland deltagarna i kartellen i Luxemburg” (skäl 681 i det angripna beslutet) och att kartelldeltagarna tillsammans motsvarade ungefär 80 procent av den relevanta marknaden (skälen 324 och 325 i det

angripna beslutet). Under dessa omständigheter saknar GTO fog för att hävda att dess deltagande i kartellen inte kunde vålla andra aktörer, särskilt konsumenterna, betydande skada, i den mening som avses i punkt 1 A fjärde stycket i 1998 års riktlinjer.

218 Vad därefter beträffar överträdelsen i Tyskland, har sökandena i mål T-145/07 åberopat att de särbehandlades i förhållande till Schindler vad gäller de särskilda utgångsbeloppen för böterna.

219 Utgångsbeloppet för de böter som sökandena ålades beräknades nämligen enbart utifrån de rättsstridiga beteendenas art och geografiska omfattning, medan utgångsbeloppet för de böter som Schindler ålades beaktade det förhållandet att nämnda beteenden endast hade avsett en del av den relevanta produktmarknaden. Om det tillvägagångssätt som kommissionen valde i fråga om Schindler tillämpades på situationen för sökandena i mål T-145/07, skulle det även medföra en nedsättning av utgångsbeloppet för deras böter.

220 Vad beträffar kartellen i Tyskland, konstaterar tribunalen att Schindlers situation skiljer sig från Otis situation. Det har nämligen inte bestritts att under hela den tid som Schindler deltog i kartellen i Tyskland, mellan augusti 1995 och december 2000, avsåg kartellen enbart rulltrappor (skäl 213 och artikel 1.2 i det angripna beslutet). Schindler deltog således endast i den del av den i artikel 1.2 i det angripna beslutet konstaterade överträdelsen som avsåg rulltrappor. Otis deltog däremot i två delar av överträdelsen, nämligen den del som avsåg rulltrappor, mellan augusti 1995 och december 2003, och den del som avsåg hissar, mellan december 2000 och december 2003 (skälen 212 och 213 samt artikel 1.2 i det angripna beslutet). Tillämpningen av en differentierad behandling syftar just till att beakta skillnaderna mellan företagen vad gäller deras kapacitet att allvarligt skada konkurrensen, vilken i Schindlers fall med nödvändighet var mindre eftersom företaget inte deltog i den del av kartellen som avsåg hissar.

221 Under dessa omständigheter kan inte sökandena i mål T-145/07 med fog dra slutsatsen att de diskriminerades till följd av att enbart omsättningen på marknaden för rulltrappor beaktades i Schindlers fall vid fastställandet av det särskilda utgångsbeloppet för böterna. Tvärtom var det särskilt beaktandet av skillnaderna mellan, å ena sidan, Schindlers situation, och, å andra sidan, de övriga kartelldeltagarnas situation som föranledde kommissionen att, i enlighet med principen om likabehandling, beakta olika omsättningar för de två aktuella företagskategorierna.

222 Av det ovan anförda följer att ingen av de anmärkningar som avser de särskilda utgångsbeloppen för böterna kan godtas.

223 Talan kan således inte vinna bifall såvitt avser någon del av grunden.

Huruvida det skett ett åsidosättande av 1998 års riktlinjer och av proportionalitetsprincipen vid fastställandet av höjningen av utgångsbeloppet för böterna med hänsyn till hur länge överträdelsen i Tyskland pågick

224 Sökandena i mål T-145/07 har gjort gällande att höjningen av utgångsbeloppet för böterna med 10 procent per år, med anledning av hur länge överträdelsen i Tyskland pågick, är oproportionerlig. Under mer än hälften av den period som åtgärderna omfattade, avsåg nämligen diskussionerna enbart rulltrappor och kunde således endast påverka en marknad där försäljningen uppgick till 70 miljoner euro år 2003 (skäl 82 i det angripna beslutet). Vidare hade Otis endast en begränsad marknadsandel under mer än hälften av den period som åtgärderna omfattade och hade en svagare ställning än Kone och ThyssenKrupp på marknaden för rulltrappor. Kommissionen borde därför ha gjort en justering när den fastställde rulltrappornas andel av utgångsbeloppet, genom att beakta den relativa ställningen för vart och ett av de bolag som var inblandade i de åtgärder som avsåg rulltrappor, såsom den gjorde i Schindlers fall (skäl 676 i det angripna beslutet).

225 Tribunalen erinrar om att överträdelsens varaktighet är en av de faktorer som enligt artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 ska beaktas vid fastställande av det bötesbelopp som ska åläggas företag som har gjort sig skyldiga till överträdelser av konkurrensreglerna.

226 När det gäller den faktor som avser överträdelsens varaktighet görs det i 1998 års riktlinjer en åtskillnad mellan överträdelser med kort varaktighet (normalt kortare än ett år), avseende vilka det utgångsbelopp som fastställts på grundval av överträdelsens allvar inte ska höjas, överträdelser med medellång varaktighet (normalt ett till fem år), avseende vilka detta belopp kan höjas med 50 procent, och överträdelser med lång varaktighet (normalt längre än fem år), avseende vilka detta belopp för varje år kan höjas med 10 procent (punkt 1 B första stycket första–tredje strecksatserna i 1998 års riktlinjer).

227 Det är utrett att Otis deltog i kartellen i Tyskland från och med den 1 augusti 1995 till och med den 5 december 2003, det vill säga överträdelsen pågick under en period på åtta år och fyra månader, vilket motsvarar en överträdelse med lång varaktighet.

228 Det var således med tillämpning av de regler i 1998 års riktlinjer som kommissionen själv har åtagit sig att följa som den höjde utgångsbeloppet för böterna med 80 procent, det vill säga 10 procent för varje år, med anledning av överträdelsens varaktighet i Tyskland.

229 Denna höjning på 80 procent kan inte heller anses vara uppenbart oproportionerlig med tanke på överträdelsens långa varaktighet (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 8 oktober 2008 i mål T-68/04, SGL Carbon mot kommissionen, REG 2008, s. II-2511, punkt 113).

230 I huvudsak leder sökandenas resonemang till att kriteriet överträdelsens allvar förväxlas med kriteriet överträdelsens varaktighet, vilka båda föreskrivs i artikel 23.3 i förordning nr 1/2003. Genom sitt resonemang har nämligen sökandena ifrågasatt höjningen av utgångsbeloppet för böterna med 10 procent per år genom att hänvisa till omständigheter som har samband med bedömningen av överträdelsens allvar. De har således hänvisat till dels det förhållandet att kartellen i Tyskland endast avsåg rulltrappor under de rättsstridiga åtgärdernas fem första år, dels det förhållandet att de hade en liten andel av den relevanta marknaden under mer än hälften av den period som kartellen pågick, särskilt på grund av deras svaga ställning på marknaden för rulltrappor.

231 Även om det antas att överväganden som avser överträdelsens allvar kan beaktas vid fastställandet av den procentuella höjningen av utgångsbeloppet för böterna på grund av varaktigheten, kan tribunalen under alla omständigheter inte godta sökandenas argument.

232 För det första har det inte bestritts att de komplexa och samordnade åtgärderna avseende rulltrappor och hissar i Tyskland utgjorde en enda och fortlöpande överträdelse (skäl 569 i det angripna beslutet), eftersom deltagarna i överträdelsen, under hela den tid som överträdelsen pågick, hade som gemensamt mål att bland annat fördela projekten mellan sig och begränsa sitt individuella affärsbeteende när de ingav anbud. Eftersom sökandena i mål T-145/07 inte har ifrågasatt att överträdelsen kvalificerades som en enda och fortlöpande överträdelse, kan de inte klandra kommissionen för att den använde ett gemensamt utgångsbelopp för de åtgärder som avsåg rulltrappor och hissar. Med hänsyn till överträdelsens art och geografiska omfattning, kvalificerade kommissionen överträdelsen som ”mycket allvarlig” (skäl 671 i det angripna beslutet), oberoende av huruvida det hade skett några förändringar vad beträffar de berörda produkterna (hissar och/eller rulltrappor). Eftersom överträdelsen var ”mycket allvarlig” under hela den aktuella perioden, hade kommissionen rätt att tillämpa samma höjning avseende hela den period som överträdelsen pågick (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 12 september 2007 i mål T-30/05, Prym och Prym Consumer mot kommissionen, ej publicerad i rättsfallssamlingen, punkt 196).

233 För det andra ska det erinras om att Otis situation inte är jämförbar med Schindlers situation (se ovan punkterna 220 och 221). Otis har inte bestritt att det deltog i rättsstridiga åtgärder som avsåg både rulltrappor och hissar, att dessa rättsstridiga åtgärder utgör en enda och fortlöpande överträdelse och, slutligen, att kommissionen, för att tillämpa en differentierad behandling av företagen, använde deras omsättning avseende de produkter som kartellen avsåg, i syfte att beakta deras faktiska ekonomiska kapacitet att skada konkurrensen. Kommissionen gjorde därför en riktig bedömning när den beaktade Otis marknadsandel år 2003, vilket var det senaste helår då kartellen var verksam, på hela marknaden för rulltrappor och hissar vid fastställandet av det särskilda utgångsbeloppet för böterna. Otis totala omsättning på denna marknad år 2003 var jämförbar med Kones och ThyssenKrupps totala omsättning (skäl 677 i det angripna beslutet). Klassificeringen av Otis i samma kategori som Kone och ThyssenKrupp vid fastställandet av det särskilda utgångsbeloppet för böterna framstår således som konsekvent och sakligt motiverad. Mot bakgrund av det som har anförts ovan i punkt 232, kan inte heller sökandena i mål T-145/07 med framgång ifrågasätta att samma höjning av detta belopp, på grund av överträdelsens varaktighet, tillämpades på samtliga företag inom denna kategori.

234 Talan kan följaktligen inte vinna bifall såvitt avser denna grund.

Huruvida det skett ett åsidosättande av 1998 års riktlinjer och av proportionalitetsprincipen vid tillämpningen av en koncernmultiplikator för att beakta det avskräckande syftet vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna

235 I det angripna beslutet erinrade kommissionen om behovet av att fastställa böterna ”till en nivå som garanterar att böterna har en tillräckligt avskräckande verkan, med beaktande av varje företags storlek” (skäl 686 i det angripna beslutet). Efter att ha konstaterat att ”[m]ed en global omsättning på 47 100 000 000 euro respektive 34 300 000 000 euro, utgör ThyssenKrupp och UTC/Otis mycket större aktörer än de andra företag som beslutet riktar sig till”, slog kommissionen fast att ”utgångsbeloppet [för böterna] måste justeras uppåt för att beakta [dessa företags] storlek och samlade resurser” och att ”det [var] lämpligt att tillämpa en multiplikator på 2 (en höjning med 100 procent) på utgångsbeloppet för de böter som ThyssenKrupp sk[ulle] åläggas och en multiplikator på 1,7 (en höjning med 70 procent) på utgångsbeloppet för de böter som UTC/Otis sk[ulle] åläggas” (skäl 690 i det angripna beslutet).

236 Sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 har gjort gällande att kommissionen åsidosatte 1998 års riktlinjer och proportionalitetsprincipen genom att tillämpa en multiplikator på 1,7 på utgångsbeloppen för de böter som ålades bolagen inom Otiskoncernen i de fyra berörda medlemsstaterna, för att garantera att böterna hade en tillräckligt avskräckande verkan.

237 Sökandena har för det första ifrågasatt att UTC:s omsättning beaktades vid fastställandet av den avskräckande faktorn.

238 Tribunalen erinrar om att kommissionen gjorde en riktig bedömning när den slog fast att sökandena i målen T-141/07, T-142/07, T-145/07 och T-146/07 utgör en ekonomisk enhet (se ovan punkterna 67–90 och 106–120).

239 Vidare ska det framhållas att behovet av att säkerställa att böterna får en tillräckligt avskräckande verkan kräver, när det inte motiverar en höjning av den allmänna bötesnivån inom ramen för genomförandet av en konkurrenspolitik, att bötesbeloppet anpassas för att hänsyn ska tas till den eftersträvade inverkan på det företag som åläggs böterna. Detta för att böterna inte ska bli försumbara eller, tvärtom, orimligt höga, särskilt med hänsyn till det berörda företagets ekonomiska kapacitet, i enlighet med kravet på att böternas effektivitet ska säkerställas, å ena sidan, och kravet på att proportionalitetsprincipen ska iakttas, å andra sidan (förstainstansrättens dom av den 8 juli 2008 i mål T-54/03, Lafarge mot kommissionen, ej publicerad i rättsfallssamlingen, punkt 670).

240 Kommissionen har visserligen inte definierat någon metod eller några individualiserade kriterier i 1998 års riktlinjer för beaktande av det avskräckande syftet vars specifika utformning skulle kunna vara tvingande. I punkt 1 A fjärde stycket i riktlinjerna, i samband med anvisningarna avseende bedömningen av överträdelsens allvar, anges endast att det är nödvändigt att fastställa bötesbeloppet till en nivå som säkerställer att böterna är tillräckligt avskräckande (domen i det ovan i punkt 83 nämnda målet Schunk och Schunk Kohlenstoff-Technik mot kommissionen, punkt 193).

241 Det framgår dock av rättspraxis att kommissionen har rätt att använda den totala omsättningen för vart och ett av de företag som ingår i en kartell som relevant kriterium vid fastställandet av en avskräckande multiplikator (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 29 juni 2006 i mål C-289/04 P, Showa Denko mot kommissionen, REG 2006, s. I-5859, punkterna 17 och 18). Ett företags storlek och samlade resurser utgör således de relevanta kriterierna med hänsyn till det mål som eftersträvas, nämligen att säkerställa böternas effektivitet genom att anpassa bötesbeloppet till företagets samlade resurser och dess förmåga att uppbringa de medel som krävs för att betala nämnda böter. Fastställandet av omfattningen av höjningen av utgångsbeloppet för att säkerställa att böterna får en tillräckligt avskräckande verkan syftar nämligen snarare till att säkerställa böternas effektivitet än till att ta hänsyn till den skada som överträdelsen har medfört för den normala konkurrensen och därmed den nämnda överträdelsens allvar (domen i det ovan i punkt 239 nämnda målet Lafarge mot kommissionen, punkt 672).

242 Följaktligen åsidosatte kommissionen varken 1998 års riktlinjer eller proportionalitetsprincipen genom att utgå från Otiskoncernens totala omsättning vid tillämpningen av den avskräckande faktorn.

243 Sökandena i målen T-145/07 och T-146/07 har för det andra gjort gällande att kommissionen borde ha undersökt huruvida en avskräckande verkan krävdes i Otis fall, genom att utgå från sannolikheten för upprepade överträdelser, och att den på vederbörligt sätt borde ha beaktat sökandenas ansträngningar för att förhindra överträdelser av konkurrensreglerna, eftersom sökandena vidtog alla åtgärder som rimligen kunde vidtas för att förhindra de överträdelser som konstaterades i det angripna beslutet. De har i det avseendet hänvisat till det program för att säkerställa efterlevnaden av konkurrensreglerna som finns inom Otiskoncernen, till deras samarbete under det administrativa förfarandet och till uppsägningen av avtalen med de anställda som var ansvariga för överträdelsen, vilka dessutom hade gjort stora ansträngningar för att dölja sitt beteende för sina överordnade.

244 I förevarande fall finner tribunalen det utrett att kommissionen inte bedömde sannolikheten för upprepade överträdelser, när den tillämpade en multiplikator i Otis fall för att förstärka böternas avskräckande verkan. Som framgår av skälen 688–690 i det angripna beslutet beaktade nämligen kommissionen endast Otis storlek och samlade resurser, särskilt dess globala omsättning.

245 Den omständigheten att det inte gjordes någon bedömning av sannolikheten för att Otis skulle begå upprepade överträdelser medför dock inte att multiplikatorn är rättsstridig (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom i det ovan i punkt 167 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 229, och av den 12 december 2007 i de förenade målen T-101/05 och T-111/05, BASF och UCB mot kommissionen, REG 2007, s. II-4949, punkt 47 och där angiven rättspraxis). Det samband som finns mellan företagens storlek och samlade resurser, å ena sidan, och behovet av att säkerställa böternas avskräckande verkan, å andra sidan, kan inte ifrågasättas. Tribunalen anser att ett stort företag med betydande finansiella resurser i jämförelse med de övriga deltagarna i en konkurrensbegränsande samverkan lättare kan uppbringa de medel som krävs för att betala sina böter, vilket motiverar att det, för att böterna ska få en tillräckligt avskräckande verkan, särskilt med tillämpning av en multiplikator åläggs böter som proportionellt sett är högre än de böter som för samma överträdelse åläggs ett företag som inte har sådana resurser (se domen i det ovan i punkt 167 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 235 och där angiven rättspraxis).

246 Den anmärkning som avser att det inte gjordes någon bedömning av sannolikheten för upprepade överträdelser kan således inte godtas.

247 När det gäller det program för att säkerställa efterlevnaden av konkurrensreglerna som finns inom Otis och det förhållandet att Otis sade upp avtalen med de anställda som var ansvariga för överträdelserna, påpekar tribunalen, såsom kommissionen korrekt underströk i skäl 688 i det angripna beslutet, att sådana åtgärder inte på något sätt ändrar det faktum att överträdelser begicks. Eftersom höjningen av utgångsbeloppet för att säkerställa att böterna får en tillräckligt avskräckande verkan bland annat syftar till att säkerställa böternas effektivitet med hänsyn till företagets ekonomiska kapacitet, är kommissionen inte skyldig att beakta sådana åtgärder när den fastställer den tillämpliga multiplikatorn (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovan i punkt 245 nämnda förenade målen BASF och UCB mot kommissionen, punkt 52).

248 Av samma skäl kan det argument som avser Otis samarbete under det administrativa förfarandet inte godtas. Det ska tilläggas att kommissionen medgav att Otis faktiskt hade samarbetat och belönade företaget inom ramen för 2002 års meddelande om samarbete och utanför detta meddelande (se kapitel 13.8 i det angripna beslutet). Kommissionens bedömning av detta samarbete behandlas nedan i punkterna 252–379.

249 Sökanden i mål T-146/07 har för det tredje påpekat att kommissionen, genom att tillämpa en multiplikator på grundval av koncernens omsättning, riskerar att kringgå den övre gräns på 10 procent av omsättningen som har fastställts i artikel 23.2 i förordning nr 1/2003.

250 Inte heller detta argument kan godtas. Sökanden i mål T-146/07 har nämligen inte förklarat på vilket sätt höjningen av bötesbeloppet på grundval av koncernens omsättning riskerar att strida mot den övre gräns på 10 procent som avses i artikel 23.2 i förordning nr 1/2003, vilken syftar på det berörda företagets totala omsättning. Under alla omständigheter har sökanden i mål T-146/07 inte gjort gällande att gränsen på 10 procent överskreds i detta fall.

251 Av det ovan anförda följer att talan inte kan vinna bifall såvitt avser denna grund.

Huruvida det skett ett åsidosättande av 2002 års meddelande om samarbete, av artikel 253 EG, av principen om skydd för berättigade förväntningar, av proportionalitetsprincipen, av skälighetsprincipen, av principen om likabehandling och av rätten till försvar

252 Sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har erinrat om att de ingav ansökningar för att beviljas immunitet mot böter eller en nedsättning av bötesbeloppet enligt 2002 års meddelande om samarbete. Kommissionen åsidosatte dock bestämmelserna i nämnda meddelande, artikel 253 EG, principen om skydd för berättigade förväntningar, proportionalitetsprincipen, skälighetsprincipen, principen om likabehandling och deras rätt till försvar vid bedömningen av kvaliteten på och nyttan av deras samarbete.

2002 års meddelande om samarbete

253 I 2002 års meddelande om samarbete har kommissionen fastställt på vilka villkor företag som samarbetar med kommissionen för att fastställa en kartell kan befrias från böter eller beviljas nedsättning av de böter som annars skulle ha ålagts dem.

254 I punkt 8 i avsnitt A i 2002 års meddelande om samarbete föreskrivs följande:

”Kommissionen kommer att bevilja ett företag immunitet mot böter om

a) företaget är det första att inkomma med bevismaterial som enligt kommissionen gör att den kan fatta beslut om att inleda en undersökning enligt artikel 14.3 i förordning nr 17 i samband med en misstänkt kartell som påverkar gemenskapen, eller

b) företaget är det första att inkomma med bevismaterial som enligt kommissionen gör att den kan upptäcka en överträdelse av artikel 81 [EG] i samband med en misstänkt kartell som påverkar gemenskapen.”

255 Vidare föreskrivs i punkt 20 i avsnitt B i 2002 års meddelande om samarbete att ”[f]öretag som inte uppfyller villkoren [för att beviljas immunitet mot böter] i avsnitt A ovan kan beviljas nedsättning av böter som annars skulle ha ålagts dem”. I punkt 21 i avsnitt B i meddelandet föreskrivs följande: ”För att uppfylla villkoren [för en sådan nedsättning] måste ett företag förse kommissionen med bevis på den misstänkta överträdelsen som har ett betydande mervärde jämfört med dem som kommissionen redan har samlat in. Dessutom måste det upphöra med sin inblandning i den misstänkta överträdelsen senast vid den tidpunkt då företaget inkommer med bevismaterialet.”

256 Begreppet mervärde förklaras på följande sätt i punkt 22 i 2002 års meddelande om samarbete:

”Begreppet ’mervärde’ avser i vilken grad bevismaterialet som sådant eller genom sin detaljrikedom stärker kommissionens förmåga att klart fastställa sakförhållandena i ärendet. I sin bedömning tillmäter kommissionen i allmänhet skriftliga bevis från den period som uppgifterna gäller ett större kvalitativt värde än bevis som framställs senare. På liknande sätt kommer de bevis som är direkt relevanta för klargörandet av sakförhållandena generellt att kvalitativt värderas högre än bevis som endast indirekt är relevanta.”

257 I punkt 23 b första stycket i 2002 års meddelande om samarbete föreskrivs att det ska göras en klassificering i tre kategorier vid nedsättning av böter, enligt följande:

”– [D]et första företaget som uppfyller villkoren i punkt 21 får en nedsättning med 30–50 %,

– det andra företaget som uppfyller villkoren i punkt 21 får en nedsättning med 20–30 %,

– övriga företag som uppfyller villkoren i punkt 21 får en nedsättning med upp till 20 %.”

258 I punkt 23 b andra stycket i 2002 års meddelande om samarbete föreskrivs följande:

”För att bestämma nivån av nedsättning inom dessa kategorier kommer kommissionen att beakta tidpunkten för inlämnandet av bevismaterialet som uppfyller villkoren i punkt 21 och i vilken omfattning det representerar mervärde. Den kan också beakta i vilken grad och med vilken kontinuitet företaget samarbetar efter det datum bevismaterialet lämnats in.”

259 Slutligen föreskrivs följande i punkt 23 b sista stycket i 2002 års meddelande om samarbete:

”Om ett företag lämnar in bevismaterial som gäller för kommissionen tidigare okända sakförhållanden som har ett direkt samband med den misstänkta kartellens betydelse och varaktighet, kommer kommissionen inte att beakta dessa element när den avgör vilka böter som skall åläggas det företag som tillhandahållit detta bevismaterial.”

Kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning och unionsdomstolens prövning

260 Det ska erinras om att artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 utgör den rättsliga grunden för åläggande av böter för överträdelser av unionens konkurrensregler. Kommissionen har enligt denna bestämmelse ett visst utrymme för skönsmässig bedömning vid fastställandet av bötesbeloppen (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 21 oktober 1997 i mål T-229/94, Deutsche Bahn mot kommissionen, REG 1997, s. II-1689, punkt 127), vilket bland annat är beroende av kommissionens allmänna politik på konkurrensområdet (domen i de ovan i punkt 210 nämnda förenade målen Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, punkterna 105 och 109). Det är mot denna

bakgrund som kommissionen, i syfte att dess beslut om böter ska präglas av öppenhet och objektivitet, antog och offentliggjorde 2002 års meddelande om samarbete. Syftet med meddelandet är att med iakttagande av överordnade rättsregler ange de kriterier som kommissionen avser att tillämpa när den använder sitt utrymme för skönsmässig bedömning, och de medför en självbegränsning av detta utrymme (se, analogt, förstainstansrättens dom av den 30 april 1998 i mål T-214/95, Vlaams Gewest mot kommissionen, REG 1998, s. II-717, punkt 89), eftersom det ankommer på kommissionen att följa de vägledande regler som den själv har ålagt sig (se, analogt, förstainstansrättens dom av den 12 december 1996 i mål T-380/94, AIUFFASS och AKT mot kommissionen, REG 1996, s. II-2169, punkt 57).

261 Den begränsning av kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning som kommissionen själv har infört, genom att anta 2002 års meddelande om samarbete, är dock inte oförenlig med det förhållandet att institutionen alltjämt har ett betydande utrymme för skönsmässig bedömning (se, analogt, domen i de ovan i punkt 164 nämnda förenade målen Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mot kommissionen, punkt 224).

262 2002 års meddelande om samarbete präglas nämligen i flera avseenden av flexibilitet, vilket gör det möjligt för kommissionen att använda sitt utrymme för skönsmässig bedömning i enlighet med artikel 23 i förordning nr 1/2003, såsom den har tolkats av domstolen (se, analogt, domen i de ovan i punkt 164 nämnda förenade målen Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mot kommissionen, punkt 224).

263 Kommissionen har således ett stort utrymme för skönsmässig bedömning när den ska bedöma huruvida de bevis som har ingetts av ett företag, vilket har uppgett att det vill dra fördel av 2002 års meddelande, har ett betydande mervärde i den mening som avses i punkt 21 i nämnda meddelande (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom av den 10 maj 2007 i mål C-328/05 P, SGL Carbon mot kommissionen, REG 2007, s. I-3921, punkt 88, och förstainstansrättens dom av den 18 juni 2008 i mål T-410/03, Hoechst mot kommissionen, REG 2008, s. II-881, punkt 555). Vad beträffar punkt 8 a och b i 2002 års meddelande om samarbete, konstaterar tribunalen att detta betydande utrymme för skönsmässig bedömning framgår av själva lydelsen i denna bestämmelse, vilken uttryckligen hänvisar till framläggandet av bevismaterial som ”enligt kommissionen” gör att den kan fatta beslut om att inleda en undersökning respektive gör att den kan upptäcka en överträdelse. Bedömningen av kvaliteten på och nyttan av det samarbete som tillhandahålls av ett företag förutsätter nämligen komplicerade bedömningar av de faktiska omständigheterna (se, för ett liknande resonemang, domen av den 10 maj 2007 i det ovannämnda målet SGL Carbon mot kommissionen, punkt 81, och domen i det ovan i punkt 137 nämnda målet Carbone-Lorraine mot kommissionen, punkt 271).

264 Kommissionen har även, efter att ha konstaterat att bevismaterialet har ett betydande mervärde i den mening som avses i punkt 21 i 2002 års meddelande om samarbete, ett utrymme för skönsmässig bedömning när den ska fastställa den exakta nivån på den nedsättning av bötesbeloppet som det berörda företaget ska beviljas. I punkt 23 b första stycket i nämnda meddelande föreskrivs nämligen intervaller för nedsättningen av bötesbeloppet för de olika kategorier av företag som avses, medan det i punkt 23 b andra stycket fastställs vilka kriterier som kommissionen ska beakta för att bestämma nivån av nedsättning inom dessa intervaller.

265 Med hänsyn till det utrymme för skönsmässig bedömning som kommissionen förfogar över när den ska bedöma ett företags samarbete enligt 2002 års meddelande om samarbete, är det endast om detta utrymme uppenbart överskrids som det finns anledning till kritik från tribunalen (se, för ett liknande resonemang, domen av den 10 maj 2007 i det ovan i punkt 263 nämnda målet SGL Carbon mot kommissionen, punkterna 81, 88 och 89, och domen av den 18 juni 2008 i det ovan i punkt 263 nämnda målet Hoechst mot kommissionen, punkt 555).

Otis samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Belgien

266 Kommissionen beslutade, i skäl 767 i det angripna beslutet, ”att bevilja Otis en nedsättning av böterna med 40 procent inom det intervall som föreskrivs i punkt 23 [första stycket] b första [strecksatsen] i [2002 års] meddelande om samarbete”.

267 I skäl 763 i det angripna beslutet förklarade kommissionen att ”Otis var det andra företag som översände upplysningar rörande Belgien strax efter den andra inspektionsomgången i Belgien” och att ”Otis ansökan [enligt 2002 års meddelande om samarbete] innehåller huvudsakligen företagets muntliga uttalanden och begränsat aktuellt bevismaterial”.

268 När det gäller betydelsen av Otis samarbete, angav kommissionen i skäl 766 i det angripna beslutet att detta samarbete var fortlöpande och att det ”stärkte kommissionens förmåga att bevisa överträdelsen, särskilt tack vare aktuellt skriftligt bevismaterial som följaktligen hade ett betydande mervärde”. Kommissionen tillade i nämnda skäl att ”[d]et översända bevismaterialet innehöll dock enbart begränsade upplysningar om för kommissionen tidigare okända sakförhållanden”.

269 Enligt sökandena i mål T-145/07 borde Otis ha beviljats nedsättning av bötesbeloppet med 50 procent, eftersom företaget, i ett tidigt skede av förfarandet, tillhandahöll betydande bevisning för kartellerna i Belgien, däribland aktuell bevisning såsom projektlistor. Sökandena har i det avseendet hänvisat till sitt svar på meddelandet om invändningar. Enligt Otis var den ingivna bevisningen betydligt mer omfattande och hade ett avsevärt högre bevisvärde än de upplysningar som Kone lämnade angående överträdelsen i Tyskland, vilka föranledde kommissionen att bevilja en nedsättning med 50 procent.

270 Tribunalen konstaterar att sökandena i mål T-145/07 inte har bestritt att Otis samarbete omfattas av punkt 23 b första stycket första strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete och att företaget av denna anledning hade rätt till en nedsättning av bötesbeloppet med 30–50 procent. Den nedsättning av böterna med 40 procent som Otis beviljades med anledning av sitt samarbete (skäl 767 i det angripna beslutet) ligger således inom det intervall som i det avseendet föreskrivs i nämnda meddelande.

271 Det saknas skäl att pröva huruvida sökandenas argument, vilka i huvudsak syftar på yttranden i en handling som bifogades ansökan, kan prövas i sak. Tribunalen konstaterar att sökandena i förevarande fall inte har visat att kommissionen uppenbart överskred sitt utrymme för skönsmässig bedömning genom att fastställa nedsättningen av Otis bötesbelopp till 40 procent med anledning av dess samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Belgien.

272 I det avseendet ska det erinras om att det i punkt 23 b andra stycket i 2002 års meddelande om samarbete föreskrivs att kommissionen, för att bestämma nivån på nedsättningen av bötesbeloppet inom en kategori, ska beakta både ”tidpunkten för inlämnandet av bevismaterialet som uppfyller villkoren i punkt 21 och i vilken omfattning det representerar mervärde”.

273 Det framgår av de obestridda konstaterandena i det angripna beslutet (skälen 95, 96 och 766 i det angripna beslutet) att även om Otis uppfyllde villkoren i punkt 21 i 2002 års meddelande om samarbete relativt kort tid efter det att förfarandet hade inletts, kvarstår dock det faktum att det bevismaterial avseende kartellen i Belgien som Otis lade fram och som föranledde en nedsättning av bötesbeloppet ingavs till kommissionen först vid en tidpunkt då kommissionen redan hade mottagit en ansökan enligt nämnda meddelande från Kone, vilken möjliggjorde för kommissionen att konstatera en överträdelse i Belgien (skäl 760 i det angripna beslutet). Kommissionen hade dessutom redan anordnat två inspektionsomgångar i Belgien, bland annat i Otis Belgiens lokaler.

274 Oavsett kvaliteten på och nyttan av det bevismaterial som Otis ingav, ska det konstateras att kommissionen, med hänsyn till tidpunkten för inlämnandet av bevismaterialet, inte uppenbart överskred sitt utrymme för skönsmässig bedömning genom att bevilja Otis en nedsättning av bötesbeloppet med 40 procent med anledning av dess samarbete vid fastställandet av kartellen i Belgien.

275 Argumentet avseende den nedsättning av bötesbeloppet med 50 procent som Kone beviljades inom ramen för kartellen i Tyskland föranleder inte någon annan slutsats. Bedömningen av vad som utgör ett betydande mervärde förutsätter nämligen per definition en för sammanhanget specifik analys av allt bevismaterial som kommissionen har tillgång i samband med en viss överträdelse, vilket gör att upplysningar knutna till skilda överträdelser, i detta fall överträdelserna i Belgien och i Tyskland, inte är jämförbara. Eftersom de olika företagens situationer inte var jämförbara, åsidosatte inte kommissionen principen om likabehandling då den beviljade Otis en nedsättning med 40 procent med avseende på dess samarbete vid fastställandet av kartellen i Belgien, medan den beviljade Kone en nedsättning med 50 procent för dess samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Tyskland.

276 Sökandena i mål T-145/07 har under alla omständigheter inte underbyggt påståendet att den bevisning som Otis ingav beträffande kartellen i Belgien var betydligt mer omfattande och hade ett avsevärt högre bevisvärde än de upplysningar som Kone lämnade angående Tyskland.

277 Vidare har det inte bestritts att Kone tillhandahöll kommissionen bevismaterial som hade ett betydande mervärde avseende kartellen i Tyskland den 12 och den 18 februari 2004, det vill säga under månaden efter kommissionens första undersökning den 28 januari 2004 (skälen 104–106 och 792 i det angripna beslutet), medan Otis samarbete avseende kartellen i Belgien påbörjades den [*konfidentiellt*], det vill säga efter anordnandet av en andra undersökningsomgång i denna medlemsstat den 9 mars 2004 (skälen 95 och 96 i det angripna beslutet).

278 När Otis – vars samarbete omfattades av punkt 23 b första stycket första strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete – tillhandahöll kommissionen bevismaterial rörande kartellen i Belgien, hade kommissionen dessutom redan tillräckligt med bevismaterial, vilket fanns i den tidigare ansökan från Kone, för att fastställa den överträdelse avseende vilken Kone beviljades full immunitet mot böter (skälen 760 och 761 i det angripna beslutet). Vad beträffar överträdelsen i Tyskland beviljades däremot inget företag immunitet mot böter, vilket innebär att kommissionen inte hade tillräckligt med bevismaterial för att fastställa överträdelsen i Tyskland när Kone ingav sin ansökan enligt detta meddelande.

279 Av det ovan anförda följer att ingen av Otis anmärkningar avseende tillämpningen av 2002 års meddelande om samarbete på dess samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Belgien kan godtas.

Otis samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Tyskland

280 Otis, som var det andra företaget att inge en ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete avseende kartellen i Tyskland den [*konfidentiellt*] (skäl 107 i det angripna beslutet), beviljades en nedsättning av bötesbeloppet med 25 procent enligt punkt 23 b i meddelandet för dess samarbete vid fastställandet av kartellen i Tyskland (skäl 800 i det angripna beslutet). Kommissionen förklarade i det avseendet följande i skälen 796 och 799 i det angripna beslutet:

> ”796 Med beaktande av det ingivna bevismaterialets betydelse och kvaliteten på och tidpunkten för Otis yttrande, har bevismaterialet faktiskt ett betydande mervärde som stärker kommissionens förmåga att bevisa sakförhållandena i ärendet. Detta utgör dock det normala villkoret för att bevilja en nedsättning av böterna enligt punkterna 21 och 22 i [2002 års] meddelande om samarbete. Otis har inte visat på vilket sätt dess samarbete kunde likställas med exceptionella

omständigheter. Vidare är det enligt [2002 års] meddelande om samarbete inte tillåtet att bevilja det andra företag som har översänt bevismaterial en nedsättning som överstiger intervallet på 20–30 procent.

…

799 Nedsättningen av böterna inom det föreskrivna intervallet beaktar tidpunkten för översändandet av bevismaterialet, i vilken omfattning det har ett mervärde och i vilken grad och med vilken kontinuitet företaget har samarbetat efter ingivandet av dess yttrande. Otis uppfyllde inte helt villkoret i punkt 21 förrän efter kompletteringen den [*konfidentiellt*]. Otis uttalanden har dock ett betydande mervärde som avsevärt har stärkt kommissionens förmåga att bevisa överträdelsen. [*konfidentiellt*] Det bevismaterial som har översänts innehåller dock inte något aktuellt bevismaterial."

281 Sökandena i mål T-145/07 har gjort gällande att kommissionen åsidosatte 2002 års meddelande om samarbete, eftersom Otis uppfyllde villkoren för att beviljas immunitet mot böter enligt punkt 8 b i nämnda meddelande. Kommissionen informerade nämligen Otis [*konfidentiellt*] att det fortfarande kunde beviljas immunitet avseende Tyskland enligt nämnda meddelande och att det kunde beviljas villkorad immunitet. Ansökan om immunitet avslogs dock [*konfidentiellt*]. I motsats till vad kommissionen anser, gjorde den bevisning, de förklaringar och de upplysningar som Otis lämnade till kommissionen före [*konfidentiellt*] det möjligt för kommissionen att konstatera en överträdelse av artikel 81 EG i enlighet med punkt 8 b i meddelandet.

282 Tribunalen erinrar om att med hänsyn till det utrymme för skönsmässig bedömning som kommissionen förfogar över när den ska bedöma ett företags samarbete enligt 2002 års meddelande om samarbete, är det endast om detta utrymme uppenbart överskrids som det finns anledning till kritik från tribunalen (se, för ett liknande resonemang, domen av den 10 maj 2007 i det ovan i punkt 263 nämnda målet SGL Carbon mot kommissionen, punkterna 81, 88 och 89, och domen av den 18 juni 2008 i det ovan i punkt 263 nämnda målet Hoechst mot kommissionen, punkt 555).

283 Det ska även erinras om att ett av villkoren för att beviljas immunitet enligt punkt 8 b i 2002 års meddelande om samarbete är att företaget är det första att inkomma med bevismaterial som enligt kommissionen gör att den kan upptäcka en överträdelse av artikel 81 EG i samband med en misstänkt kartell som påverkar gemenskapen.

284 När Otis ingav sin ansökan enligt nämnda meddelande avseende överträdelsen i Tyskland den [*konfidentiellt*], hade kommissionen redan utfört två undersökningsomgångar i detta land, den 28 januari och den 9 mars 2004 (skälen 104 och 106 i det angripna beslutet). Vidare hade kommissionen redan fått information från en utomstående källa under sommaren år 2003 (skäl 91 i det angripna beslutet) och mottagit en ansökan enligt detta meddelande från Kone den 12 februari 2004 (skäl 105 i det angripna beslutet).

285 Enligt sökandena i mål T-145/07 framgår det dock av kommissionens skrivelse till Otis [*konfidentiellt*] att kommissionen inte kunde fastställa överträdelsen i Tyskland innan den fick tillgång till de upplysningar som Otis lämnade.

286 I denna skrivelse underrättade kommissionen Otis, efter att ha påpekat att [*konfidentiellt*], om att den just hade fattat ett beslut beträffande den första ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete och [*konfidentiellt*]. Kommissionen tillade att den skulle kontrollera [*konfidentiellt*]. Kommissionen framhöll dock att [*konfidentiellt*] för dess deltagande i kartellen i Tyskland.

287 Tribunalen påpekar att skrivelsen [*konfidentiellt*] ska läsas mot bakgrund av punkt 18 i 2002 års meddelande om samarbete, enligt vilken "[k]ommissionen kommer inte att beakta andra ansökningar om immunitet som gäller samma misstänkta överträdelse förrän den har tagit ställning till den

befintliga ansökan”. Denna skrivelse syftade således endast till att underrätta Otis om att kommissionen, efter att ha tagit ställning till ansökan om immunitet från ett annat företag, i detta fall Kones ansökan, nu kunde beakta Otis ansökan om immunitet. Den innehåller dock inte någon bedömning av kvaliteten på Otis samarbete. Tvärtom anges det uttryckligen i skrivelsen att kommissionen fortfarande måste undersöka huruvida det bevismaterial som Otis hade ingett uppfyllde villkoren i punkt 8 b i meddelandet.

288 När det gäller kvaliteten på Otis samarbete beträffande kartellen i Tyskland, framgår det av handlingarna i målet att samarbetet i huvudsak bestod av ensidiga uttalanden.

289 Ett företags ensidiga uttalanden, även om de är detaljerade, räcker inte för att konstatera en överträdelse om de inte stöds av exakt och samstämmigt skriftligt bevismaterial. Kommissionen måste nämligen i sitt beslut förebringa exakt och samstämmig bevisning till stöd för att överträdelsen har ägt rum (se förstainstansrättens dom av den 6 juli 2000 i mål T-62/98, Volkswagen mot kommissionen, REG 2000, s. II-2707, punkt 43 och där angiven rättspraxis).

290 Otis ingav visserligen visst skriftligt bevismaterial i samband med sin ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete. [*konfidentiellt*]

291 Detta bevismaterial har dock ett begränsat bevisvärde. Det innehåller nämligen inte i sig någon uppgift om det konkurrensbegränsande beteende som konstaterades i det angripna beslutet. [*konfidentiellt*]

292 Under dessa omständigheter och även om det bevismaterial som Otis översände innehöll vissa aktuella handlingar (nämligen kostnadsräkningarna från två av Otis anställda), ska det anses att kommissionen inte uppenbart överskred sitt utrymme för skönsmässig bedömning genom att besluta att Otis yttranden inte räckte för att konstatera en överträdelse av artikel 81 EG i Tyskland. Följaktligen gjorde kommissionen en riktig bedömning när den nekade Otis immunitet mot böter enligt punkt 8 b i 2002 års meddelande om samarbete.

293 Det förhållandet att det angripna beslutet innehåller flera hänvisningar till Otis yttranden föranleder inte någon annan bedömning. Tribunalen erinrar om att kommissionen redan hade mottagit en ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete från Kone när den mottog Otis ansökan enligt samma meddelande och att den första ansökan, i likhet med Otis ansökan, i huvudsak bestod av ensidiga uttalanden och inte stöddes av någon annan bevisning än företagets egna skriftliga uttalanden, hämtade ur minnet (skäl 788 i det angripna beslutet). Eftersom kommissionen inte kunde stödja sig enbart på Kones ensidiga uttalanden, eller på Otis uttalanden, för att fastställa överträdelsen i Tyskland var den tvungen, i det angripna beslutet (skälen 209–288 i det angripna beslutet), att hänvisa till en rad andra styrkande bevis, däribland det bevismaterial som Otis hade ingett, vilket dock i sig var otillräckligt för att fastställa överträdelsen (se ovan punkt 289).

294 Vidare anser sökandena i mål T-145/07 att när kommissionen avslog Otis ansökan om immunitet [*konfidentiellt*], hade den inte fullständigt analyserat de upplysningar som detta företag hade lämnat, i synnerhet handlingarna [*konfidentiellt*]. En korrekt analys av dessa handlingar borde ha föranlett kommissionen att bevilja Otis immunitet.

295 Tribunalen godtar inte detta argument, eftersom det framgår av analysen ovan i punkterna 282–293 att samtliga upplysningar som Otis lämnade till kommissionen, och således även handlingarna [*konfidentiellt*], inte uppfyllde villkoren i punkt 8 b i 2002 års meddelande om samarbete. Otis ensidiga uttalanden, vilka inte stöddes av något exakt och samstämmigt skriftligt bevismaterial, var nämligen inte i sig sådana att kommissionen kunde konstatera en överträdelse i Tyskland.

296 Under alla omständigheter är sökandenas påstående i mål T-145/07 att kommissionen inte analyserade handlingarna [*konfidentiellt*] felaktigt. I kommissionens skrivelse till Otis [*konfidentiellt*], varigenom Otis informeras om att kommissionen ska undersöka huruvida Otis uppfyller villkoren i punkt 8 b i

2002 års meddelande om samarbete, hänvisas det nämligen specifikt till det uttalande som gjordes [*konfidentiellt*] och till den handling som ingavs [*konfidentiellt*]. Kommissionen använde dessutom de upplysningar som Otis lämnade [*konfidentiellt*] (se punkterna 108, 228, 253, 255, 257, 265, 266, 268 och 270 i meddelandet om invändningar och skälen 213, 240, 242, 244, 251–254, 257 och 260 i det angripna beslutet) och [*konfidentiellt*] (se punkterna 255, 275 och 282 i meddelandet om invändningar och skälen 242 och 272 i det angripna beslutet). När det gäller Otis e-postmeddelande till kommissionen [*konfidentiellt*], räcker det att konstatera att det endast innehöll ett erbjudande från Otis att ställa sina anställda och, i möjligaste mån, före detta anställda till kommissionens förfogande.

297 Vidare har sökandena i mål T-145/07 hävdat att kommissionen hade en ofullständig akt med de handlingar som Otis hade ingett och att de sakuppgifter som låg till grund för dess bedömning av Otis samarbete följaktligen var ofullständiga och därmed oriktiga. I det angripna beslutet beaktades således inte ett bidrag [*konfidentiellt*] som innefattade en sammanfattande tabell över resor som gjorts i Tyskland, ett bidrag [*konfidentiellt*] som innefattade reseräkningar och två cd-romskivor med e-postmeddelanden, ett bidrag [*konfidentiellt*] som innefattade en sammanfattning av de åtgärder som Otis vidtagit för att bistå kommissionen och ett bidrag [*konfidentiellt*] som innefattade ett erbjudande att ställa Otis före detta anställda till kommissionens förfogande. I det angripna beslutet omnämns inte heller att Otis samarbetade med kommissionen genom att besvara dess informella skrivelser med begäran om upplysningar rörande Tyskland.

298 Tribunalen kan inte godta denna anmärkning av samma skäl som har angetts ovan i punkt 295. Under alla omständigheter ska det konstateras att Otis bidrag [*konfidentiellt*], i motsats till vad sökandena i mål T-145/07 har hävdat, ingår i kommissionens akt, omnämndes i vederbörlig ordning i punkt 108 i meddelandet om invändningar och i skäl 107 i det angripna beslutet och användes för övrigt av kommissionen, vilket framgår av punkterna 231, 232 och 258 i meddelandet om invändningar och av skälen 216, 217, 245 och 247 i det angripna beslutet. Vad beträffar de två cd-romskivor som ingavs till kommissionen och som enligt vad som påstås inte finns med i kommissionens akt, räcker det att konstatera att dessa, såsom sökandena i mål T-145/07 har påpekat, ingår i Otis bidrag [*konfidentiellt*], vilket i vederbörlig ordning omnämndes i skäl 107 i det angripna beslutet. Att det saknas särskilda hänvisningar till cd-romskivorna i meddelandet om invändningar och i det angripna beslutet förklaras av att de inte innehöll några upplysningar som var av betydelse för kommissionens utredning. Detta framgår bland annat av en analys av vissa handlingar som fanns på dessa cd-romskivor, vilka ingavs av Otis efter en skriftlig fråga från tribunalen. Vad beträffar det bidrag [*konfidentiellt*] som innefattade en sammanfattning av de åtgärder som Otis vidtagit för att bistå kommissionen och det bidrag [*konfidentiellt*] som bestod av ett erbjudande att ställa Otis före detta anställda till kommissionens förfogande, konstaterar tribunalen att dessa inte utgör upplysningar rörande kartellen i Tyskland. De e-postmeddelanden som enligt vad som påstås inte finns med i kommissionens akt avser slutligen, såsom kommissionen med rätta har påpekat, i huvudsak enbart rent praktiska aspekter av Otis samarbete (som till exempel anordnandet av möten eller vissa medarbetares frånvaro). Följaktligen kan tribunalen inte godta den anmärkning som sökandena i mål T-145/07 har anfört avseende felaktigheter vid bedömningen av Otis samarbete.

299 Sökandena i mål T-145/07 har även påpekat att kommissionen inte förklarade i det angripna beslutet varför den avslog Otis ansökan om immunitet. Kommissionen åsidosatte därigenom artikel 253 EG, 2002 års meddelande om samarbete, principen om skydd för berättigade förväntningar och Otis rätt till försvar, vilket gör att de böter som Otis ålades för kartellen i Tyskland bör upphävas.

300 Det framgår av punkt 31 i 2002 års meddelande om samarbete, vilken sökandena särskilt har åberopat, att ”företagets samarbete med kommissionen under det administrativa förfarandet [kommer] att anges i beslutet för att förklara skälet till immuniteten eller nedsättningen av böterna”.

301 Enligt fast rättspraxis ska dessutom bedömningen av om motiveringen av ett beslut uppfyller kraven i artikel 253 EG inte ske endast utifrån rättsaktens ordalydelse utan även utifrån sammanhanget och samtliga rättsregler på det ifrågavarande området (se, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 25 juni 1998 i de förenade målen T-371/94 och T-394/94, British Airways m.fl. mot kommissionen, REG 1998, s. II-2405, punkt 94 och där angiven rättspraxis).

302 Vidare har domstolen redan slagit fast att en motivering kan vara underförstådd, under förutsättning att den ger de berörda personerna möjlighet att få reda på skälen till varför de ifrågavarande åtgärderna vidtagits och ger tribunalen tillräckligt underlag för att utföra sin prövning (se, för ett liknande resonemang, domstolens dom i de ovan i punkt 123 nämnda förenade målen Aalborg Portland m.fl. mot kommissionen, punkt 372, och av den 8 februari 2007 i mål C-3/06 P, Groupe Danone mot kommissionen, REG 2007, s. I-1331, punkt 46).

303 I förevarande fall påpekade kommissionen, i skäl 795 i det angripna beslutet, att ”Otis begär[de] immunitet med tillämpning av punkt 8 b i [2002 års] meddelande om samarbete, genom att hävda att det var det första företag som lämnade kompletterande uppgifter utan vilka kommissionen inte skulle ha kunnat styrka kartellens existens i Tyskland”.

304 Även om kommissionen inte uttryckligen bemötte detta argument, bemötte den det underförstått, genom att i skälen 796–800 i det angripna beslutet förklara att det bevismaterial som Otis hade ingett gav detta företag rätt till en nedsättning av bötesbeloppet med 25 procent enligt punkterna 21–23 i 2002 års meddelande om samarbete.

305 Med hänsyn till de tillämpliga bestämmelser mot bakgrund av vilka Otis samarbete bedömdes, avslogs med nödvändighet företagets ansökan om immunitet mot böter på grund av att villkoren i punkt 8 b i 2002 års meddelande om samarbete inte var uppfyllda eller, med andra ord, på grund av att det bevismaterial som Otis hade lagt fram inte gjorde det möjligt för kommissionen att konstatera överträdelsen i Tyskland.

306 Det angripna beslutet ger således Otis kännedom om skälen till att kommissionen nekade att bevilja företaget immunitet mot böter för dess samarbete inom ramen för 2002 års meddelande om samarbete och gör det möjligt för tribunalen att pröva beslutets lagenlighet. De anmärkningar som avser att artikel 253 EG och 2002 års meddelande om samarbete åsidosattes kan följaktligen inte godtas. Eftersom sökandena i mål T-145/07 har grundat den anmärkning som avser att deras rätt till försvar åsidosattes enbart på påståendet att det angripna beslutet saknade motivering vad beträffar avslaget på Otis ansökan om immunitet, kan inte heller denna anmärkning godtas. Detsamma gäller den anmärkning som avser åsidosättande av principen om skydd för berättigade förväntningar, vilken – enligt sökandena – förpliktade kommissionen att ge förklaringar till sitt beslut att inte bevilja Otis immunitet.

307 Vidare har sökandena i mål T-145/07 hävdat att om tribunalen skulle finna att Otis inte kan beviljas immunitet mot böter, åsidosatte kommissionen likväl 2002 års meddelande om samarbete genom att vägra att bevilja Otis ”delvis immunitet” för vissa aspekter av de rättsstridiga åtgärder som Otis var först med att avslöja, i enlighet med punkt 23 b sista stycket i nämnda meddelande. Kommissionen borde således inte ha ålagt Otis böter i fråga om kartellen avseende hissar för perioden december 2000–juni 2002 och i fråga om kartellen avseende rulltrappor för perioden augusti 1995–juni 2002.

308 I punkt 23 b sista stycket i 2002 års meddelande om samarbete föreskrivs att ”[o]m ett företag lämnar in bevismaterial som gäller för kommissionen tidigare okända sakförhållanden som har ett direkt samband med den misstänkta kartellens betydelse och varaktighet, kommer kommissionen inte att beakta dessa element när den avgör vilka böter som skall åläggas det företag som tillhandahållit detta bevismaterial”.

309 Även om Otis samarbete hade ett betydande mervärde jämfört med de bevis som kommissionen redan hade tillgång till, vilket föranledde kommissionen att bevilja Otis en nedsättning med 25 procent av dess bötesbelopp enligt punkt 23 b första stycket andra strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete (skälen 796–800 i det angripna beslutet), gjorde kommissionen en riktig bedömning när den fann att detta företag inte kunde göra anspråk på en ytterligare nedsättning av bötesbeloppet enligt punkt 23 b sista stycket i nämnda meddelande.

310 I det avseendet erinrar tribunalen om att när Otis ingav sin ansökan till kommissionen [*konfidentiellt*], hade kommissionen redan mottagit en ansökan från Kone den 12 februari 2004 avseende samma överträdelse, och den hade även fått information från en utomstående källa. Kommissionen hade dessutom redan anordnat två undersökningsomgångar i Tyskland inom hiss- och rulltrappebranschen. I sin ansökan av den 12 februari 2004 hade således Kone redan underrättat kommissionen [*konfidentiellt*]. Vidare har sökandena i mål T-145/07 inte bestritt kommissionens konstaterande att det förelåg en enda och fortlöpande överträdelse inom hiss- och rulltrappebranschen, vilket gör att tribunalen inte kan godta argumenten att Otis inte borde ha ålagts böter i fråga om ”kartellen avseende hissar” för perioden december 2000–juni 2002 och i fråga om ”kartellen avseende rulltrappor” för perioden augusti 1995–juni 2002.

311 I motsats till vad sökandena i mål T-145/07 har hävdat, saknar det i det sammanhanget relevans att kommissionen inte kände till specifika detaljer rörande datumen och platserna för konkurrenternas möten. För att bedöma omständigheterna med hänsyn till artikel 81 EG, är det nämligen inget krav att datum och än mindre platsen för konkurrenternas möten fastställs av kommissionen (förstainstansrättens dom av den 20 april 1999 i de förenade målen T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 och T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen, REG 1999, s. II-931, punkt 675; se även, för ett liknande resonemang, förstainstansrättens dom av den 15 mars 2000 i de förenade målen T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 och T-104/95, Cimenteries CBR m.fl. mot kommissionen, REG 2000, s. II-491, punkt 2354). Av det ovan anförda följer att kommissionen, i motsats till vad sökandena har hävdat, redan hade underrättats om att kartellen existerade sedan augusti 1995, när sökandena ingav sin ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete.

312 Som redan har påpekats ovan i punkt 295 bestod vidare Otis ansökan av ensidiga uttalanden, vilka inte åtföljdes av något exakt och samstämmigt skriftligt bevismaterial avseende överträdelsen. Under dessa omständigheter innehöll inte Otis ansökan avseende Tyskland något bevismaterial som hade ett direkt samband med någon av de identifierbara uppgifterna rörande överträdelsens allvar eller varaktighet. Otis bidrag kunde nämligen endast indirekt påverka fastställandet av överträdelsens varaktighet och allvar, eftersom varje uppgift i dess bidrag borde ha bekräftats av annat bevismaterial som kommissionen inhämtade under sin utredning.

313 Anmärkningen om att punkt 23 b sista stycket i 2002 års meddelande om samarbete inte tillämpades kan således inte godtas.

314 Sökandena i mål T-145/07 har även hävdat att kommissionen åsidosatte artikel 253 EG genom att den inte angav av vilket skäl Otis inte kunde beviljas ”delvis immunitet” enligt punkt 23 b sista stycket i 2002 års meddelande om samarbete.

315 Tribunalen konstaterar dock att punkt 23 b sista stycket, vilken för övrigt finns i avsnitt B i 2002 års meddelande om samarbete med rubriken ”Nedsättning av böter”, utgör ett led i fastställandet av nivån på den nedsättning av bötesbeloppet som kan beviljas ett företag som har tillhandahållit kommissionen bevismaterial som har ett betydande mervärde. Eftersom kommissionen, vid bedömningen av Otis samarbete enligt 2002 års meddelande om samarbete (skälen 795–800 i det angripna beslutet),

beviljade företaget en nedsättning av bötesbeloppet med 25 procent enligt punkt 23 b första stycket andra strecksatsen i nämnda meddelande, avslog den underförstått men med nödvändighet Otis ansökan om att punkt 23 b sista stycket i meddelandet skulle tillämpas på företaget.

316 Med hänsyn till de tillämpliga bestämmelser mot bakgrund av vilka Otis samarbete bedömdes och eftersom kommissionen, i skälen 795–800 i det angripna beslutet, fann att Otis endast kunde beviljas en nedsättning med 25 procent av bötesbeloppet, avslogs med nödvändighet företagets ansökan om att punkt 23 b sista stycket i 2002 års meddelande om samarbete skulle tillämpas på grund av att villkoren i denna bestämmelse inte var uppfyllda eller, med andra ord, på grund av att det bevismaterial som Otis hade lagt fram beträffande för kommissionen tidigare okända sakförhållanden inte hade ett direkt samband med den misstänkta kartellens allvar och varaktighet.

317 Det angripna beslutet ger således Otis kännedom om skälen till att kommissionen nekade att tillämpa punkt 23 b sista stycket i 2002 års meddelande om samarbete vid fastställandet av nedsättningen av företagets böter och gör det möjligt för tribunalen att pröva beslutets lagenlighet. Den anmärkning som avser att artikel 253 EG åsidosattes kan följaktligen inte godtas.

318 Sökandena i mål T-145/07 har även gjort gällande att om tribunalen skulle finna att Kone borde ha beviljats immunitet för Tyskland, bör Otis samarbete bedömas inom ramen för den första nedsättningskategori som föreskrivs i punkt 23 b i 2002 års meddelande om samarbete och ge upphov till en nedsättning med 50 procent av Otis bötesbelopp vad gäller Tyskland och under alla omständigheter en betydligt större nedsättning än 25 procent. Tribunalen kan inte godta denna anmärkning. Den vilar nämligen enbart på ett antagande om att Kone borde ha beviljats immunitet för Tyskland, vilket för övrigt är obekräftat.

319 Vad därefter beträffar den nedsättning av bötesbeloppet med 25 procent som Otis beviljades med anledning av sitt samarbete inom ramen för 2002 års meddelande om samarbete, har sökandena i mål T-145/07, för det första, hävdat att denna nedsättning inte var tillräckligt motiverad, i strid med artikel 253 EG.

320 Tribunalen kan inte godta denna anmärkning. I skälen 796–800 i det angripna beslutet angav kommissionen de skäl som föranledde den att bevilja Otis en nedsättning av bötesbeloppet med 25 procent med anledning av dess samarbete inom ramen för 2002 års meddelande om samarbete. Det angripna beslutet ger således Otis kännedom om skälen till denna nedsättning och gör det möjligt för tribunalen att pröva beslutets lagenlighet.

321 Sökandena i mål T-145/07 har, för det andra, hävdat att kommissionen, i enlighet med punkterna 21 och 22 i 2002 års meddelande om samarbete, borde ha beviljat Otis en nedsättning med 50 procent av dess bötesbelopp och under alla omständigheter en betydligt större nedsättning än 25 procent, med hänsyn till att Otis samarbete hade ett betydande mervärde som möjliggjorde för kommissionen att bevisa överträdelsen.

322 I det avseendet konstaterar tribunalen att Otis första bidrag i samband med dess ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete avseende överträdelsen i Tyskland [*konfidentiellt*] ingavs efter Kones ansökan avseende samma överträdelse, vilken ingavs den 12 februari 2004 och kompletterades den 18 februari 2004. Kone var följaktligen det första företag som uppfyllde villkoret i punkt 21 i nämnda meddelande.

323 Det var uteslutet att tillämpa det intervall för nedsättningen av bötesbeloppet som föreskrivs i punkt 23 b första stycket första strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete på Otis samarbete, eftersom denna fördel är förbehållen det första företag som uppfyller villkoren i punkt 21 i meddelandet.

324 Otis samarbete, i egenskap av det andra företag som uppfyllde villkoret i punkt 21 i 2002 års meddelande om samarbete, omfattas således med nödvändighet av punkt 23 b första stycket andra strecksatsen i detta meddelande. Av denna anledning hade företaget rätt till en nedsättning av bötesbeloppet med 20–30 procent. Den nedsättning med 25 procent som Otis beviljades med anledning av sitt samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Tyskland (skäl 800 i det angripna beslutet) ligger således inom det intervall som i det avseendet föreskrivs i nämnda meddelande.

325 Eftersom Otis inte var det första företag som ingav en ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete beträffande Tyskland, kunde företaget inte beviljas en nedsättning med 50 procent av dess bötesbelopp. Otis argument att det, i motsats till vad som anges i skäl 799 i det angripna beslutet, uppfyllde villkoren i punkt 21 i detta meddelande före den [*konfidentiellt*] saknar i det avseendet relevans.

326 Vidare ska det erinras om att kommissionen har ett utrymme för skönsmässig bedömning när den ska fastställa den exakta nivån på den nedsättning av bötesbeloppet som ska beviljas inom de intervaller som föreskrivs i punkt 23 b första stycket i 2002 års meddelande om samarbete och att det är endast om detta utrymme uppenbart överskrids som det finns anledning till kritik från tribunalen (se, för ett liknande resonemang, domen av den 10 maj 2007 i det ovan i punkt 263 nämnda målet SGL Carbon mot kommissionen, punkterna 81, 88 och 89, och domen av den 18 juni 2008 i det ovan i punkt 263 nämnda målet Hoechst mot kommissionen, punkt 555).

327 Tribunalen ska således undersöka huruvida sökandena i mål T-145/07 har visat att kommissionen uppenbart överskred sitt utrymme för skönsmässig bedömning genom att fastställa nedsättningen av Otis bötesbelopp till 25 procent med anledning av dess samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Tyskland. I det avseendet har sökandena i mål T-145/07 gjort gällande att den bevisning som kommissionen hade innan Otis ingav sina handlingar var obestämd och avsåg enbart åren 2002 och 2003, att Otis fortsatte att samarbeta även efter det att dess ansökan om immunitet avslogs och att slutsatserna i det angripna beslutet grundar sig på uppgifter som Otis lämnade, vilket bevisar att de hade ett betydande mervärde.

328 I det avseendet erinrar tribunalen om att det i punkt 23 b andra stycket i 2002 års meddelande om samarbete föreskrivs att kommissionen, för att bestämma nivån på nedsättningen av bötesbeloppet inom en tillämplig kategori, i detta fall intervallet 20–30 procent, ska beakta både ”tidpunkten för inlämnandet av bevismaterialet som uppfyller villkoren i punkt 21 och i vilken omfattning det representerar mervärde”.

329 Även om det, såsom sökandena i mål T-145/07 har gjort gällande, antas att Otis redan uppfyllde villkoren i punkt 21 i 2002 års meddelande om samarbete före den [*konfidentiellt*], kvarstår dock det faktum att detta företag under alla omständigheter inte kunde uppfylla dessa villkor före [*konfidentiellt*], det datum då Otis ingav sin ansökan avseende Tyskland (skäl 107 i det angripna beslutet). Vid denna tidpunkt hade dock kommissionen redan tillgång till uttalanden från en källa (skäl 91 i det angripna beslutet), hade redan anordnat två undersökningsomgångar i Tyskland (skälen 104, 106 och 107 i det angripna beslutet) och hade redan mottagit en ansökan från Kone, vilken beskrev kartellens mål, organisation, deltagare, föremål och varaktighet.

330 När det gäller i vilken omfattning Otis samarbete hade ett mervärde, ska det erinras om att detta företag, i samband med sin ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete för sitt deltagande i överträdelsen i Tyskland, i huvudsak ingav ensidiga uttalanden beträffande denna överträdelse till kommissionen. Som kommissionen påpekade i skäl 799 i det angripna beslutet är det visserligen riktigt att ”Otis uttalanden har ... ett betydande mervärde som avsevärt har stärkt kommissionens förmåga att bevisa överträdelsen”. Bevis som ett företag lägger fram med anledning av en ansökan enligt nämnda meddelande tillmäts dock ett lägre kvalitativt värde än skriftliga bevis från den period som uppgifterna gäller (se punkt 22 i 2002 års meddelande om samarbete).

331 Vad beträffar de aktuella handlingar rörande överträdelsen som Otis ingav till kommissionen, ska det erinras om att dessa endast hade ett begränsat bevisvärde, eftersom de inte innehöll någon uppgift om det konkurrensbegränsande beteende som konstaterades i det angripna beslutet (se ovan punkt 291).

332 Med beaktande av det ovan anförda överskred kommissionen inte uppenbart sitt utrymme för skönsmässig bedömning genom att bevilja Otis, med anledning av dess samarbete vid fastställandet av kartellen i Tyskland, en nedsättning av bötesbeloppet som låg i mitten av det tillämpliga intervallet enligt punkt 23 b första stycket andra strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete.

333 För det tredje, även om det, såsom sökandena i mål T-145/07 har hävdat, antas att Otis bidrag var av högre kvalitet än Kones bidrag, kan ett sådant konstaterande inte ligga till grund för slutsatsen att kommissionen uppenbart åsidosatte proportionalitetsprincipen och skälighetsprincipen genom att bevilja Otis en nedsättning av bötesbeloppet med 25 procent och Kone en nedsättning med 50 procent. Det är nämligen utrett att Kones samarbete föregick Otis samarbete och att Kones samarbete var av tillräcklig kvalitet för att anses ha ett betydande mervärde jämfört med de bevis som kommissionen redan hade tillgång till. Eftersom det ligger i gemenskapens intresse att säkerställa att hemliga karteller upptäcks och bötfälls snarast möjligt, är det förenligt med proportionalitetsprincipen och skälighetsprincipen att ge en större belöning till det första företag som, genom sitt samarbete, betydligt stärker kommissionens förmåga att fastställa den aktuella överträdelsen.

334 Vad för det fjärde beträffar den anmärkning som sökandena i mål T-145/07 har anfört om att det strider mot principen om likabehandling att Otis och Kone behandlades olika, ska det erinras om att Kones samarbete föregick Otis samarbete och att Kones samarbete påbörjades strax efter den första undersökningsomgången i Tyskland, medan Otis samarbete inleddes först efter den andra undersökningsomgången (skälen 104–107 i det angripna beslutet). Även om det antas att Otis bidrag i sig var av högre kvalitet än Kones bidrag, påpekar tribunalen att bedömningen av mervärdet av en ansökan enligt 2002 års meddelande om samarbete ska göras med hänsyn till det bevismaterial som kommissionen redan har tillgång till. Kommissionen hade tillgång till betydligt mer bevismaterial när Otis ingav sin ansökan jämfört med det bevismaterial som den hade tillgång till när Kones ansökan ingavs.

335 Eftersom de olika företagens situationer inte var jämförbara, åsidosatte inte kommissionen principen om likabehandling då den beviljade Kone en nedsättning av bötesbeloppet med 50 procent enligt punkt 23 b första strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete och beviljade Otis en nedsättning av bötesbeloppet med 25 procent enligt punkt 23 b andra strecksatsen.

336 För det femte finns det inte heller anledning att godta det argument som sökandena i mål T-145/07 har anfört i en fotnot i repliken och som avser att deras rätt till försvar åsidosattes genom att de inte fick tillgång till de uppgifter som en källa hade lämnat under det administrativa förfarandet, eftersom de inte har förklarat hur det är möjligt att det angripna beslutet skulle ha kunnat ha ett annat innehåll, om de hade fått tillgång till dessa handlingar (se domen i det ovan i punkt 159 nämnda målet Thyssen Stahl mot kommissionen, punkt 31 och där angiven rättspraxis).

337 Sökandena i mål T-145/07 har i andra hand gjort gällande att om tribunalen skulle finna att Otis inte kan beviljas en nedsättning med 50 procent enligt 2002 års meddelande om samarbete, ska den likväl anse att dess samarbete utgör en förmildrande omständighet enligt 1998 års riktlinjer.

338 Denna anmärkning, vilken har angetts i en fotnot i ansökan och inte på något sätt har utvecklats av sökandena, uppfyller inte kraven i artikel 44.1 c i rättegångsreglerna och kan därför inte tas upp till prövning.

339 Av det ovan anförda följer att ingen av Otis anmärkningar avseende tillämpningen av 2002 års meddelande om samarbete på dess samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Tyskland kan godtas.

Otis samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Luxemburg

340 Kommissionen beslutade, i skäl 823 i det angripna beslutet, ”att bevilja Otis en nedsättning av böterna med 40 procent inom det intervall som föreskrivs i punkt 23 [första stycket] b första [strecksatsen] i [2002 års] meddelande om samarbete”.

341 I skäl 818 i det angripna beslutet förklarade kommissionen att ”Otis var det andra företag som ingav en ansökan [enligt 2002 års meddelande om samarbete] och som lämnade upplysningar rörande kartellen i Luxemburg”. I skäl 819 i det angripna beslutet angav kommissionen att Otis hade lämnat [*konfidentiellt*]. I skäl 820 i det angripna beslutet tillade kommissionen [*konfidentiellt*].

342 När det gäller betydelsen av Otis samarbete, angav kommissionen även följande i skälen 821 och 822 i det angripna beslutet:

> ”821 Kommissionen drar slutsatsen att kombinationen av de uttalanden [*konfidentiellt*] och det aktuella bevismaterial [*konfidentiellt*] som Otis har ingett har ett betydande mervärde. [*konfidentiellt*]
>
> 822 … Otis uppfyller helt villkoret i punkt 21 efter sin komplettering av den [*konfidentiellt*], vilken har ett mervärde som avsevärt har stärkt kommissionens förmåga att bevisa överträdelsen och som uttryckligen har bekräftat de datum då kartellen började och upphörde. De nya upplysningar som fanns med i yttrandena var dock begränsade [*konfidentiellt*].”

343 Sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har hävdat att Otis samarbete enligt 2002 års meddelande om samarbete, med tillämpning av de kriterier som anges i punkt 23 b första stycket första strecksatsen i nämnda meddelande, motiverar en maximal nedsättning, det vill säga med 50 procent av bötesbeloppet, med hänsyn till det datum då Otis ingav bevismaterialet till kommissionen, bevismaterialets mervärde både vad gäller kommissionens förståelse av överträdelsen och det skriftliga bevismaterial som därigenom ställdes till kommissionens förfogande, och företagets fortlöpande och fullständiga samarbete under hela utredningen. Sökanden i mål T-141/07 har i det avseendet angett att de uppgifter som GTO lämnade bland annat gjorde det möjligt att med precision fastställa kartellens varaktighet, att belysa förekomsten av en korrigeringsmekanism som inte kompenserade de kontrakt som förlorades till konkurrerande företag som inte var kartelldeltagare och att beskriva den prisövervakningsmekanism som kartelldeltagarna använde. Sökandena i mål T-145/07 har även anfört att den bevisning som Otis ingav avseende kartellen i Luxemburg är betydligt mer omfattande än de handlingar som Kone ingav avseende Tyskland, vilka föranledde kommissionen att bevilja en nedsättning med 50 procent.

344 Tribunalen konstaterar att sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 inte har bestritt att Otis samarbete omfattas av punkt 23 b första stycket första strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete och att företaget av denna anledning hade rätt till en nedsättning av bötesbeloppet med 30–50 procent. Den nedsättning med 40 procent som Otis beviljades med anledning av sitt samarbete (skäl 823 i det angripna beslutet) ligger således inom det intervall som i det avseendet föreskrivs i nämnda meddelande.

345 Vidare ska det erinras om att kommissionen har ett utrymme för skönsmässig bedömning när den ska fastställa den exakta nivån på den nedsättning av bötesbeloppet som ska beviljas inom de intervaller som föreskrivs i punkt 23 b första stycket i 2002 års meddelande om samarbete och att det är endast om detta utrymme uppenbart överskrids som det finns anledning till kritik från tribunalen (se, för ett liknande resonemang, domen av den 10 maj 2007 i det ovan i punkt 263 nämnda målet SGL Carbon mot kommissionen, punkterna 81, 88 och 89, och domen av den 18 juni 2008 i det ovan i punkt 263 nämnda målet Hoechst mot kommissionen, punkt 555).

346 I punkt 23 b andra stycket i 2002 års meddelande om samarbete föreskrivs att kommissionen, för att bestämma nivån på nedsättningen av bötesbeloppet inom en kategori, ska beakta både ”tidpunkten för inlämnandet av bevismaterialet som uppfyller villkoren i punkt 21 och i vilken omfattning det representerar mervärde”. I samma bestämmelse föreskrivs dessutom att kommissionen ”kan också beakta i vilken grad och med vilken kontinuitet företaget samarbetar efter det datum bevismaterialet lämnats in”.

347 För det första framgår det tydligt av de obestridda konstaterandena i det angripna beslutet att även om Otis samarbete uppfyllde villkoren i punkt 21 i 2002 års meddelande om samarbete, kvarstår dock det faktum att det bevismaterial avseende kartellen i Luxemburg som Otis tillhandahöll och som föranledde en nedsättning av bötesbeloppet ingavs till kommissionen först vid en tidpunkt då kommissionen dels redan hade fått upplysningar rörande kartellen från Kone, vilka möjliggjorde för kommissionen att konstatera överträdelsen och för vilka Kone beviljades immunitet enligt punkt 8 b i nämnda meddelande (skäl 816 i det angripna beslutet), dels hade utfört en undersökning i de lokaler som användes av misstänkta kartelldeltagare i Luxemburg (skäl 116 i det angripna beslutet).

348 Vad för det andra beträffar i vilken omfattning Otis bevismaterial hade ett mervärde jämfört med de bevis som kommissionen redan hade tillgång till, anser tribunalen i förevarande fall, i likhet med kommissionen, att eftersom Kone redan hade ingett bevismaterial till kommissionen som möjliggjorde för den att konstatera en överträdelse i Luxemburg, hade Otis samarbete – vilket företag lämnade vissa upplysningar till kommissionen som den ännu inte kände till och visst skriftligt bevismaterial som var nytt, nämligen projektlistor – med nödvändighet ett begränsat mervärde.

349 Oavsett i vilken grad och med vilken kontinuitet Otis samarbetade, ska det under dessa omständigheter konstateras att kommissionen inte uppenbart överskred sitt utrymme för skönsmässig bedömning genom att bevilja Otis en nedsättning av bötesbeloppet med 40 procent med anledning av dess samarbete vid fastställandet av kartellen i Luxemburg.

350 Det argument som har åberopats av sökandena i mål T-145/07 och som avser den nedsättning av bötesbeloppet med 50 procent som Kone beviljades inom ramen för kartellen i Tyskland föranleder inte någon annan bedömning.

351 Som påpekats ovan i punkt 275 förutsätter nämligen bedömningen av vad som utgör ett betydande mervärde per definition en för sammanhanget specifik analys av allt bevismaterial som kommissionen har tillgång till i samband med en viss överträdelse, vilket gör att upplysningar knutna till skilda överträdelser, i detta fall överträdelsen i Luxemburg och överträdelsen i Tyskland, inte är jämförbara. Eftersom de olika företagens situationer inte var jämförbara, åsidosatte inte kommissionen principen om likabehandling då den beviljade Otis en nedsättning med 40 procent med avseende på dess samarbete vid fastställandet av kartellen i Luxemburg, medan den beviljade Kone en nedsättning med 50 procent för dess samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Tyskland.

352 Sökandena i mål T-145/07 har under alla omständigheter inte förtydligat påståendet att den bevisning som Otis ingav beträffande kartellen i Luxemburg var ”betydligt” mer omfattande och hade ett ”avsevärt” högre bevisvärde än de upplysningar som Kone lämnade angående Tyskland.

353 När Otis – vars samarbete omfattades av punkt 23 b första stycket första strecksatsen i 2002 års meddelande om samarbete – tillhandahöll kommissionen bevismaterial rörande kartellen i Luxemburg, hade vidare kommissionen redan tillräckligt med bevismaterial, vilket fanns i den tidigare ansökan från Kone, för att fastställa den överträdelse avseende vilken Kone beviljades full immunitet mot böter (skäl 816 i det angripna beslutet). Vad beträffar överträdelsen i Tyskland beviljades däremot inget företag immunitet mot böter. Kommissionen hade således inte tillräckligt med bevismaterial för att fastställa överträdelsen i Tyskland när Kone ingav sin ansökan enligt nämnda meddelande. Även om det, såsom sökandena i mål T-145/07 har gjort gällande, antas att det bevismaterial avseende överträdelsen i Tyskland som Kone ingav, vars samarbete också omfattades av punkt 23 b första

stycket första strecksatsen i meddelandet, var mindre detaljerat än det bevismaterial som Otis ingav beträffande kartellen i Luxemburg, överskred kommissionen inte uppenbart sitt utrymme för skönsmässig bedömning genom att bevilja Otis en nedsättning av bötesbeloppet med 40 procent och Kone en nedsättning av bötesbeloppet med 50 procent för deras samarbete avseende kartellen i Luxemburg respektive kartellen i Tyskland, eftersom bevismaterialets mervärde, enligt punkt 21 i nämnda meddelande, ska bedömas med hänsyn till det bevismaterial som kommissionen redan har tillgång till.

354 Av det ovan anförda följer att ingen av Otis anmärkningar avseende tillämpningen av 2002 års meddelande om samarbete på dess samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Luxemburg kan godtas.

Huruvida principen om skydd för berättigade förväntningar och proportionalitetsprincipen åsidosattes vid fastställandet av den nedsättning av bötesbeloppet som beviljades med anledning av samarbetet utanför 2002 års meddelande om samarbete

355 I punkt 614 i meddelandet om invändningar hade kommissionen tillkännagett att den avsåg ”att bevilja en nedsättning [av böterna] med anledning av samarbetet utanför [2002 års] meddelande om samarbete, särskilt om ett bolag inte bestr[ed] eller om det bist[od] med ytterligare hjälp som kan klargöra eller komplettera de faktiska omständigheter som kommissionen har fastställt”.

356 I skäl 758 i det angripna beslutet angav kommissionen att ”eftersom punkt 614 i meddelandet om invändningar skapade förväntningar i detta fall, [hade den] beslutat att tolka nämnda punkt till förmån för de företag som på grundval av denna har bidragit till fastställandet av de faktiska omständigheterna kring den överträdelse som angetts i [det angripna] beslutet, genom att inte bestrida de faktiska omständigheterna eller genom att lämna andra upplysningar eller kompletterande klargöranden”.

357 Kommissionen beviljade således samtliga deltagare i de fyra överträdelserna – med undantag av dels de företag som beviljades immunitet mot böter (skälen 762, 817 och 839 i det angripna beslutet), dels Kone inom ramen för kartellen i Nederländerna (skäl 851 i det angripna beslutet) – en nedsättning av bötesbeloppet med 1 procent för deras samarbete utanför 2002 års meddelande om samarbete, med anledning av att de inte bestred de faktiska omständigheter som angavs i meddelandet om invändningar (skälen 768, 774, 777, 794, 801, 806, 813, 824, 829, 835, 845, 854, 855 och 856 i det angripna beslutet).

358 Sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 anser att de skäligen kan göra anspråk på en nedsättning med minst 10 procent av det bötesbelopp som Otis ålades för överträdelserna i Belgien, Tyskland och Luxemburg, med anledning av att de inte bestred de faktiska omständigheter som omnämndes i meddelandet om invändningar. Sådana berättigade förväntningar följer enligt sökandena av punkt 614 i meddelandet om invändningar och av kommissionens beslutspraxis, enligt vilken ett företag som inte bestrider de faktiska omständigheter som det klandras för i meddelandet om invändningar beviljas en nedsättning med 10 procent av sitt bötesbelopp. Kommissionens handläggare hade för övrigt gett Otis ombud en sådan försäkran den 7 mars 2006.

359 Tribunalen erinrar om att rätten att göra anspråk på skydd för berättigade förväntningar tillkommer varje person som befinner sig i en situation där unionsadministrationen, genom att ge tydliga försäkringar, har väckt grundade förhoppningar (domstolens dom av den 14 oktober 1999 i mål C-104/97 P, Atlanta mot Europeiska gemenskapen, REG 1999, s. I-6983, punkt 52, och av den 15 juli 2004 i de förenade målen C-37/02 och C-38/02, Di Lenardo och Dilexport, REG 2004, s. I-6911, punkt 70, förstainstansrättens dom av den 17 december 1998 i mål T-203/96, Embassy

Limousines & Services mot parlamentet, REG 1998, s. II-4239, punkt 74, och av den 15 november 2007 i mål T-71/06, Enercon mot harmoniseringsbyrån (Vindkraftturbin), ej publicerad i rättsfallssamlingen, punkt 36).

360 Däremot kan inte en person med framgång göra gällande att principen om skydd för berättigade förväntningar har åsidosatts, om administrationen inte har gett någon tydlig försäkran (förstainstansrättens dom av den 14 september 1995 i mål T-571/93, Lefebvre m.fl. mot kommissionen, REG 1995, s. II-2379, punkt 72, och av den 29 januari 1998 i mål T-113/96, Dubois et Fils mot rådet och kommissionen, REG 1998, s. II-125, punkt 68). Tydliga, ovillkorliga och samstämmiga uppgifter från en behörig och tillförlitlig källa utgör en sådan försäkran (förstainstansrättens dom av den 21 juli 1998 i de förenade målen T-66/96 och T-221/97, Mellett mot domstolen, REGP 1998, s. I-A-449 och s. II-1305, punkterna 104 och 107).

361 I 2002 års meddelande om samarbete föreskrivs det visserligen inte, till skillnad från i meddelandet om befrielse från eller nedsättning av böter i kartellärenden (EGT C 207, 1996, s. 4) (nedan kallat 1996 års meddelande om samarbete), någon nedsättning av bötesbeloppet för företag som inte bestrider de faktiska omständigheter som kommissionen grundar sina anklagelser på i meddelandet om invändningar. Kommissionen medgav dock i skäl 758 i det angripna beslutet att företagen till följd av punkt 614 i meddelandet om invändningar ingavs berättigade förväntningar på att en nedsättning av bötesbeloppet utanför 2002 års meddelande om samarbete skulle komma till stånd om de inte bestred de faktiska omständigheterna.

362 I punkt 614 i meddelandet om invändningar hade kommissionen tillkännagett att den ”avs[åg] att bevilja en nedsättning [av böterna] med anledning av samarbetet utanför [2002 års] meddelande om samarbete, särskilt om ett bolag inte bestr[ed] eller om det bist[od] med ytterligare hjälp som kan klargöra eller komplettera de faktiska omständigheter som kommissionen har fastställt”. Ett sådant uttalande kan inte anses utgöra en tydlig försäkran som har kunnat väcka grundade förhoppningar hos sökandena om att de skulle beviljas en nedsättning av bötesbeloppet som översteg 1 procent. I punkt 614 i meddelandet om invändningar anges nämligen inte omfattningen eller nivån på den nedsättning som de berörda företagen i förekommande fall skulle beviljas, vilket gör att det under inga omständigheter kan ha uppstått några berättigade förväntningar i det avseendet. Sökandenas påstående – vilket kommissionen har bestritt – att kommissionen uppgav för Otis ombud, vid ett möte den [*konfidentiellt*], att punkt 614 i meddelandet om invändningar skulle tillämpas på samma sätt som inom ramen för 1996 års meddelande om samarbete stöds inte av någon som helst bevisning och kan därför inte godtas.

363 Tribunalen kan inte heller godta sökandenas argument att kommissionen avvek från sin tidigare praxis, enligt vilken ett företag som inte bestrider de faktiska omständigheter som har påtalats i meddelandet om invändningar beviljas en nedsättning med 10 procent av det bötesbelopp som det skulle ha ålagts, eftersom kommissionens beslutspraxis, såsom påpekats ovan i punkt 163, enligt fast rättspraxis inte utgör den rättsliga ramen för åläggande av böter på konkurrensområdet.

364 Vidare har sökandena inte bestritt att endast 2002 års meddelande om samarbete är tillämpligt på deras ansökan, eftersom denna ansökan uttryckligen ingavs enligt nämnda meddelande. Härav följer att kommissionens beslutspraxis eller rättspraxis avseende tillämpningen av punkt D.2 andra strecksatsen i 1996 års meddelande om samarbete under alla omständigheter inte kan anses ha ingett sökandena berättigade förväntningar, på grundval av punkt 614 i meddelandet om invändningar, vad beträffar nivån på den nedsättning av böterna som beviljades med anledning av att de inte bestred de faktiska omständigheterna avseende kartellerna i Belgien, Tyskland och Luxemburg.

365 Sökandena i mål T-145/07 har vidare hävdat att kommissionen åsidosatte proportionalitetsprincipen genom att inte bevilja en nedsättning med 10 procent med anledning av att de faktiska omständigheterna inte bestreds.

366 Tribunalen erinrar om att proportionalitetsprincipen innebär att unionsinstitutionerna i sitt handlande inte får gå utöver vad som är ändamålsenligt och nödvändigt för att uppnå de legitima mål som eftersträvas med de aktuella bestämmelserna. När det finns flera ändamålsenliga åtgärder att välja mellan ska den åtgärd väljas som är minst ingripande, och de vållade olägenheterna får inte vara orimliga i förhållande till de eftersträvade målen (domstolens dom av den 5 maj 1998 i mål C-180/96, Förenade kungariket mot kommissionen, REG 1998, s. I-2265, punkt 96, och domen av den 12 september 2007 i det ovan i punkt 232 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 223).

367 När det gäller nivån på en eventuell nedsättning av bötesbeloppet med anledning av att de faktiska omständigheterna inte har bestritts, ska det påpekas att det framgår av rättspraxis att ett företag som uttryckligen uppger att det inte bestrider de faktiska omständigheter på vilka kommissionen stöder sina invändningar kan anses bidra till att underlätta kommissionens uppgift att fastställa och beivra överträdelser av unionens konkurrensregler (förstainstansrättens dom av den 14 maj 1998 i mål T-352/94, Mo och Domsjö mot kommissionen, REG 1998, s. II-1989, punkt 395, och i mål T-327/94, SCA Holding mot kommissionen, REG 1998, s. II-1373, punkt 157).

368 I skäl 758 i det angripna beslutet angav dock kommissionen att ”[o]mfattningen av nedsättningen ska ta hänsyn till att det samarbete som erbjuds efter meddelandet om invändningar, då kommissionen redan har fastställt överträdelsens samtliga beståndsdelar och vid en tidpunkt då företaget redan har kännedom om samtliga delar av utredningen och har fått tillgång till handlingarna i utredningen, i bästa fall kan hjälpa kommissionen endast marginellt i dess utredning”. Kommissionen tillade att ”[i] allmänhet utgör erkännandet av faktiska omständigheter under dessa förhållanden på sin höjd ett bevis som bekräftar de faktiska omständigheter som kommissionen vanligtvis anser vara tillräckligt styrkta av annat bevismaterial som förekommer i handlingarna i ärendet”.

369 Enligt 2002 års meddelande om samarbete krävs en hög grad av samarbete med kommissionen, och i meddelandet föreskrivs även ”[e]n tätare koppling mellan å ena sidan nedsättningen av böter och värderingen av ett företags bidrag till fastställandet av att det föreligger en överträdelse” (punkt 5 i 2002 års meddelande om samarbete). Till skillnad från i 1996 års meddelande om samarbete, föreskrivs det således inte i 2002 års meddelande om samarbete någon nedsättning av bötesbeloppet med anledning av att de faktiska omständigheterna inte har bestritts. När det gäller ansökningar som ingetts till kommissionen enligt 2002 års meddelande om samarbete uppgår vidare den maximala nedsättning som kan beviljas de företag som varken är det första eller det andra företaget att uppfylla villkoret i punkt 21 i meddelandet, men vars bevismaterial likväl har ett betydande mervärde jämfört med det bevismaterial som kommissionen redan har tillgång till, till 20 procent.

370 Om man förutom det ovan anförda beaktar att de nedsättningar som beviljades i detta fall med anledning av att de faktiska omständigheterna inte bestreds tillkommer utöver de nedsättningar av böterna som redan beviljats inom ramen för 2002 års meddelande om samarbete och att ett samarbete som erbjuds efter meddelandet om invändningar har ett begränsat värde (skäl 758 i det angripna beslutet), kan kommissionen inte anses ha åsidosatt proportionalitetsprincipen genom att inte bevilja Otis en nedsättning av böterna med 10 procent med anledning av att företaget inte bestred de faktiska omständigheterna avseende kartellerna i Belgien, Tyskland och Luxemburg.

371 Sökandena i mål T-145/07 har även påpekat att kommissionen inte beviljade Otis någon nedsättning av bötesbeloppet för dess samarbete och ytterligare förklaringar eller för de ytterligare upplysningar som det lämnade i sitt svar på meddelandet om invändningar och efter ingivandet av detta svar, och att kommissionen därigenom åsidosatte de berättigade förväntningar som punkt 614 i meddelandet om invändningar hade skapat. Enligt sökandena har Otis därför rätt till en ytterligare nedsättning.

372 När det gäller överträdelsen i Tyskland har sökandena gjort gällande att Otis lämnade ytterligare förklaringar och ytterligare upplysningar, särskilt om de otillåtna mötena. Innan kommissionen mottog Otis svar på meddelandet om invändningar, saknade den således tillräcklig bevisning för att visa att möten hade ägt rum [*konfidentiellt*]. Dessa möten omnämns i en fotnot på sidan 333 i det angripna beslutet.

373 Tribunalen erinrar inledningsvis om att det, för att bedöma omständigheterna med hänsyn till artikel 81 EG, inte är något krav att datum och än mindre platsen för konkurrenternas möten fastställs av kommissionen (se ovan punkt 311).

374 Vidare framgår det under alla omständigheter av handlingarna i målet, särskilt av Kones yttrande av den 18 februari 2004, att kommissionen, före Otis ”ytterligare hjälp”, kände till mötena [*konfidentiellt*], och sistnämnda möte hade för övrigt redan omnämnts i punkt 260 i meddelandet om invändningar.

375 Under dessa omständigheter ska det anses att även om Otis efter meddelandet om invändningar faktiskt underrättade kommissionen om att ett möte hade hållits [*konfidentiellt*], vilket kommissionen inte kände till, har kommissionen inte uppenbart överskridit sitt utrymme för skönsmässig bedömning genom att inte bevilja en nedsättning av bötesbeloppet för de ytterligare upplysningar som Otis lämnade i sitt svar på meddelandet om invändningar rörande fyra otillåtna möten som hölls i samband med överträdelsen i Tyskland.

376 Sökandena har vidare anfört att Otis, i sitt svar på meddelandet om invändningar och därefter, lämnade ytterligare upplysningar som kommissionen inte beaktade. Otis föreslog således i [*konfidentiellt*] i sitt svar på meddelandet om invändningar ändringar av vissa av kommissionens konstateranden. I [*konfidentiellt*] i sitt svar på meddelandet om invändningar lämnade Otis även upplysningar om anställda som avskedats och bifogade, i [*konfidentiellt*] i sitt svar på meddelandet om invändningar, en utskrift av en elektronisk förteckning som avslöjade dolda rader innehållande ytterligare upplysningar. Otis lämnade även ekonomiska bevis för omfattningen av de åtgärder avseende hissar som tillämpades i Tyskland. Vidare [*konfidentiellt*], träffade Otis företrädare handläggarna av ärendet för att besvara frågor och diskutera andra möjligheter för Otis att fortsätta sitt samarbete under utredningen. Slutligen förklarade Otis den senaste utvecklingen av rättspraxis för att hjälpa kommissionen att fastställa exakt vem beslutet riktade sig till i Luxemburg.

377 Tribunalen finner dock att ingen av de uppgifter som nämnts i föregående punkt gav några klargöranden eller användbara upplysningar som kommissionen inte redan kände till. I [*konfidentiellt*] i sitt svar på meddelandet om invändningar föreslog således Otis enbart vissa ändringar av ”perifera” eller oväsentliga konstateranden i nämnda meddelande. I huvudsak föreslog Otis att det i hänvisningarna till företagets anställda skulle anges att dessa i förekommande fall hade avskedats. I [*konfidentiellt*] i sitt svar på meddelandet om invändningar lämnade Otis upplysningar om de anställda som avskedats. En sådan upplysning kan dock inte underlätta kommissionens uppgift att fastställa och beivra en överträdelse (domen i det ovan i punkt 167 nämnda målet BASF mot kommissionen, punkt 589). Utskriften av en elektronisk förteckning, vilken bifogades svaret på meddelandet om invändningar, har vidare inte något ytterligare bevisvärde, eftersom Otis redan hade ingett den elektroniska versionen av denna förteckning till kommissionen [*konfidentiellt*]. Sökandena har inte heller förklarat den eventuella nyttan av de upplysningar som påstås ha varit dolda i den elektroniska versionen av denna förteckning. Vad beträffar de påstådda ekonomiska bevisen för kartellens omfattning i Tyskland, har dessa uppgifter inte underlättat fastställandet av överträdelsen, eftersom kommissionen inte godtog Otis argument att marknaden för hissar och marknaden för höghastighetshissar utgjorde två skilda marknader. Otis har inte heller visat på vilket sätt de möten som hölls med kommissionen i [*konfidentiellt*] tillförde nya upplysningar som underlättade för kommissionen att fastställa och beivra överträdelsen. Det förhållandet att Otis gav kommissionen juridiska argument beträffande presumtionen om moderbolagens ansvar gentemot sina dotterbolag, i ett försök att minimera bötesbeloppet och i strid med kommissionens ståndpunkt, underlättade slutligen inte heller för kommissionen att fastställa och beivra överträdelserna.

378 Av det ovan anförda följer att tribunalen inte heller kan godta Otis anmärkningar avseende kommissionens vägran att bevilja företaget en nedsättning av bötesbeloppet för att det hade lämnat ytterligare förklarande upplysningar.

379 Av det ovan anförda följer att talan inte kan vinna bifall såvitt avser någon del av grunden.

Huruvida artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 åsidosattes

380 Sökandena i målen T-141/07 och T-145/07 har gjort gällande att det bötesbelopp som GTO ålades ska begränsas till 10 procent av dess omsättning, i enlighet med artikel 23.2 i förordning nr 1/2003.

381 Med hänsyn till att nämnda sökande inte har hävdat att de böter som GTO ålades i det angripna beslutet överstiger den övre gränsen på 10 procent av omsättningen under föregående räkenskapsår i samtliga företag som utgör den ekonomiska enhet som begick överträdelserna, konstaterar tribunalen att denna anmärkning sammanfaller med de anmärkningar som har prövats ovan i punkterna 63–90 och 106–120, avseende UTC:s, OEC:s och Otis Belgiens ansvar för GTO:s beteende. Det framgår av resonemanget avseende dessa anmärkningar att kommissionen gjorde en riktig bedömning när den höll dessa bolag ansvariga för sitt dotterbolags beteende, då dotterbolaget utgör en ekonomisk enhet tillsammans med moderbolagen. Talan kan därför inte vinna bifall såvitt avser den grunden.

Huruvida proportionalitetsprincipen åsidosattes vid beräkningen av det slutliga bötesbeloppet

382 Sökanden i mål T-141/07 har gjort gällande att det slutliga bötesbelopp som den ålades är oproportionerligt.

383 Som tribunalen erinrat om ovan i punkt 366 innebär proportionalitetsprincipen att unionsinstitutionerna i sitt handlande inte får gå utöver vad som är ändamålsenligt och nödvändigt för att uppnå de legitima mål som eftersträvas med de aktuella bestämmelserna. När det finns flera ändamålsenliga åtgärder att välja mellan ska den åtgärd väljas som är minst ingripande, och de vållade olägenheterna får inte vara orimliga i förhållande till de eftersträvade målen.

384 Härav följer att bötesbeloppet ska stå i rimlig proportion till de eftersträvade målen, det vill säga till iakttagandet av konkurrenslagstiftningen, och att det bötesbelopp som åläggs ett företag på grund av en konkurrensrättslig överträdelse ska stå i proportion till överträdelsen, bedömd i dess helhet, med beaktande av bland annat hur allvarlig den varit (domen av den 12 september 2007 i det ovan i punkt 232 nämnda målet Prym och Prym Consumer mot kommissionen, punkt 224). Vid fastställandet av bötesbeloppet får kommissionen dessutom beakta att det är nödvändigt att säkerställa att böterna har en tillräckligt avskräckande verkan (se, för ett liknande resonemang, domen i de ovan i punkt 210 nämnda förenade målen Musique Diffusion française m.fl. mot kommissionen, punkt 108, och förstainstansrättens dom av den 14 maj 1998 i mål T-304/94, Europa Carton mot kommissionen, REG 1998, s. II-869, punkt 89).

385 För att styrka att proportionalitetsprincipen åsidosattes har sökanden i mål T-141/07, för det första, åberopat den nationella dimensionen av de påtalade förfarandena i Luxemburg, vars påverkan på marknaden var begränsad. Sökanden stöder sig i det avseendet enbart på de argument som den har utvecklat i samband med de grunder som avser den påstått felaktiga kvalificeringen av överträdelsen och det påstått orimligt höga utgångsbeloppet för de böter som ålades för överträdelsen i Luxemburg. För det andra har sökanden som argument anfört GTO:s ringa storlek och det förhållandet att detta bolag drivs helt självständigt, och sökanden har i det avseendet hänvisat enbart till de argument som den har anfört i samband med den grund som avser tillämpningen av en koncernmultiplikator för att beakta det avskräckande syftet vid fastställandet av utgångsbeloppet för dess böter. För det tredje har sökanden hävdat att vid tiden för de faktiska omständigheterna i målet fanns det i Luxemburg inte

några bestämmelser om iakttagande av konkurrensreglerna eller någon nationell konkurrensmyndighet. För det fjärde har sökanden, med stöd av de uppgifter som lagts fram i samband med den grund som avser dess samarbete under det administrativa förfarandet, hävdat att den hade ett nära och omfattande samarbete med kommissionen.

386 När sökanden i mål T-141/07 tillfrågades om detta vid förhandlingen, uppgav den att denna grund inte hade någon självständig betydelse i förhållande till de andra grunder inom ramen för vilka den har åberopat identiska argument. Vad beträffar de argument som avser marknadens begränsade storlek, överträdelsens påstått begränsade påverkan, GTO:s påstått ringa storlek och dess samarbete under det administrativa förfarandet, kan tribunalen inte godta dessa av de skäl som angetts ovan i punkterna 148–165, 167–172, 238–242, 344–354 och 359–364, eftersom sökanden inte har anfört några andra argument än dem som den utvecklade i samband med de andra grunderna för sin talan.

387 När det gäller argumentet att det i Luxemburg saknades bestämmelser om iakttagande av konkurrensreglerna och en konkurrensmyndighet, framhåller tribunalen att även om Luxemburg, under den tid överträdelsen pågick, visserligen inte hade några nationella bestämmelser om iakttagande av konkurrensreglerna eller någon nationell konkurrensmyndighet, var förordning nr 17, i enlighet med artikel 24 i nämnda förordning, tillämplig i samtliga medlemsstater under hela den tid överträdelsen pågick. Talan kan således inte vinna bifall såvitt avser denna grund.

388 Härav följer att talan ska ogillas i sin helhet.

Rättegångskostnader

389 Enligt artikel 87.2 i rättegångsreglerna ska tappande part förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna, om detta har yrkats.

390 Kommissionen har yrkat att sökandena i målen T-141/07, T-142/07, T-145/07 och T-146/07 ska förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna. Eftersom sökandena har tappat målet, ska kommissionens yrkande bifallas.

Mot denna bakgrund beslutar

TRIBUNALEN (åttonde avdelningen)

följande:

1) Målen T-141/07, T-142/07, T-145/07 och T-146/07 förenas vad gäller förevarande dom.

2) Talan ogillas.

3) I mål T-141/07 ska General Technic-Otis Sàrl ersätta rättegångskostnaderna.

4) I mål T-142/07 ska General Technic Sàrl ersätta rättegångskostnaderna.

5) I mål T-145/07 ska Otis SA, Otis GmbH & Co. OHG, Otis BV och Otis Elevator Company ersätta rättegångskostnaderna.

6) I mål T-146/07 ska United Technologies Corporation ersätta rättegångskostnaderna.

Martins Ribeiro Wahl Dittrich

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 13 juli 2011.

Underskrifter

Innehållsförteckning

Det administrativa förfarandet 3

Kommissionens utredning 3

Belgien 3

Tyskland 3

Luxemburg 4

Nederländerna 4

Meddelandet om invändningar 5

Det angripna beslutet 5

Förfarandet och parternas yrkanden 10

Rättslig bedömning 12

Huruvida de principer som reglerar ansvaret för överträdelser av artikel 81 EG, principen om oskuldspresumtion, principen att straff ska vara individuella, principen om likabehandling, rätten till försvar och artikel 253 EG åsidosattes genom att moderbolagen hölls ansvariga för de överträdelser som deras dotterbolag begick 12

Inledande synpunkter 12

UTC:s och OEC:s ansvar för de överträdelser som Otis-dotterbolagen begick 14

GT:s, Otis Belgiens, OEC:s och UTC:s ansvar för den överträdelse som GTO begick 19

– Det angripna beslutet 19

– GT:s ansvar för den överträdelse som GTO begick 20

– Otis Belgiens, OEC:s och UTC:s ansvar för den överträdelse som GTO begick 21

– Huruvida rätten till försvar åsidosattes 24

– Huruvida principen om likabehandling åsidosattes 25

Huruvida 1998 års riktlinjer, proportionalitetsprincipen, principen om likabehandling, rätten till försvar och artikel 253 EG åsidosattes vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna utifrån överträdelsernas allvar 26

Inledande synpunkter 26

Det angripna beslutet 27

Kvalificeringen av överträdelsen i Luxemburg som ”mycket allvarlig” 28

Påståendet att utgångsbeloppen för böterna var rättsstridiga 32

– De allmänna utgångsbeloppen för böterna 32

– De särskilda utgångsbeloppen för böterna 38

Huruvida det skett ett åsidosättande av 1998 års riktlinjer och av proportionalitetsprincipen vid fastställandet av höjningen av utgångsbeloppet för böterna med hänsyn till hur länge överträdelsen i Tyskland pågick 40

Huruvida det skett ett åsidosättande av 1998 års riktlinjer och av proportionalitetsprincipen vid tillämpningen av en koncernmultiplikator för att beakta det avskräckande syftet vid fastställandet av utgångsbeloppet för böterna 42

Huruvida det skett ett åsidosättande av 2002 års meddelande om samarbete, av artikel 253 EG, av principen om skydd för berättigade förväntningar, av proportionalitetsprincipen, av skälighetsprincipen, av principen om likabehandling och av rätten till försvar 44

2002 års meddelande om samarbete 44

Kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning och unionsdomstolens prövning 45

Otis samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Belgien 47

Otis samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Tyskland 48

Otis samarbete vid fastställandet av överträdelsen i Luxemburg 57

Huruvida principen om skydd för berättigade förväntningar och proportionalitetsprincipen åsidosattes vid fastställandet av den nedsättning av bötesbeloppet som beviljades med anledning av samarbetet utanför 2002 års meddelande om samarbete 59

Huruvida artikel 23.2 i förordning nr 1/2003 åsidosattes 63

Huruvida proportionalitetsprincipen åsidosattes vid beräkningen av det slutliga bötesbeloppet 63

Rättegångskostnader 64